

ONDERZOEK ONDERVRAGINGEN IN IRAK

**RAPPORT VAN DE COMMISSIE VAN ONDERZOEK NAAR DE
BETROKKENHEID VAN NEDERLANDSE MILITAIREN BIJ MOGELIJKE
MISSTANDEN BIJ GESPREKKEN MET GEDETINEERDEN IN IRAK**

DEN HAAG, 18 JUNI 2007

INHOUDSOPGAVE

Samenvatting	4
1 Inleiding	9
1.1 Instelling Commissie	9
1.2 Opdracht Commissie	9
1.3 Werkwijze Commissie	10
1.4 Overleg met de Commissie van toezicht betreffende de inlichtingen- en veiligheidsdiensten	11
1.5 Melding aan het Openbaar Ministerie	11
1.6 Leeswijzer: de opbouw van het rapport	12
2 De Nederlandse deelname aan SFIR 1	13
2.1 Inleiding	13
2.2 Van politieke steun aan de inval naar een militaire bijdrage aan de stabilisatiemacht	13
2.3 De omstandigheden in Irak	15
2.4 De bevelsverhoudingen in SFIR	16
2.5 Inlichtingen en veiligheid	17
2.6 De verhouding mariniers – marechaussees	19
2.7 Kanttekeningen van de Commissie	20
3 Het juridisch kader	22
3.1 Inleiding	22
3.2 Toepasselijk internationaal en nationaal recht	22
3.2.1 Het internationaal humanitair recht	22
3.2.2 Europees Verdrag voor de Bescherming van de Rechten van de Mens	25
3.3 Toepasselijkheid van de Nederlandse strafwet	25
3.4 Tijd van oorlog	27
3.5 De status van niet-bezettende mogendheid	28
3.5.1 Behandeling en overdracht van aangehouden personen	30
3.5.2 Procedure met betrekking tot detentie	31
3.5.3 De aanwezigheid van de juridisch adviseur bij de ondervragingen	32
3.6 Marteling	33
4 De melding aan Den Haag en de reactie van het ministerie	35
4.1 Inleiding	35
4.2 Verontrustende informatie over onzorgvuldige behandeling	35
4.3 De reactie van het ministerie	37
4.4 Onderzoek Koninklijke Marechaussee en betrokkenheid Openbaar Ministerie	39
4.5 Informatie aan de Tweede Kamer	42
4.6 Kanttekeningen van de Commissie	44

5	Reconstructie van de gesprekken met gedetineerden	45
5.1	Inleiding	45
5.2	De behandeling van gedetineerden	47
5.3	De gang van zaken tijdens gesprekken met het CIV-team	50
	5.3.1 Het gebruik van white noise	50
	5.3.2 Stofbrillen en water	51
5.4	Elektrische wapenstok	52
	5.4.1 Over elektrische wapenstokken	52
	5.4.2 Is een elektrische wapenstok gebruikt of is daarmee bedreigd?	54
5.5	Kanttekeningen van de Commissie over de behandeling van gedetineerden	56
6	Andere kwesties	58
6.1	Inleiding	58
6.2	Operatie Sweeney	58
	6.2.1 Opdrachten	58
	6.2.2 Discussie in Den Haag	58
	6.2.3 Operatie Greenfield: de voorbereidingen	60
	6.2.4 Operatie Greenfield: de uitvoering	61
	6.2.5 Kritiek van de marechaussees en de mariniers	62
	6.2.6 Toetsing en conclusie	63
6.3	Het “honkbalknuppelincident”	65
6.4	Operatie Thunderstruck: een Knock Talk Search-operatie	65
	6.4.1 Vraagtekens bij de operatie	65
	6.4.2 Kanttekeningen van de Commissie	66
6.5	Operatie Kyodo	67
6.6	Tot slot	68
7	Bevindingen, conclusies en aanbevelingen	70
7.1	Bevindingen	70
7.2	Conclusies	74
7.3	Aanbevelingen	75
Bijlage 1	Instellingsbesluit	77
Bijlage 2	Lijst van geïnterviewde personen	80
Bijlage 3	Overzicht van de belangrijkste regelingen voor SFIR 1	82
Bijlage 4	Overzicht van gedetineerden met wie het CIV-team sprak tijdens SFIR 1	84
Bijlage 5	Tijdbalk gebeurtenissen 20 oktober – 5 december 2003	85
Bijlage 6	Verantwoording bronnen	88
Bijlage 7	Lijst van afkortingen	90

SAMENVATTING

Nederlandse deelname aan stabilisatiemacht Irak

Nederlandse militairen namen van augustus 2003 tot maart 2005 deel aan de stabilisatiemacht in Irak, de militaire macht die onder leiding van een voorlopig bestuur moest bijdragen aan veiligheid en stabiliteit na de verdrijving van Saddam Hoessein. Het eerste contingent van de *Stabilisation Force in Iraq*, SFIR 1, nam op 1 augustus 2003 in de zuidelijke provincie Al Muthanna het gezag over van de Amerikanen. SFIR 1 werd afgelost op 15 november 2003.

Irak was in de tweede helft van 2003 allerm minst veilig en stabiel. Er was verzet tegen de nieuwe machthebbers, er waren scherpe tegenstellingen tussen soennieten en sji'ieten en de slechte economische omstandigheden, in combinatie met een (nog) zwak bestuursapparaat, schiepen een klimaat waarin criminaliteit kon gedijen. Dat had ook zijn weerslag in de provincie Al Muthanna.

In tegenstelling tot de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk had Nederland niet de status van bezettende mogendheid en bezaten de Nederlandse troepen ook niet de aan deze status verbonden bevoegdheden. Door middel van *caveats* (voorbehouden) ontzegde Nederland zijn militairen bevoegdheden die konden worden beschouwd als bevoegdheden van een bezettende mogendheid. Zo hadden Nederlandse militairen niet de bevoegdheid om, bij wijze van veiligheidsmaatregel, Iraakse burgers te interneren en evenmin om zelfstandig criminaliteit te bestrijden.

Aanhouding en behandeling van verdachte personen

In die situatie hielden Nederlandse militairen van tijd tot tijd verdachte personen aan. Die mochten zij maar korte tijd vasthouden: zij moesten hen snel vrijlaten of overdragen aan de Britten (bij verdenking van oorlogsmisdrijven of van plannen voor aanslagen tegen Coalitietroepen, de militairen van de stabilisatiemacht), of aan de Iraakse politie (bij verdenking van "gewone", commune misdrijven).

Toen begin september 2003 de eerste verdachte werd aangehouden, moesten de regels voor de omgang met gedetineerden nog worden opgesteld. De gedetineerden werden vastgehouden in het gebouw in het centrum van de provinciehoofdstad As Samawah waar de mariniers van de *Field Liaison Teams* (FLT) waren gehuisvest. De regels voorzagen in gesprekken met de gedetineerden om hun identiteit vast te stellen. Ook mocht naar de intenties van de verdachten worden gevraagd. Op verzoek van de Bataljonscommandant voerde het contra-inlichtingen en veiligheidsteam (CIV-team) van de Militaire Inlichtingen en Veiligheidsdienst (MIVD) deze gesprekken, in aanwezigheid van de juridisch adviseur van het bataljon. De gesprekken mochten de overdracht van de aangehouden personen niet vertragen. In totaal sprak het CIV-team van SFIR 1 met acht gedetineerden en een aantal (vrijwillige) informanten.

Meteen na het eerste verhoor maakte het CIV-team bezwaar tegen de aanwezigheid van de juridisch adviseur van de Bataljonscommandant: ze wilden hun gespreksmethode geheim houden. Daarom tekenden zij bezwaar aan tegen de aanwezigheid van de juridisch adviseur bij de gesprekken. Na overleg in het Defensie Crisisbeheersingscentrum in Den Haag kregen de MIVD-ers toestemming te bepalen wie bij de gesprekken aanwezig kon zijn. Als gevolg hiervan werd de juridisch adviseur bij de gesprekken geweerd.

Toen zijn juridisch adviseur niet meer bij de ondervraging van gedetineerden aanwezig mocht zijn, wees de Bataljonscommandant iedere verantwoordelijkheid voor deze gesprekken af. Het resultaat was dat de mariniers van de FLT verantwoordelijk bleven voor de bewaking en de verzorging van de gedetineerden, terwijl de verantwoordelijkheid voor de gesprekken werd overgedragen aan de MIVD-ers. Het hoofd van het CIV-team was bij geen van de gesprekken aanwezig en wist dus niet hoe het verloop daarvan was.

Het resultaat was dat de onderofficieren van het CIV-team zonder enig toezicht gesprekken voerden, waarvoor ze niet waren opgeleid.

Verontrustende informatie uit Basra

Op 22 oktober 2003 ontving de Bataljonscommandant, de commandant van SFIR 1, berichten over klachten van een gedetineerde over de behandeling die hij bij de Nederlanders in het CPA-huis in As Samawah had ondergaan. Die klachten gingen over *white noise* - harde ruis uit een radio, waarmee gedetineerden uit de slaap waren gehouden - en over water dat tijdens gesprekken over gedetineerden was gegooid. In de eerste melding was ook sprake van een kap over het hoofd van de gedetineerden, een verboden manier van blinddoeken. De klachten waren afkomstig uit Basra, waar een Saoediër die aan de Britten was overgedragen, had verteld over wat hem door de Nederlanders zou zijn aangedaan. Een Britse kapitein gaf deze klachten door aan een Nederlandse stafofficier die bij het Britse hoofdkwartier was geplaatst.

Na de melding over de klachten vroeg de Bataljonscommandant opheldering bij leden van het FLT en bij het CIV-team en hij vroeg het oordeel van zijn juridisch adviseur. Ondertussen kwamen nieuwe berichten binnen. Omdat hij op tegenstrijdigheden in de berichten stuitte en niet uitgesloten was dat gedetineerden onder druk waren gezet, besloot de Bataljonscommandant de melding door te geven aan Den Haag, met de vraag of hij hiervan aangifte moest doen. Op de late avond van 25 oktober 2003 stelde de Bataljonscommandant de Souchef Operatiën in Den Haag in kennis van het gebeurde.

In de berichtenstroom is in die eerste dagen na 22 oktober een belangrijk aspect weggefallen. Volgens de Britse kapitein had de Saoediër ook gesproken over elektroden die op zijn lichaam waren aangebracht. Maar zij hechtte geen geloof aan dit gedeelte van zijn klacht. Het element van de elektroden ontbrak echter in de melding van de Bataljonscommandant aan Den Haag en in het onderzoek dat op de melding volgde. Pas eind 2006 legde het hoofd van het CIV-team een verklaring af bij de Koninklijke Marechaussee over de aanwezigheid van een elektrodenstok in het CPA-huis, het gebouw van de *Coalition Provisional Authority*, waar de gedetineerden werden vastgehouden.

De reactie van het ministerie en het onderzoek van de Koninklijke Marechaussee

Na de telefonische en schriftelijke melding van de Bataljonscommandant volgde in Den Haag overleg waarbij de Defensiestaf, de MIVD en de directie Juridische Zaken betrokken waren. Op 31 oktober 2003 werd de minister over de melding geïnformeerd. Begin november sprak de Chef Defensiestaf met de Bevelhebber der Marechaussee. Als gevolg van dit overleg kreeg de Bataljonscommandant opdracht aangifte te doen en lichtte de Koninklijke Marechaussee het Openbaar Ministerie (OM) in.

In opdracht van het OM voerde de Koninklijke Marechaussee in Irak een onderzoek uit, dat bestond uit het horen van acht personen: de Bataljonscommandant en zijn juridisch adviseur, de drie leden van het CIV-team en hun tolk en de commandant en een lid van het FLT. Het proces-verbaal met de verklaringen van deze acht personen leidde tot het volgende beeld:

- *white noise* werd gebruikt om gesprekken tussen gedetineerden te voorkomen en om te verhinderen dat gedetineerden de communicatie in de *Opsroom* van de mariniers konden afluisteren. Het kwam voor dat de harde ruis dagen (en nachten) achtereen klonk en de gedetineerden het slapen bemoeilijkte. Het geluid was niet gebruikt om gevangenen onder druk te zetten;
- water was uitsluitend gebruikt wanneer gedetineerden in slaap dreigden te vallen tijdens de gesprekken, die vaak ook 's nacht werden gehouden. Het was dan in betrekkelijk kleine hoeveelheden over de gedetineerden gegooid. Water was niet gebruikt om gedetineerden onder druk te zetten;
- er waren geen kappen gebruikt die het hele hoofd bedekten. Om mensen te blinddoeken waren alleen stofbrillen of afgeplakte skibrillen gebruikt, vooral tijdens het overbrengen van de gedetineerden van de cel naar de verhoorkamer en terug. Vaak ging die bril tijdens het gesprek af.

Het proces-verbaal werd op 5 december 2003 aan het OM aangeboden.

Het OM vroeg de Koninklijke Marechaussee “een afdoeningsadvies vergezeld van een appreciatie”. In dit advies werd geconcludeerd dat er tijdens een aantal gesprekken sprake was geweest van enige vormen van dwang en dat de verklaringen niet in volstreekte vrijheid waren afgelegd. Wegens de lokale situatie en de juridisch gecompliceerde regelgeving adviseerde de Koninklijke Marechaussee niet tot een strafrechtelijk onderzoek over te gaan. Het OM nam dit advies over en stelde geen strafrechtelijk onderzoek in. De officier van Justitie verzocht de Chef Defensiestaf in een brief van 19 februari 2004 de regelgeving met betrekking tot het horen van gedetineerden aan een nader onderzoek te onderwerpen en eventueel de richtlijnen aan te scherpen.

Op verzoek van de Defensiestaf bestudeerde de directeur Juridische Zaken in maart 2004 het dossier “verhoormethoden Irak”. Hij concludeerde dat de MIVD “aanzienlijk ruimer invulling heeft gegeven aan de mogelijkheid tot het houden van gesprekken dan met het geven van die mogelijkheid beoogd werd.” Voor zover de Commissie heeft kunnen nagaan, is de minister niet van deze conclusie op de hoogte gesteld.

Onderzoek Commissie: white noise, water en kappen

De Commissie heeft de feiten beoordeeld aan de hand van het toepasselijk nationaal en internationaal recht. De Commissie concludeert dat de wijze waarop *white noise*, water en kappen zijn gebruikt niet kan worden gekwalificeerd als marteling. Onder martelen wordt immers verstaan het opzettelijk veroorzaken van *ernstige* pijn of *ernstig* lijden, hetzij lichamelijk, hetzij geestelijk, bij een persoon die zich in gevangenschap of in de macht bevindt van degene die het feit pleegt. Wel is de wijze van behandeling van de gedetineerden naar het oordeel van de Commissie in strijd met de bepaling dat de gedetineerden aanspraak konden maken op de bescherming die krijgsgevangenen rechtens toekomt.

De Commissie is van oordeel dat de gehele behandeling van de gedetineerden, inclusief de wijze waarop de gesprekken met hen werden gevoerd, niet kan worden gekwalificeerd als een vernederende behandeling in de zin van artikel 3 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens. In één geval, bij de ondervraging van een Saoedische gedetineerde, zijn de grenzen overschreden. Zijn behandeling, als één geheel bezien, kan wel worden aangemerkt als vernederend.

Voor de Commissie staat vast dat de context waarin de gesprekken zijn gevoerd strijdig was met het vereiste dat deze gesprekken “zonder enige vorm van dwang of dreiging” moesten worden gevoerd. De aangehouden personen werden in de cel gezet, ze werden voordat ze naar

de verhoorkamer werden overgebracht geboeid en geblinddoekt en de boeien en de blinddoek werden in een aantal gevallen tijdens de gesprekken niet afgedaan. Die behandeling kan niet worden gekarakteriseerd als “zonder enige vorm van dwang of dreiging”.

Elektrische wapenstok

Er was ten minste één elektrische wapenstok in het CPA-huis. In Nederland beschikt de Bijzondere Bijstandseenheid van het Korps Mariniers over elektrische wapenstokken. Mariniers hadden één of meer van deze stokken meegenomen naar Irak als afweermiddel tegen zwerfhonden. De meeste personen die de Commissie heeft gesproken, ontkenden dat de elektrische wapenstok op enigerlei wijze is gebruikt tegen gedetineerden. Eén persoon heeft voor de Commissie verklaard te hebben gehoord dat tijdens een ondervraging de wapenstok werd aangezet. Naderhand zag hij een lid van het CIV-team met de stok in de hand naar buiten komen. Deze waarneming is door geen van de andere personen die de Commissie heeft gehoord bevestigd. Ten slotte heeft één persoon tegenover de Commissie verklaard dat het gerucht ging dat de elektrische wapenstok jegens een gedetineerde was gebruikt. De Commissie zag in haar bevindingen met betrekking tot de elektrische wapenstok voldoende grond om die te melden aan de hoofdofficier van Justitie. Maar zij is zelf niet in staat vast te stellen wat er met de stok is gebeurd en of de stok is gebruikt dan wel met de stok is bedreigd.

Overige bevindingen met betrekking tot SFIR 1

De Commissie heeft kennis genomen van de kritische kanttekeningen die al tijdens de hoorzitting in de Tweede Kamer op 19 juni 2003 en vervolgens in het Algemeen Overleg van 25 juni 2003 werden geuit over de keuze voor de status van niet-bezettende mogendheid. Er bestond geen Kamermeerderheid voor een wijziging van het mandaat. Maar de caveats (voorbehouden) die Nederland maakte bij het mandaat – om de Nederlandse status van niet-bezettende mogendheid te onderstrepen – beperkten de Nederlandse militairen in hun taakuitvoering. Dat gold in het bijzonder voor de mogelijkheden om met gedetineerden een gesprek te voeren. Deze waren uitermate beperkt: gesprekken mochten alleen zonder enige vorm van dwang of geweld worden gevoerd. Bovendien mochten de Nederlandse militairen niet zelfstandig aan criminaliteitsbestrijding doen. Deze beperkingen corresponderden niet met de situatie in het naoorlogse Irak van de tweede helft van 2003, waar sprake was van dreiging tegen de Coalitietroepen en waar de autoriteiten niet in staat waren de criminaliteit het hoofd te bieden. Voor zover de Commissie heeft kunnen nagaan, is het feit dat deze caveats fricties zouden opleveren voor de uitvoering van de operationele taken in de voorbereiding van de operatie niet onderkend.

In die situatie móest de omgang met gedetineerden, inclusief de gesprekken die met hen werden gevoerd, wel tot spanning met het mandaat leiden. Maar ook toen binnen het ministerie werd geconcludeerd dat de MIVD een te ruime invulling had gegeven aan zijn bevoegdheden, leidde dat niet tot de conclusie dat die bevoegdheden in de Iraakse situatie niet voldeden.

SFIR 1 werd gehinderd door cultuurverschillen tussen militairen van verschillende krijgsmacht delen, in combinatie met bevelsverhoudingen die op onderdelen ruimte lieten voor meningsverschillen. Door de korte voorbereidingstijd van de operatie namen niet alle SFIR-militairen deel aan de eindoefening: de laatste grote, gezamenlijke oefening voordat het bataljon operationeel werd. Met name de MIVD-ers en de marechaussees misten deze eindoefening. Daarmee miste SFIR 1 als geheel een belangrijke kans om problemen vroegtijdig op het spoor te komen en naar oplossingen te zoeken.

Communicatie binnen het ministerie

De Commissie heeft geconstateerd dat de melding aan de Bataljonscommandant omtrent een mogelijk onzorgvuldige behandeling van gedetineerden binnen enkele dagen aan het ministerie is doorgegeven en dat binnen het ministerie vervolgens passende stappen zijn genomen om de minister te informeren en via de Koninklijke Marechaussee de zaak aan te melden bij het OM. In die zin heeft de Commissie geen aanknopingspunten gevonden om de situatie binnen Defensie te karakteriseren als een “doofpotcultuur”.

Informatie aan de Tweede Kamer

De Commissie heeft geen aanwijzingen dat de minister informatie voor de Tweede Kamer heeft achtergehouden. De Commissie heeft wel geconstateerd dat toen de directeur Juridische Zaken eind maart 2004 concludeerde dat de MIVD een aanzienlijk ruimere invulling aan zijn bevoegdheden had gegeven dan bedoeld, de minister verstoken bleef van deze informatie die voor hem en voor de Tweede Kamer relevant was.

Andere kwesties

Tijdens haar werkzaamheden stuitte de Commissie op enkele andere gebeurtenissen die mogelijk schendingen van het internationaal humanitair recht door Nederlandse militairen inhielden. De Commissie heeft ook deze gebeurtenissen in het onderzoek betrokken en daaraan aandacht besteed in het rapport. De belangrijkste daarvan zijn de operatie *Greenfield*, een actie tegen de wapenhandel op de Schapenmarkt in As Samawah, op 21 oktober 2003, en de operatie *Kyodo*, op 5 september 2004.

Onder het marechausseeperoneel bestond twijfel of de operatie *Greenfield* wel binnen het mandaat van SFIR paste. De Commissie is van oordeel dat deze operatie binnen het mandaat paste, omdat de actie was gericht op *force protection*, de bescherming van de Coalitietroepen. Maar de zorgvuldigheid van de uitvoering liet te wensen over. Het onverwacht grote aantal arrestanten zorgde voor problemen.

De operatie *Kyodo* behelsde een inval op twee locaties in de plaats Ar Rumaytah, waar zich personen zouden bevinden die betrokken waren geweest bij aanvallen op Nederlandse militairen. Bij deze operatie heeft de Commissie op grond van fotomateriaal geconstateerd dat gebruik is gemaakt van kappen, waarmee aangehouden personen op een verboden manier werden geblinddoekt.

HOOFDSTUK 1

INLEIDING

1.1 Instelling Commissie

“Nederlanders martelden Irakezen”, zo meldde *de Volkskrant* op 17 november 2006. Dit zou zijn gebeurd tijdens verhoren van tientallen Iraakse gevangenen. Door de publicatie van dit artikel rees twijfel over de behandeling van gedetineerden in Irak in 2003 door Nederlandse militairen, over de berichtgeving daarover aan Den Haag en over de zorgvuldigheid waarmee vervolgens in Den Haag met de melding uit Irak was omgegaan: was de zaak gemeld bij het Openbaar Ministerie en had de minister de Tweede Kamer voldoende geïnformeerd? Vanwege de twijfel die was gezaaid, besloot de minister van Defensie tot de instelling van een onafhankelijke Commissie van onderzoek naar de betrokkenheid van Nederlandse militairen bij mogelijke misstanden bij gesprekken met gedetineerden in Irak, verder te noemen: “de Commissie”.

De Commissie bestond uit de volgende leden:

dr. J.T. van den Berg, voorzitter
schout-bij-nacht b.d. prof.mr. G.L. Coolen
de heer E.H. Schuyer
luitenant-generaal b.d. C.J.M. de Veer

Het ministerie van Defensie heeft drs. E. Kwast aan de Commissie toegewezen als secretaris.

De staf van de Commissie bestond verder uit:

mw.drs. S. Boswijk (tot 15 mei 2007)
mw.drs. L.M. Camerik
kolonel der mariniers b.d. dr. D.C.L. Schoonoord

De Commissie werd vanuit het Centrum Arbeidsverhoudingen (CAOP) secretariaeel en logistiek ondersteund door:

mw.drs. C.L.D. van Agten
mw. L. van Gorkum
de heer C. H. de Goede

Het besluit tot instelling van de Commissie is als bijlage 1 bij dit rapport gevoegd.

1.2 Opdracht Commissie

De opdracht van de Commissie heeft betrekking op de wijze waarop Nederlandse militairen in 2003 gedetineerden in Irak hebben gehoord. De vraagstelling in het instellingsbesluit was tweeledig:

- 1) *Wat zijn de feiten en omstandigheden inzake de betrokkenheid van Nederlandse militairen bij mogelijke misstanden bij gesprekken met gedetineerden in Irak in 2003?*
- 2) *Welke handelingen zijn verricht door defensiepersoneel naar aanleiding van de melding van deze mogelijke misstanden, de contacten met het Openbaar Ministerie daaronder begrepen?*

De Commissie heeft zich vanzelfsprekend primair gericht op deze opdracht. Maar tijdens haar werkzaamheden stuitte zij ook op enkele andere gebeurtenissen die de aandacht trokken. In de eerste plaats bevatte het materiaal dat het ministerie van Defensie zelf aan de Commissie voorlegde enkele kwesties die buiten de eigenlijke opdracht vielen, maar die toch de aandacht van de Commissie verdienden, omdat ze eveneens mogelijk schendingen van het internationaal humanitair recht betroffen. In de tweede plaats kwamen uit het onderzoek van de archieven en uit de gesprekken ook enkele zaken naar voren die om dezelfde reden nader onderzoek verdienden. De Commissie heeft besloten ook deze gebeurtenissen in het onderzoek te betrekken en daaraan aandacht te besteden in het rapport.

De Commissie verbindt een aantal conclusies aan de feiten en omstandigheden die zij in dit rapport beschrijft. In enkele gevallen acht de Commissie het nuttig een stap verder te gaan en ook aanbevelingen te formuleren.

1.3 Werkwijze Commissie

De Commissie heeft in de eerste fase van haar werkzaamheden een archief opgebouwd, in aanvulling op het documentatiemateriaal dat het ministerie van Defensie in eerste aanleg ter beschikking heeft gesteld. Dit vergde onderzoek bij verschillende onderdelen van Defensie – in het bijzonder het Defensie Operatie Centrum (DOC) van de Defensiestaf, de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD), de Koninklijke Marechaussee, het Centraal Archieven Depot (CAD) – en bij het Openbaar Ministerie. De Commissie ondervond van de verschillende Defensieonderdelen en van individuele medewerkers goede medewerking. Maar het onderzoek werd bemoeilijkt doordat er geen centraal archief van *Stabilisation Force in Iraq 1* (SFIR 1) bleek te bestaan: de samenstellende delen van SFIR 1 hebben elk een eigen archief. Die deelarchieven worden op verschillende plaatsen bewaard en Defensie heeft geen overzicht van stukken die op die verschillende vindplaatsen beschikbaar zijn. Ook is slechts in enkele gevallen een – meestal - summier inventaris beschikbaar. Voor zover de Commissie belangrijke documenten niet heeft kunnen achterhalen, staat dat in het rapport aangegeven.

In de tweede fase heeft de Commissie 45 personen gehoord, voornamelijk Defensiepersoneel, destijds werkzaam in Irak of in Den Haag. Zij staan vermeld in bijlage 2.

Voorts heeft de Commissie enkele oriënterende gesprekken gevoerd. Op 13 februari 2007 heeft de Commissie gesproken met de heren W. van den Burg en H. Busker, de voorzitters van respectievelijk de Algemene Federatie van Militair Personeel (AFMP) en de Marechausseevereniging, beide aangesloten bij de FNV. De aanleiding voor dit gesprek was de mededeling in NRC Handelsblad van 17 november 2006 dat de AFMP op de hoogte was van geruchten over vermeende marteling van Irakezen door de MIVD. Het gesprek met de heren Van den Burg en Busker heeft voor de Commissie geen nader licht geworpen op de “vermeende marteling”. Wel gaven beide heren toelichting over de geluiden die zij met betrekking tot SFIR uit hun achterban hadden gehoord, in het bijzonder uit de hoek van de Koninklijke Marechaussee. De voorzitter van de Commissie heeft op 24 april 2007 op hun verzoek gesproken met de heren J. Hoedeman en Th. Koelé, journalisten van de Volkskrant. Zij wisten van het bestaan van enkele documenten die zij zo belangrijk achtten, dat zij de Commissie daarop attent wilden maken. Overigens beschikte de Commissie reeds over deze documenten. Ten slotte heeft de Commissie op 9 mei gesproken met de directeur Operaties van het ministerie van Defensie, generaal-majoor J.L.H. Eikelboom. Hij heeft de Commissie

uitleg gegeven over recente operaties waarin Nederland deelneemt en over de wijze waarop rekening wordt gehouden met ervaringen uit eerdere operaties.

De Commissie heeft prof.mr. L. Zegveld en prof.mr. N. Keijzer, deskundigen op het gebied van internationaal humanitair recht en het militair recht, bereid gevonden delen van het rapport, vooral die betrekking hebben op de juridische beoordeling, mee te lezen en daarover advies te geven. De Commissie heeft dankbaar gebruik gemaakt van hun opmerkingen. Uiteraard is alleen de Commissie verantwoordelijk voor de inhoud van dit rapport.

Bijlage 6 bevat een verantwoording van het bronnenmateriaal dat de Commissie heeft gebruikt.

De Commissie brengt rapport uit aan de minister van Defensie, haar opdrachtgever. Hij is verantwoordelijk voor de informatie aan de Tweede Kamer en de publicatie van het rapport. Het ministerie heeft vooraf inzage in het rapport gehad, uitsluitend om vast te stellen dat de Commissie in haar rapport geen geclassificeerde gegevens of gegevens van derden heeft opgenomen, die openbaarmaking van het rapport zouden bemoeilijken of zelfs onmogelijk maken.

1.4 Overleg met de Commissie van toezicht op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten

In december 2006 heeft de Commissie van toezicht betreffende de inlichtingen- en veiligheidsdiensten besloten een eigen onderzoek naar de gesprekken in Irak in te stellen in gevolge artikel 64 van de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Overeenkomstig artikel 6b van het Instellingsbesluit is de Commissie met haar in overleg getreden. Dit overleg had betrekking op het deelgebied waar de werkzaamheden van beide Commissies elkaar raakten, namelijk het optreden van militairen die behoren tot de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst. Beide Commissies hebben een eerste gesprek gevoerd op 11 januari 2007. Bij die gelegenheid hebben zij op grond van de onderlinge verschillen in opdracht en in formele status geconcludeerd dat iedere Commissie haar eigen onderzoek zou moeten doen. Daarom hebben de Commissies hun werkzaamheden en de rapportage daarover niet inhoudelijk afgestemd. In hun tweede ontmoeting, op 26 april 2007, spraken de Commissies over de afstemming van het moment en de wijze van presentatie van de rapporten.

1.5 Melding aan het Openbaar Ministerie (OM)

Volgens artikel 6 van het instellingsbesluit zou de Commissie een vermoeden van een strafbaar feit moeten melden aan het OM. Tijdens het Algemeen Overleg met de vaste commissies voor Defensie, Buitenlandse Zaken en Justitie op 19 december 2006 wees de minister van Justitie de Tweede Kamer erop dat het OM indertijd geen aanleiding had gezien voor een strafrechtelijk onderzoek en nu de bevindingen van de Commissie-Van den Berg zou afwachten. Het Openbaar Ministerie had namelijk geen sepotbeslissing genomen, zodat de mogelijkheid bleef bestaan een strafrechtelijk onderzoek in te stellen. Aldus de minister.

De Commissie heeft op 9 februari 2007 met de hoofdofficier van Justitie in Arnhem, mr. A. O. van der Kerk, afgesproken dat het OM in beginsel aan de hand van het rapport van de Commissie zal bepalen of er al dan niet een strafrechtelijk onderzoek wordt geopend. Mocht de Commissie tijdens haar onderzoek op bijzonderheden stuiten, dan zou zij contact opnemen

met het OM. Ingevolge deze laatste afspraak heeft de Commissie aanleiding gezien op 26 april 2007 opnieuw met de hoofdofficier van Justitie te spreken (zie paragraaf 5.4.2).

1.6 Leeswijzer: de opbouw van het rapport

In *hoofdstuk 2* wordt kort uiteengezet hoe de Nederlandse betrokkenheid bij de situatie in Irak zich ontwikkelde van politieke steun aan het Amerikaans-Britse optreden naar een militaire bijdrage aan de stabilisatiemacht in Irak. Vervolgens wordt ingegaan op een aantal algemene aspecten, waaronder de taken en de samenstelling van het Nederlandse detachement, de veiligheidssituatie in Irak en de bevelsverhoudingen in SFIR 1.

Hoofdstuk 3 inventariseert de voor de Nederlandse militairen toepasselijke rechtsregels: de Nederlandse strafwet, het internationaal humanitair recht en de specifieke regelgeving voor SFIR. Daarbij onderzoekt de Commissie in het bijzonder wat de betekenis was van de status van Nederland als niet-bezettende mogendheid voor de internationaal-rechtelijke verplichtingen van de Nederlandse militairen. Aan de hand van de specifieke regelgeving gaat de Commissie na welke regels er golden voor de omgang met gedetineerden.

Hoofdstuk 4 gaat in op de verontrustende informatie die de Bataljonscommandant ontving over de ondervragingen van Iraakse gedetineerden door Nederlandse militairen, zijn melding aan Den Haag en de verdere afwikkeling daarvan binnen het ministerie van Defensie, het onderzoek van de Koninklijke Marechaussee en het OM en de informatie aan de Tweede Kamer. In dit hoofdstuk wordt het beeld geschetst dat in 2003/2004 bestond.

Hoofdstuk 5 bevat de reconstructie van de behandeling en de ondervraging van de gedetineerden in 2003, zoals de Commissie die heeft kunnen maken dank zij de gesprekken die zij de afgelopen maanden heeft gevoerd.

Hoofdstuk 6 gaat in op enkele onderwerpen die geen deel uitmaakten van de opdracht van de Commissie, maar die zij wel in het onderzoek heeft betrokken, namelijk in de periode van SFIR 1 de actie tegen wapenhandelaren op de Schapenmarkt in As Samawah en het “honkbalknuppelincident”, ten tijde van SFIR 2 de operatie *Thunderstruck* in januari 2004 en ten tijde van SFIR 4 operatie *Kyodo* in september 2004.

Hoofdstuk 7 bevat de bevindingen, de conclusies en de aanbevelingen van de Commissie. In dit hoofdstuk toetst de Commissie de behandeling van de gedetineerden in het CPA-huis aan de toepasselijke rechtsregels die zij in hoofdstuk 3 heeft geïnventariseerd.

HOOFDSTUK 2 DE NEDERLANDSE DEELNAME AAN SFIR 1

2.1 Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft de politieke besluitvorming over en de militaire voorbereiding van de Nederlandse militaire bijdrage aan de stabilisatiemacht in Irak. Aan de orde komen voorts de taken en de samenstelling van SFIR 1 en enkele algemene aspecten: de veiligheidssituatie in Irak, de bevelsverhoudingen, de inlichtingen en veiligheid en de verhouding tussen de mariniers en de marechaussees in Irak.

2.2 Van politieke steun aan de inval naar militaire bijdrage aan de stabilisatiemacht

Het langdurige politieke schaakspel rond de vraag of Irak bezig was met de opbouw van een eigen arsenaal aan massavernietigingswapens bereikte in maart 2003 een hoogtepunt. Toen de Iraakse leider Saddam Hoessein die maand opnieuw een ultimatum liet verlopen, bleef het niet bij een politieke veroordeling. Een militaire reactie volgde: op 20 maart voerden Amerikaanse en Britse vliegtuigen de eerste bombardementen uit op doelen in Bagdad en elders in Irak. De tweede Iraakse oorlog was een feit. Irak werd snel overmeesterd. Zes weken na de aanval, op 1 mei, kondigde president Bush aan boord van *USS Abraham Lincoln* het einde van de gevechten aan.

In zijn brief van 18 maart 2003 aan Tweede Kamer (23 432, nr. 94) zette de minister van Buitenlandse Zaken het standpunt van het Nederlandse kabinet uiteen: het Iraakse regime had alle mogelijkheden om te voldoen aan de eisen van de Veiligheidsraad laten verlopen. Het was te betreuren dat de Veiligheidsraad in deze situatie niet wist te besluiten tot passende maatregelen. Dat zou er niet toe mogen leiden dat Saddam Hoessein ongemoeid werd gelaten. Hiermee stelde het kabinet zich op achter het Amerikaans-Britse optreden. Het uitblijven van een nadere uitspraak van de Veiligheidsraad had gevolgen voor het nationale draagvlak voor verdere Nederlandse betrokkenheid. Op die grond concludeerde de regering dat Nederland geen eigen actieve militaire bijdrage zou leveren aan operaties ten aanzien van Irak. Nederland zou zich concentreren op de aanpak van problemen in de fase na een militair ingrijpen. Een maand later kondigden de ministers van Buitenlandse Zaken en van Defensie in hun brief aan de Tweede Kamer van 11 april 2003 (23 432, nr. 105) aan dat de regering “de wenselijkheid en de mogelijkheid van een Nederlandse deelneming aan een stabilisatiemacht in Irak na beëindiging van het conflict” zou onderzoeken.

Op 6 juni 2003 volgde het kabinetsbesluit en stuurden beide ministers de brief aan de Tweede Kamer waarin zij het besluit tot deelneming aan de stabilisatiemacht in Irak bekend maakten (23 432, nr. 116 Herdruk). Nederland zou een bataljon mariniers met de nodige ondersteuning naar Irak zenden, niet als bezettingsmacht, maar als bijdrage aan de stabiliteit in Irak. Doelstelling van de operatie was “te assisteren bij de wederopbouw van Irak door het creëren van een veilige en stabiele omgeving.” Vervolgens werd in de brief een aantal specifieke ondersteuningstaken genoemd waarvoor de bestuurlijke verantwoordelijkheid zou berusten bij het door de Amerikanen en Britten gevormde voorlopig bestuur, de *Coalition Provisional Authority* (CPA), waaronder het handhaven van de veiligheid en de stabiliteit; het ondersteunen van coalitieactiviteiten voor de beveiliging en de ontmanteling van alle locaties

die verband houden met massavernietigingswapens; en de handhaving van de openbare orde. De zuidelijke provincie Al Muthanna zou het inzetgebied van de Nederlandse troepen worden. Na een hoorzitting en een algemeen overleg stemde de Tweede Kamer eind juni 2003 in meerderheid in met het kabinetsbesluit.

Samenstelling van SFIR 1

Een mariniersbataljon vormde de kern van SFIR 1, tot dan toe de meest robuuste en zwaarst bewapende Nederlandse militaire bijdrage aan een internationale crisisbeheersingsoperatie. De Bataljonscommandant was tevens commandant van het gehele Nederlandse detachement, dat behalve uit mariniers ook bestond uit onder meer:

- een genieconstructiecompagnie van de Koninklijke Landmacht;
- drie Chinook transporthelikopters;
- een detachement van de Koninklijke Marechaussee.

Dit marechausseedetachement viel in twee delen uiteen: de “blauwe” en de “groene” marechaussee. De “blauwe” marechaussee vervulde binnen de SFIR de politiefunctie gericht op de eigen militairen en ressorteerde wegens haar opsporingstaak onder het OM en dus niet onder de Bataljonscommandant. De “groene” marechaussee, het MP-peloton, was vooral belast met de opleiding en de begeleiding van de Iraakse politie. Het MP-peloton maakte volledig deel uit van het SFIR-detachement en viel dus onder de Bataljonscommandant.

Voorts werd een contra-inlichtingen en veiligheidsteam (CIV-team) van de MIVD meegezonden, dat tot taak had onderzoek te doen naar lekken van informatie uit de eigen eenheid naar de tegenstander.

De Contingentscommandant, ook wel “de ogen en oren van de Chef Defensiestaf” (CDS) genoemd, nam een aparte positie in. Als directe vertegenwoordiger van de CDS in het missiegebied zag hij toe op mandaatskwesties, afspraken die bij toewijzing van de eenheid waren gemaakt en zaken van nationaal belang. Het Contingentscommando was het vaste aanspreekpunt voor het Defensie Crisisbeheersingscentrum (DCBC) in Den Haag. Hij had, behalve zijn eigen staf, enkele logistieke eenheden onder zich. De Contingentscommandant had geen zeggenschap over het bataljon.

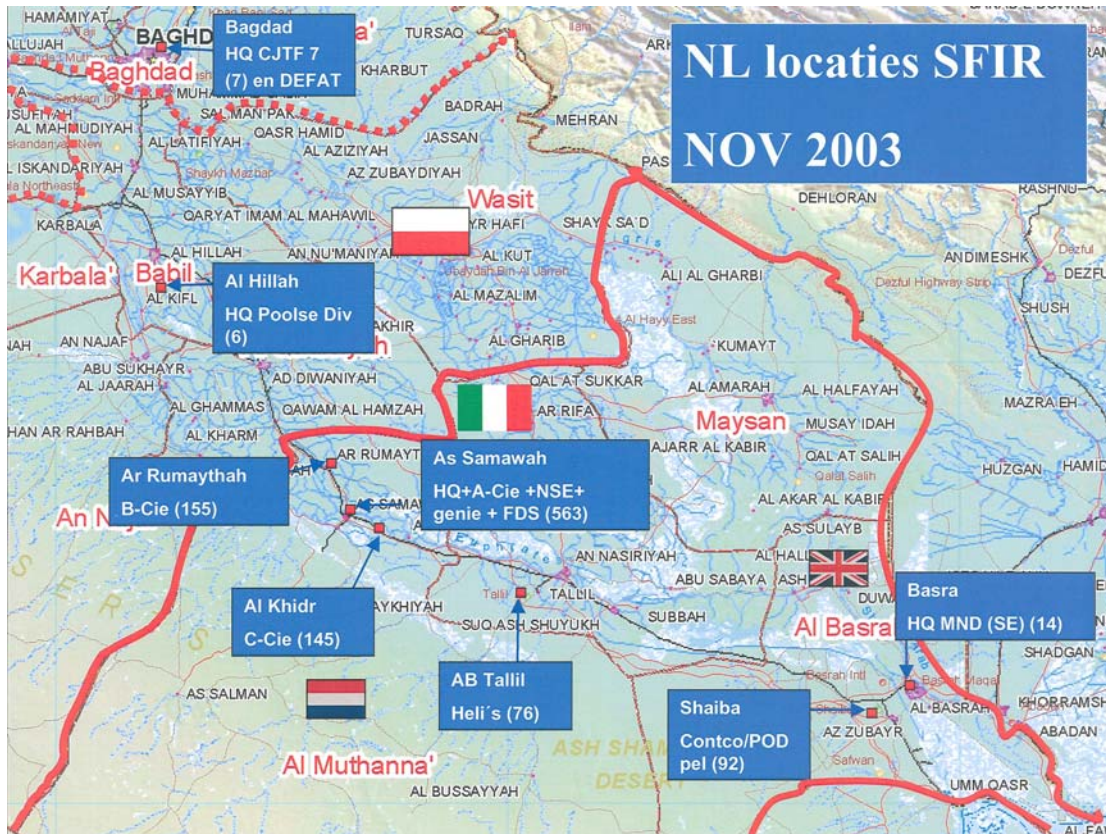
Het totale contingent omvatte ongeveer 1100 vrouwen en mannen en zou op 15 november 2003 worden afgelost door SFIR 2. Nederland nam tot voorjaar 2005 deel aan SFIR.

De locaties

De Nederlandse militairen waren op verschillende locaties gehuisvest:

- in As Samawah het hoofdkwartier, met de bataljonsstaf, de 11e compagnie van het Korps Mariniers en ondersteunende eenheden, waaronder de marechaussee;
- in Al Khidr de 12^e compagnie van het Korps Mariniers;
- in Ar Rumaytah de 13^e compagnie van het Korps Mariniers;
- op de luchtmachtbasis Tallil het helikopterdetachement; en
- op de basis Shaiba het Contingentscommando.

Ten slotte waren er Nederlandse militairen gedetacheerd op het Amerikaanse hoofdkwartier in Bagdad, het Poolse hoofdkwartier in Al Hillah en het Britse hoofdkwartier in Basra.

De voorbereiding

Zoals gebruikelijk bij omvangrijke uitzendingen waren ook bij SFIR 1 de samenstellende delen afkomstig uit verschillende krijgsmachtdelen. De mariniers, afkomstig uit de Koninklijke Marine, vormden de hoofdmacht, het geniepersoneel was afkomstig uit de Koninklijke Landmacht, het Chinook-detachement behoorde tot de Koninklijke Luchtmacht, de marechaussees vertegenwoordigden het vierde krijgsmachtdeel en de MIVD-ers kwamen uit een afzonderlijk deel van de Defensie-organisatie, rechtstreeks onder de Secretaris-Generaal. Juist door die verschillende achtergronden was de eindoefening - de oefening van de hele uit te zenden eenheid kort voor vertrek - bij uitstek de gelegenheid om afstemmingsproblemen te onderkennen en te verhelpen. Niet alle samenstellende delen konden echter aan de oefening deelnemen: daarvoor was de voorbereidingstijd te kort.

Dat de voorbereidingstijd zo kort was, kwam vooral doordat de Veiligheidsraad pas op 22 mei overeenstemming bereikte over de resolutie die aan SFIR ten grondslag lag. Twee weken later, op 6 juni 2003, volgden zoals al opgemerkt het kabinetsbesluit en de Kamerbrief. De hoofdmacht moest al op 11 juli 2003 naar Koeweit vertrekken voor een korte periode van acclimatisatie, om op 1 augustus haar taak in Al Muthanna te beginnen. Pas nadat de Tweede Kamer was ingelicht over de uitzending konden de voorbereidingen echt beginnen. Tot die tijd bleven de voorbereidingen beperkt tot planning. Doordat ze pas kort van tevoren werden aangewezen voor de uitzending, misten de MIVD-ers en de marechaussees de eindoefening. Voor de opvolgende contingenten kon de voorbereiding uiteraard wel tijdig beginnen.

2.3 De omstandigheden in Irak

De omstandigheden waaronder SFIR 1 in Irak moest werken waren zwaar, vooral de eerste weken. De huisvesting was aanvankelijk provisorisch, namelijk in het voormalige treinstation

van As Samawah en in het voetbalstadion (“de Kuip”) in Ar Rumaytah. Na enkele weken konden deze locaties worden verruild voor respectievelijk Camp Smitty en Camp Sun City. Ook de hitte maakte het werk zwaar. In de zomermaanden zijn in Irak temperaturen van meer dan 50° Celsius geen uitzondering. De eerste weken sliepen de militairen in tenten, totdat de portacabins met airconditioning arriveerden.

De zwaarte van de omstandigheden werd mede bepaald door de veiligheidssituatie in de provincie Al Muthanna en in Irak als geheel. De situatie in het land was complex, verward en allerm minst stabiel. Eind mei 2003 waren de Iraakse ministeries van Defensie en van Informatie, de veiligheidsdiensten en het leger ontbonden. Daardoor ontstond een grote groep van ontevreden en, met als gevolg onrust, protestacties tegen de Coalitietroepen en verslechtering van de veiligheidssituatie en sabotage. Het vacuüm dat was ontstaan door de ontbinding van het oude Iraakse bestuur en de veiligheidsstructuren droeg bij tot een gunstig klimaat voor terroristische acties, al waren die tot in de provincie Al Muthanna voorsnog uitgebleven. De ministers van Buitenlandse Zaken en van Defensie constateerden in hun brief van 6 juni 2003 dat de veiligheidssituatie is in de zuidelijke en noordelijke provincies op dat moment duidelijk beter was dan in centraal Irak.

Op lokaal niveau was nog slechts een bescheiden begin gemaakt met het herstel van orde en gezag. Diefstal, handel in drugs en in wapens vonden plaats, zij het op relatief kleine schaal. De wijze waarop en het tempo waarin het gezag werd hersteld, kon grote invloed hebben op de houding van de bevolking ten opzichte van de troepen. De veiligheidssituatie in het Zuiden was min of meer stabiel, zeker vergeleken met die in Bagdad en het centrale deel van Irak, maar dat betekende niet dat er in Al Muthanna geen dreiging tegen de Coalitie was.

Een andere zorg was de slechte sociaal-economische situatie. De hoge werkloosheid en het gebrek aan perspectief op verbetering van die situatie leidde tot frustratie onder de bevolking. Vooral jongeren bleken vatbaar voor politieke of religieuze retoriek met als mogelijk gevolg rekrutering door radicale milities. In As Samawah werd vaak gedemonstreerd tegen het tekort aan benzine. Maar het bleef bij kleine schermutselingen, wapenvondsten en het tegengaan van het illegaal aftappen van olie- en waterleidingen. De uitstraling van de bomaanslag op de Jordaanse ambassade in Bagdad, op 7 augustus 2003, leidde tot toenemende onrust, ook in Al Muthanna. Tot die onrust in de sji’ietische provincie Al Muthanna droeg ook de opkomst van de radicale sji’ietische geestelijke Muqtada al-Sadr bij. Ook andere aanslagen, waaronder de aanslag in Najaf waarbij de sji’ietische grootayatollah Baqr al-Hakim de dood vond, onderstreepten de toenemende onveiligheid.

2.4 De bevelsverhoudingen in SFIR

De Nederlandse operationele eenheden in Al Muthanna stonden onder bevel van de Britse Divisiecommandant in Basra. Het oppergezag (*full command*) bleef bij Nederland, in overeenstemming met artikel 97 lid twee van de Grondwet: “De regering heeft het oppergezag over de krijgsmacht.” Het politieke onderscheid tussen bezettende mogendheden en de lidstaten die militair bijdroegen aan stabilisatie en veiligheid vertaalde zich wat Nederland betreft in enkele *caveats* (voorbehouden) bij de *Rules of Engagement* (ROE).

Op 27 juni 2003 gaf de CDS in *Operatie-aanwijzing nr. 100 (Stabilisatiemacht Irak)* aanwijzingen voor de opzet van de operatie, de opbouw van de eenheden en de bevelsstructuur. De CDS bepaalde dat de commandant van het SFIR 1-detachement

operational command uitoefende over alle eenheden in Irak, met uitzondering van het CIV-team en de “blauwe” marechaussee. De directeur Operatiën van de Koninklijke Marechaussee vaardigde voor zijn eigen personeel een aparte Operationele Aanwijzing uit, waarin hij voor het MP-peloton slechts sprak over de overdracht van *operational control*. In deze Aanwijzing was voor de Bataljonscommandant slechts een beperkte rol weggelegd. De verbindings-officier (LSO/KMar) had de algehele leiding over het MP-peloton. Bovendien bevatte de Operationele Aanwijzing een bepaling dat het MP-peloton alleen zou optreden “indien dat passend en verantwoord wordt geacht”. Die zinsnede bood ruimte voor discussie. De Contingentscommandant en de Bataljonscommandant kregen geen exemplaar van deze Operationele Aanwijzing.

Operational Command is de bevoegdheid van een commandant om ondergeschikte commandanten opdrachten te geven voor troepenontplooiing.

Operational Control is de bevoegdheid om toegewezen troepen zo te sturen dat specifieke opdrachten en taken worden uitgevoerd. Deze opdrachten zijn beperkt in functie, tijd en plaats.

Ook in de evaluatie van SFIR 1 kwam aan de orde dat de Bevelhebber der Luchtstrijdkrachten en de Bevelhebber der Marechaussee hun personeel richtlijnen meegaven zonder hiervan de Contingentscommandant en de Bataljonscommandant op de hoogte te stellen. In een aantal opzichten weken die af van de planningsopdrachten en van de Operatie-aanwijzing van de CDS. In dezelfde evaluatie werd opgemerkt dat het voor een detachement lastig is als “Den Haag” geen eenhoofdige leiding kent en verschillende organisaties, naast het DCBC, personen in het detachement opdrachten geven. Ten behoeve van SFIR 3 is de bevelsstructuur verbeterd en zijn de onduidelijkheden weggenomen.

Vanuit het *Defensie Crisisbeheersingscentrum* in Den Haag werden operaties vanuit Nederland aangestuurd. Het DCBC stond onder leiding van de Souchef Operatiën en viel onder de Chef Defensiestaf. Er werkten militairen die uit alle krijgsmachtdelen afkomstig zijn. Het was 24 uur per dag bemand. Het DCBC verzorgde door middel van een situatierapport de dagelijkse informatie voor de minister. Het DCBC heet nu het Defensie Operatie Centrum.

2.5 Inlichtingen en veiligheid

Een goed inzicht in de veiligheidssituatie in Irak was een belangrijke voorwaarde voor een goed functioneren van de stabilisatiemacht. Dat vergde goede inlichtingen op strategisch en tactisch niveau. De inlichtingen op strategisch niveau betroffen de militair-strategische situatie in het land als geheel, tactische inlichtingen waren van direct belang voor het optreden van het bataljon. Een en ander vergde een goede internationale samenwerking met de andere landen in de Coalitie en een goed samenspel tussen de militairen te velde en de analisten in Den Haag, vooral die van de MIVD. Voor de strategische inlichtingen was een nationale inlichtingencel geplaatst bij het hoofdkwartier van de Multinationale Divisie in Basra.

De Sectie Inlichtingen (S2) van het bataljon, met een Amerikaanse uitwisselingsofficier als hoofd, was belast met het vergaren van tactische inlichtingen. Daarvoor beschikte het bataljon over een Verkenningspeloton en twee *Field Liaison Teams* (FLT) van het Korps Mariniers. Deze teams, van elk acht man stonden, voor hun werk in dagelijks contact met de provinciale

en stedelijke autoriteiten, met de nieuwe Iraakse politie en met de bevolking. Daarom waren zij gehuisvest op een locatie in het centrum van As Samawah: het CPA-huis (*Coalition Provisional Authority*).

Bij de planning voorafgaande aan de uitzending was geen rekening gehouden met het detineren van personen. Maar wegens de eerder gesignaleerde dreiging tegen de Coalitietroepen en de criminaliteit in samenhang met een nog zwak ontwikkeld Iraaks bestuur was het onvermijdelijk dat van tijd tot tijd Irakezen werden aangehouden. Dat was het werk van de FLT-ers. Zij brachten betrokkenen naar het CPA-huis en stelden hun identiteit vast.

Omdat Nederland geen bezettende mogendheid wilde zijn, mochten de Nederlandse militairen geen personen interneren of in hechtenis nemen (zie paragraaf 3.6), maar voordat ze werden overgedragen aan de Britten of aan de Iraakse autoriteiten was er beperkte tijd om hen te horen over hun intenties. Normaliter zou dit “horen” een taak zijn geweest voor het ISTAR-bataljon (*Intelligence, Surveillance, Target Acquisition and Reconnaissance*) van de Koninklijke Landmacht, maar daarvan was geen personeel aanwezig in Irak. Daarom nam het CIV-team op verzoek van de Bataljonscommandant deze taak op zich.

Contra-inlichtingen en veiligheidswerk eist strenge geheimhoudingsregels en daarom eigen rapportage- en informatielijnen. Het CIV-team stond onder *operational command* van een MIVD-functionaris, die als stafofficier inlichtingen werkte in het DCBC in Den Haag. De Contingents- en de Bataljonscommandant hadden geen van beiden zeggenschap over het CIV-team. Maar voor deze gesprekken in het CPA-huis waren het CIV-team en de FLT aangewezen op elkaars informatie. Maar dat bleek in de praktijk niet goed te werken, waarvoor de Commissie een aantal verklaringen heeft gehoord:

- door de korte voorbereidingstijd waren de MIVD-ers pas laat beschikbaar en konden zij de eindoefening met de mariniers niet meemaken en de acclimatisatieperiode in Koeweit maar gedeeltelijk;
- bij de overdracht van de provincie Al Muthanna hadden de mariniers van hun Amerikaanse collega's het nodige inlichtingenmateriaal gekregen, zowel bronnen als gegevens. De mariniers waren goed voorbereid op hun uitzending, maar de MIVD-ers hadden met aanloopproblemen te kampen. Zij stonden vanaf het begin op achterstand;
- de MIVD-ers waren geneigd de bijzondere geheimhoudingsregels die voor een deel van hun werk golden, uit te breiden tot andere activiteiten, ook in situaties waarin ze hun informatie juist zouden moeten delen met collega's;
- omdat de FLT's onder de Bataljonscommandant vielen en het CIV-team niet, bestond er geen formele relatie tussen beide, wat de informatieuitwisseling bemoeilijkte;
- ook in het personele vlak waren er problemen. Omdat in eerdere uitzendingen inzet van het CIV-team onvoldoende rendement had opgeleverd, legde de MIVD zich erop toe om een goede bijdrage aan SFIR te leveren. Mede daarom kreeg een luitenant-kolonel de leiding over het CIV-team. De luitenant-kolonel had slechts twee onderofficieren onder zijn bevel, terwijl de commandant van het bataljon dezelfde rang had: dat wekte bij de collega's in SFIR 1 bevreemding. Bovendien was hij twee rangen hoger dan het hoofd van S2, de Sectie Inlichtingen, met wie hij nauw moest samenwerken. Dat werkte niet goed. Ten slotte kwam in de verklaringen voor de Commissie naar voren dat het hoofd van het CIV-team er niet in slaagde een goede, open samenwerking binnen zijn eigen team en met anderen te bevorderen.

Het gevolg van een en ander was dat de samenwerking tussen de verschillende onderdelen die zich met inlichtingen en veiligheid bezig hielden niet optimaal was en dat de inlichtingenpositie van het bataljon te wensen overliet. In september 2003 brachten twee MIVD-officieren uit Den Haag een werkbezoek aan Irak: zij spraken uitvoerig met het CIV-team en anderen – de Contingentscommandant, het hoofd van de Sectie Inlichtingen, de Bataljonscommandant en de commandant van de FLT - over de problemen rond het CIV-team. Ze maakten met de betrokkenen een groot aantal afspraken. Een en ander leidde echter niet onmiddellijk tot verbetering.

2.6 De verhouding mariniers - marechaussees

Het Korps Mariniers geldt als een elitekorps met een lange traditie, en tevens als exponent bij uitstek van de expeditionaire krijgsmacht. Zij beschikten over een grote militaire professionaliteit. De keerzijde is dat ze zich soms in vakbekwaamheid verheven voelen boven andere militairen en soms te weinig begrip tonen voor problemen en gevoeligheden van anderen. In SFIR 1 ervoeren militairen van andere krijgsmachtdelen, in het bijzonder de militairen van de Koninklijke Marechaussee, de mariniers van tijd tot tijd als arrogant en geneigd om problemen binnenskamers te houden en zelf op te lossen.

Het MP-peloton had te kampen met interne fricties, die op hun beurt de verhoudingen met de mariniers bemoeilijkten. Bij het marechausseeperoneel bestond onduidelijkheid over de bevelsverhoudingen in de eigen eenheid. Er bleek nauwelijks een zelfstandige taak voor de commandant van het MP-peloton, een luitenant, te zijn. Twee officieren en vier onderofficieren op een peloton van in totaal 25 personen: dat was wel een erg ruim bemeten kader. Bovendien was de luitenant niet de hoogste in rang: het peloton kende namelijk ook een verbindingsofficier met de rang van kapitein. Beiden bevonden zich op Camp Smitty. De verbindingsofficier (LSO/KMar was belast met de “algehele leiding over de activiteiten van het MP-peloton”. De commandant had tot taak het “dagelijks leiding geven” aan het peloton. Ook in een ander opzicht tendeerde de taakomschrijving van de verbindingsofficier naar overlapping met die van de commandant: hij hield samen met de commandant werkoverleg met de lokale politieautoriteiten en samen stelden zij een opleidings- en trainingsprogramma en een plan voor de begeleiding van de lokale politie op. Onder de marechaussees groeide het ongenoegen over de eigen leiding: die was onduidelijk georganiseerd en niet opgewassen tegen de mariniers.

In de verklaringen voor de Commissie gaven marechaussees uiting aan hun weerstand tegen hun leidinggevend, die geen duidelijke beslissingen zouden hebben genomen, waardoor geen groepsband was ontstaan. De slechte kennis van de instructies en de tegenstrijdigheden daarin speelden ook een rol. Bij de uitvoering van taken was de mening van de mariniers vaak doorslaggevend. De slechte verhoudingen in het MP-peloton droegen ertoe bij dat personeel zich met klachten soms direct tot de Bataljonscommandant of tot “Den Haag” wendde, met voorbijgaan van de eigen leidinggevend. De problemen in het MP-peloton en die met de mariniers spelen een belangrijke rol in enkele kwesties die in hoofdstuk 6 aan de orde komen.

Uit de verklaringen die voor de Commissie zijn afgelegd bleek, dat een deel van de onderofficieren van het MP-peloton moeite had met de bevelsverhoudingen in SFIR 1 en de onderschikking aan de Bataljonscommandant. Deze onderofficieren verweten hun eigen leidinggevend teveel aan de leiband van de Bataljonscommandant te lopen.

De marechassees gingen naar Irak in de overtuiging dat zij hun werk ten behoeve van de opbouw van de Iraakse politie konden verrichten onder bescherming van de mariniers: dat was hun in Den Haag verteld. Dat was de Bataljonscommandant echter niet bekend. Ter plaatse kwamen de marechassees erachter dat zij voor *force protection* op zichzelf waren aangewezen. Dat zette vanaf het begin de verhouding onder druk.

Een ander probleem was de twijfel over de militaire vakbekwaamheid van de marechassees. In Nederland immers legt de Koninklijke Marechaussee het accent op civiele taken, zoals grensbewaking, waardoor het op peil houden van militaire vaardigheden onder druk kon komen te staan. Marechassees voelden zich door de mariniers ondergewaardeerd: mariniers eisten successen voor zichzelf op, ook als marechassees daaraan zelf hadden bijgedragen.

Onder mariniers bestond ook onvrede over de “blauwe” marechassees, maar dat was onderdeel van een breder, algemeen probleem bij uitzendingen: militairen zetten zich af tegen de politietaak van de marechaussee, omdat die gepaard gaat met corrigerend en verbaliserend optreden. Overigens kritiseerden de marechassees de te geringe bereidheid van mariniers om incidenten te melden, of dat nu geweldsincidenten of aanrijdingen betrof. Mariniers zouden teveel geneigd zijn hun problemen binnenskamers te houden en zelf op te lossen.¹

De Bevelhebber der Marechaussee schreef in november 2003 een nota aan de CDS over de cultuurverschillen tussen militairen van verschillende krijgsmachtdelen. Hij had tijdens een werkbezoek aan Irak in het gevolg van de minister eind september uitvoerig met leden van de marechaussee hierover gesproken. Hij had hierover “een ongerust gevoel”. Hij meende dat een gezonde animositeit weliswaar tot het militaire cultuurgoed behoorde, maar het betrof hier ook belediging en discriminerende opmerkingen, die strafrechtelijk getoetst zouden kunnen worden. Cultuurverschillen zouden niet mogen leiden tot een “wij/zij schema”. Vooral de commandanten moesten een overbruggende rol vervullen. De reactie van anderen binnen het ministerie op deze drie nota’s van de Bevelhebber komt aan de orde in paragraaf 4.3.

De cultuurverschillen tussen mariniers en marechassees kwam nog scherper naar voren en bereikten zelfs een hoogtepunt ten tijde van SFIR 2, eind 2003/begin 2004, rond de zaak tegen Eric O.

In zijn brief van 19 mei 2004 aan de Tweede Kamer (Kamernummer 29 521, nr.2) schreef de minister van Defensie dat de cultuurverschillen inmiddels de nodige aandacht hadden gekregen bij de voorbereiding van SFIR 2 en SFIR 3. Bij een recent bezoek aan Irak had hij kunnen constateren dat de onderlinge verhoudingen bij SFIR 3 “uitstekend” waren.

2.7 Kanttekeningen van de Commissie

De Nederlandse militaire bijdrage aan SFIR was omvangrijk en uit verschillende onderdelen van de krijgsmacht samengesteld. De samenwerking tussen de militairen van die onderdelen verliep niet vlekkeloos. De cultuurverschillen waren zelfs van dien aard dat daardoor van tijd tot tijd een goede samenwerking belemmerd werd. De voorbereidingstijd voor de uitzending was zo kort, dat de gezamenlijke eindoefening in het gedrang kwam en door een deel van SFIR 1 werd gemist. Dat was geen gelukkige start.

¹ Uit het archief van de “blauwe” KMar blijkt dat er allerminst gebrek aan werk was: ten tijde van SFIR 2 (november 2003 tot maart 2004) verrichtte de KMar 197 onderzoeken. Onder SFIR 4 (juli tot november 2004), met als kern een Landmachtbataljon, waren dat er 196.

De Commissie heeft vastgesteld dat de Operationele Aanwijzing van de Koninklijke Marechaussee voor haar medewerkers in Irak op onderdelen afweek van de Operatie-aanwijzing van de Chef Defensiestaf voor SFIR 1. De Defensiestaf was hiervan niet op de hoogte. Ook de MIVD gaf zijn medewerkers eigen instructies mee. Dat was een risico voor een goed verloop van de operatie.

De Commissie heeft kennis genomen van het op 2 juni 2006 verschenen rapport van de Onderzoeksgroep Inlichtingen en Veiligheid Defensie onder voorzitterschap van drs. C.W.M. Dessens: *Inlichtingen en Veiligheid Defensie: Kwaliteit, Capaciteit en Samenwerking*. De Onderzoeksgroep heeft een groot aantal aanbevelingen gedaan, waaronder aanbevelingen voor een I&V (Inlichtingen en Veiligheid) keten binnen Defensie, die enerzijds moet voorzien in de opstelling van een onafhankelijk dreigingsbeeld door de MIVD en anderzijds in een maximale informatie aan de commandant van een operatie. De ervaringen in SFIR 1 onderstrepen het belang van een voortvarende uitvoering van de aanbevelingen van de Onderzoeksgroep.

Over de “blauwe” marechaussee heeft de Commissie-Borghouts in haar op 31 augustus 2006 gepubliceerde rapport *Evaluatie toepassing militair strafprocesrecht bij uitzendingen* behartigenswaardige aanbevelingen gedaan. Deze aanbevelingen betroffen onder meer de verbetering van de kwaliteit van de opsporingsonderzoeken en van het ervaringsniveau van de opsporingsambtenaren van de marechaussee en de vergroting van het begrip bij militairen voor de uitvoering van de militaire politietak door de Koninklijke Marechaussee. De Commissie verwijst naar deze aanbevelingen.

HOOFDSTUK 3 HET JURIDISCH KADER

3.1 Inleiding

Nederland bezat in Irak niet de status van bezettende mogendheid. Op de Nederlandse troepen was in de eerste plaats de Nederlandse strafwet van toepassing en voorts het internationaal humanitair recht, zij het – omdat Nederland niet de status van bezettende mogendheid bezat – niet in volle omvang. Naast deze algemene regels golden voor de Nederlandse troepen bijzondere regels, vastgesteld met het oog op de taken van SFIR. Aan deze bijzondere regels lag Resolutie 1483 ten grondslag. Voor de uitwerking van het in deze resolutie vervatte mandaat sloot Nederland - evenals de andere deelnemende landen - met het Verenigd Koninkrijk een *Memorandum of Understanding* (MOU). De aan dit Memorandum gehechte ROE werden - met de nodige caveats - van toepassing verklaard. Bijlage 3 bevat een overzicht van de belangrijkste regelingen voor SFIR 1.

3.2 Toepasselijk internationaal en nationaal recht

3.2.1 Het internationaal humanitair recht

Het internationaal humanitair recht geeft aan hoe partijen zich in geval van een gewapend conflict ten opzichte van elkaar hebben te gedragen. Er kunnen twee hoofdstromingen worden onderscheiden: het recht van Den Haag, dat zich in het bijzonder bezighoudt met de eigenlijke oorlogvoering, en het recht van Genève, dat zich vooral richt op de bescherming van de slachtoffers van het gewapend conflict. Het recht van Den Haag blijft in dit rapport buiten beschouwing, omdat dit rechtsterrein buiten de opdracht van de Commissie valt. Wel wordt ingegaan op enkele bepalingen van het Landoorlogverdrag en het bijbehorende Landoorlogreglement. Beide worden tot het recht van Den Haag gerekend, maar bevatten ook regels die beogen de slachtoffers van het gewapend conflict te beschermen.

De kern van het recht van Genève wordt gevormd door de vier Verdragen van Genève van 12 augustus 1949 en de bij de Verdragen horende Aanvullende Protocollen. Hiervan zijn in het kader van dit onderzoek van belang: het derde Verdrag, betreffende de behandeling van krijgsgevangenen, en het vierde Verdrag, betreffende de bescherming van burgers in tijd van gewapend conflict, en Aanvullend Protocol I. Het derde Verdrag is van belang omdat Nederland in de voorbehouden bij het MOU had vastgelegd gedetineerden minimaal te behandelen volgens de standaarden van het derde Verdrag.

Toepasselijkheid van de Verdragen van Genève

De vraag naar de toepasselijkheid van de Verdragen van Genève valt in twee deelvragen uiteen: in welke gevallen zijn de verdragsbepalingen van toepassing en tot wie zijn de bepalingen, indien van toepassing, gericht? De Verdragen van Genève zijn, zo staat in het gemeenschappelijke artikel 2, in de eerste plaats van toepassing in geval van een oorlog. Volkenrechtelijk is *oorlog* een rechtstoestand die ontstaat zodra de ene staat de andere de oorlog heeft verklaard. In de tweede plaats gelden de Verdragen bij ieder ander gewapend conflict tussen twee of meer staten, zelfs indien de oorlogstoestand door een van de partijen niet wordt erkend. In de derde plaats zijn de Verdragen van toepassing in alle gevallen van gehele of gedeeltelijke bezetting van het grondgebied van een verdragsluitende partij, zelfs indien er geen gewapende tegenstand is tegen de bezetting. Volgens het Landoorlogreglement

wordt het grondgebied van een staat als bezet beschouwd “wanneer het zich feitelijk bevindt onder het gezag van het vijandelijke leger.” Onmiskenbaar was in Irak in 2003 sprake van een gewapend conflict en van bezetting als bedoeld in het gemeenschappelijke artikel 2. De Verdragen van Genève waren dus van toepassing.

Wat de tweede vraag betreft het volgende: algemeen gesteld richten de bepalingen van de Verdragen van Genève zich tot de strijdkrachten van de aan het gewapend conflict deelnemende partijen. Naar het oordeel van Defensie kon Nederland indertijd als een aan het gewapend conflict deelnemende partij worden aangemerkt. Nederland bezat echter niet de status van bezettende mogendheid. Dit betekende in de opvatting van Defensie dat op de Nederlandse troepen in Irak de Verdragen van Genève van toepassing waren, met uitzondering van de bepalingen die zich expliciet tot de bezettende mogendheden richtten. Het standpunt dat de Verdragen van Genève van toepassing waren met uitzondering van de bepalingen die zich tot de bezettende mogendheden richtten, is van meet af aan het regeringsstandpunt geweest. De Kamer heeft met dit standpunt ingestemd. De Commissie heeft bij haar onderzoek deze politieke realiteit dan ook als uitgangspunt genomen. Zie over de status van niet-bezettende mogendheid paragraaf 3.5.

De Commissie is van oordeel dat, gelet op de ongeschreven rechtsregel dat uitzonderingen restrictief dienen te worden uitgelegd, ook aan het gegeven dat Nederland niet de status van bezettende mogendheid had een beperkte betekenis moet worden toegekend: slechts de bepalingen van de Verdragen die zich expliciet tot bezettende mogendheden richtten, waren op de Nederlandse troepen niet van toepassing. Hier komt bij dat bij de uitleg van rechtsregels grote betekenis moet worden toegekend aan wat de regelgever bij de totstandbrenging van een regeling voor ogen stond. De Verdragen van Genève hebben primair ten doel de slachtoffers van de oorlog bescherming te bieden. Dit doel, en niet de wensen van de oorlogvoerende partijen, dient uitgangspunt te zijn bij de vraag of en in hoeverre de Verdragen van toepassing zijn.

Het derde Verdrag van Genève

Het derde Verdrag van Genève beschermt twee categorieën krijgsgevangenen: in de eerste plaats militairen die tijdens de strijd in handen van de tegenpartij zijn gevallen en in de tweede plaats personen die door de bezetter zijn geïnterneerd, omdat zij behoren of behoord hebben tot de strijdkrachten van het bezette land. Zoals eerder opgemerkt had Nederland schriftelijk vastgelegd dat ook Iraakse burgers in Nederlandse handen aanspraak konden maken op ten minste de bescherming die krijgsgevangenen rechtens toekomt.

Het derde Verdrag bevat een aantal algemene beginselen. Krijgsgevangenen dienen te allen tijde menslievend te worden behandeld en te worden beschermd, in het bijzonder tegen daden van geweld of vreesaanjaging, tegen beledigingen en tegen de nieuwsgierigheid van het publiek. Represaillemaatregelen tegen hen zijn verboden (artikel 13). Krijgsgevangenen hebben onder alle omstandigheden recht op eerbiediging van hun persoon en van hun eer (artikel 14). Alle krijgsgevangenen moeten, met inachtneming van de bepalingen van het derde Verdrag, op gelijke wijze worden behandeld, zonder enig voor hen nadelig onderscheid op grond van ras, nationaliteit, godsdienst, politieke overtuiging of enig ander soortgelijk criterium (artikel 16). In het kader van het onderzoek van de Commissie verdient artikel 17 bijzondere aandacht. Dit artikel opent met de bepaling dat iedere krijgsgevangene bij ondervraging alleen zijn naam, rang, geboortedatum en registratie moet opgeven, en voegt hieraan toe: “Geen lichamelijke of geestelijke marteling, noch enige andere vorm van dwang mag worden toegepast op krijgsgevangenen om van hen inlichtingen te verkrijgen van welke aard ook. Krijgsgevangenen

die weigeren te antwoorden, mogen niet worden bedreigd, noch beschimpt, noch blootgesteld aan enige onaangename of nadelige behandeling van welke aard ook.”

Vierde Verdrag van Genève

Het vierde Verdrag van Genève bevat een aantal bepalingen, gericht op de bescherming van burgers die zich in de macht bevinden van een partij bij het conflict doordat zij inwoner zijn van bezet gebied. Vermeldenswaardig zijn artikel 27 en 31. Artikel 27 bepaalt dat inwoners van bezet gebied onder alle omstandigheden recht hebben op eerbiediging van hun persoon, hun eer, hun familierechten, hun godsdienstige overtuiging en de waarneming van hun godsdienstplichten, en hun zeden en gewoonten. Ook moeten zij te allen tijde, zonder enig voor hen nadelig onderscheid, menslievend worden behandeld en worden ontzien en beschermd. Artikel 31 verbiedt tegenover hen lichamelijke of morele dwang uit te oefenen met het doel inlichtingen te verkrijgen. Vermeldenswaardig zijn eveneens de artikelen 68 en 78. Beide artikelen richten zich tot de bezettende mogendheden en openen de mogelijkheid burgers in bezet gebied uit veiligheidsoverwegingen te interneren.

Aanvullend Protocol I

Irak is geen partij bij Aanvullend Protocol I. Van regeringszijde is echter meermalen toegezegd dat de Nederlandse troepen in Irak de regels van het internationaal humanitair recht in acht zouden nemen. De Commissie neemt aan dat met deze regels ook de bepalingen van Aanvullend Protocol I zijn bedoeld.

Van Aanvullend Protocol I is in de eerste plaats artikel 45 vermeldenswaardig. Dit artikel bepaalt dat ieder die zich in de macht van de tegenstander bevindt en geen aanspraak heeft op behandeling als krijgsgevangene, te allen tijde ten minste recht heeft op de bescherming die door artikel 75 wordt geboden. Artikel 75 noemt een groot aantal fundamentele waarborgen. Deze waarborgen komen dus alle personen toe die zich in de macht van een partij bij het conflict bevinden en die niet op grond van de Verdragen van Genève of Aanvullend Protocol I voor een gunstiger behandeling in aanmerking komen. De waarborgen houden in grote lijnen in dat personen die zich in de macht van de tegenstander bevinden, te allen tijde dienen te worden beschermd en onder alle omstandigheden menslievend te worden behandeld, zonder enig nadelig onderscheid, gebaseerd op ras, huidskleur, geslacht, taal, godsdienst of geloof, politieke of andere overtuiging, nationale of maatschappelijke afkomst, rijkdom, geboorte of andere status, of op enig ander soortgelijk criterium.

Artikel 82 legt verdragspartijen de plicht op te allen tijde zorg te dragen voor de beschikbaarheid van juridische adviseurs om commandanten raad te geven inzake de toepassing van de Verdragen van Genève en Aanvullend Protocol I.

Ernstige en niet-ernstige inbreuken

De Verdragen van Genève en Aanvullend Protocol I maken onderscheid tussen ernstige en niet-ernstige inbreuken op wat in de Verdragen en het Protocol is bepaald. Met betrekking tot ernstige inbreuken legt elk van de vier Verdragen verdragspartijen de plicht op:

- het plegen van ernstige inbreuken – alsmede het geven van een bevel daartoe – in de nationale wetgeving strafbaar te stellen;
- personen op te sporen die worden verdacht van het plegen van een ernstige inbreuk of het geven van een bevel daartoe;
- opgespoorde personen zelf te berechten of ter berechting over te leveren aan een andere verdragspartij.

Nederland heeft aan deze plicht voldaan door in de jaren vijftig de Wet Oorlogsstrafrecht en de Wet overlevering inzake oorlogsmisdrijven in te voeren. In 2003 is de Wet Oorlogsstrafrecht grotendeels vervangen door de Wet internationale misdrijven (WIM). Welke inbreuken als ernstig worden aangemerkt, is in elk van de Verdragen en in Aanvullend Protocol I precies aangegeven. Zo worden in al deze Verdragen de volgende handelingen als een ernstige inbreuk aangemerkt: opzettelijke levensberoving; marteling of onmenselijke behandeling (waaronder begrepen biologische proefnemingen); het moedwillig veroorzaken van hevig lijden, van ernstig lichamenlijk letsel, of van ernstige schade aan de gezondheid. Met betrekking tot niet-ernstige inbreuken zijn verdragspartijen slechts verplicht maatregelen te nemen om die tegen te gaan.

3.2.2 Europees Verdrag voor de Bescherming van de Rechten van de Mens

Naast het internationaal humanitair recht staan de rechten van de mens, zoals vastgelegd in onder andere het Europees Verdrag voor de Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden (EVRM). Het EVRM verplicht staten die partij zijn bij het Verdrag de rechten die in het Verdrag zijn neergelegd te verzekeren ten aanzien van een ieder die onder hun rechtsmacht ressorteert. Het is de vraag of personen die zich buiten het Koninkrijk in een gebied bevinden waar Nederlandse troepen in een gewapend conflict opereren, (mede) onder de rechtsmacht van Nederland vallen. Of, ruimer gesteld: vallen personen die zich bevinden in een gebied waar vreemde troepen operaties uitvoeren, onder de rechtsmacht van de staat die de troepen heeft gezonden? Deze vraag dient, gelet op de jurisprudentie van het Europese Hof, bevestigend te worden beantwoord. Dit betekent dat de Nederlandse troepen in Irak in hun omgang met Irakezen, en zeker in hun omgang met gedetineerden, waren gebonden aan de verplichtingen die voortvloeiden uit het EVRM. Van belang in het kader van dit onderzoek is art 3 EVRM: “Niemand mag worden onderworpen aan folteringen of aan onmenselijke of vernederende behandelingen of bestraffingen.”

3.3 Toepasselijkheid van de Nederlandse strafwet

Artikel 2 van het Wetboek van Strafrecht (WvS) bepaalt dat de Nederlandse strafwet van toepassing is op ieder die zich binnen Nederland aan enig strafbaar feit schuldig maakt. Onder *strafwet* wordt in dit verband de strafwet in ruime zin verstaan, niet alleen het Wetboek van Strafrecht, het Wetboek van Militair Strafrecht (WvMS) en de Wet internationale misdrijven (WIM). Ook de Wegenverkeerswet bijvoorbeeld bevat strafbepalingen en kan in dat opzicht tot de Nederlandse strafwet worden gerekend. In aansluiting op artikel 2 WvS bepaalt artikel 4 WvMS dat de Nederlandse strafwet mede van toepassing is op de militair, die zich *buiten* Nederland aan enig strafbaar feit schuldig maakt. Dit houdt in dat de Nederlandse strafwet op de militair van toepassing is, waar ter wereld hij zich ook bevindt.

Wetboek van Militair Strafrecht

Van de Nederlandse strafwet is voor militairen in de eerste plaats van belang het Wetboek van Militair Strafrecht. Dit wetboek bevat aanvullend strafrecht. Het is op militairen van toepassing naast en in aanvulling op het gewone strafrecht. Van de militaire delicten verdienen in het kader van het onderhavige onderzoek de volgende misdrijven aandacht: niet-opvolging van het dienstbevel (artikelen 126 t/m 130), niet-naleving van het dienstvoorschrift (artikelen 136 en 137) en de misdrijven omschreven in de artikelen 148 en 149.

Niet-opvolging van het dienstbevel

Een dienstbevel is een bevel dat enig militair dienstbelang betreft en gegeven is door een meerdere aan een mindere. Omdat de aanduidingen “meerdere” en “mindere” betrekking hebben

op Nederlandse militairen, kan een bevel van of aan een buitenlandse militair geen dienstbevel zijn. Dit betekent niet dat zo'n bevel niet hoeft te worden opgevolgd. Indien het bevel een dienstbelang betreft en de buitenlandse militair door het bevoegd gezag boven de Nederlandse militair is gesteld, is opvolging verplicht. Niet-opvolging van een dienstbevel levert niet in alle gevallen een strafbaar feit op. Indien de gevolgen gering zijn, is slechts sprake van een tuchtvergriep.

Niet-naleving van het dienstvoorschrift

Een dienstvoorschrift is een bevoegd gegeven besluit van algemene strekking dat enig militair dienstbelang betreft en een tot de militair gericht gebod of verbod bevat. Ook voor niet-naleving van een dienstvoorschrift geldt, dat het niet in alle gevallen een strafbaar feit oplevert. Indien de gevolgen gering zijn, is slechts sprake van een tuchtvergriep.

Met betrekking tot de voor SFIR vastgestelde ROE kwam het gerechtshof in Arnhem in de zaak Eric O. tot de slotsom dat deze aan alle eisen voldeden die artikel 135 WvMS aan een dienstvoorschrift stelt. Ook de twee ten behoeve van SFIR vastgestelde instructiekaarten - de *Aide-Mémoire voor SFIR-commandanten (AM)* en de *SFIR Geweldsinstructie (GI)*- die een vereenvoudigde weergave van de ROE bevatten - zijn naar het oordeel van het hof als een dienstvoorschrift te beschouwen.² Het hof voegde hieraan toe: "Het toepassen van *niet* in het AM of de GI voorzien geweld levert geen overtreding van een dienstvoorschrift op, als daarbij binnen de grenzen van de ROE wordt geopereerd."

Wet internationale misdrijven (WIM)

Met de inwerkingtreding per 1 juli 2002 van het Statuut van Rome werd het Internationaal Strafhof een feit. De rechtsmacht van het hof strekt zich uit over drie categorieën misdrijven: genocide, misdrijven tegen de menselijkheid en oorlogsmisdrijven. Aan het Statuut ligt het zogenaamde complementariteitbeginsel ten grondslag: het Internationaal Strafhof kan pas optreden wanneer is gebleken dat een staat niet bereid of niet in staat is zelf rechtsmacht uit te oefenen. Uit dit beginsel volgt dat staten die partij zijn bij het Statuut verplicht zijn de misdrijven die aan de rechtsmacht van het Strafhof zijn onderworpen, ook in de eigen nationale wetgeving strafbaar te stellen.

De WIM voorziet in de strafbaarstelling van de misdrijven die ook tot de bevoegdheid van het Internationale Strafhof behoren. De artikelen 3 t/m 8 vormen de kern van de wet. Artikel 3 stelt genocide alsmede samenspanning en opruiing daartoe als internationaal misdrijf strafbaar. De omschrijving van het misdrijf is ontleend aan het in 1948 tot stand gekomen Genocideverdrag.

Artikel 4 stelt een reeks nader aangeduide misdragingen strafbaar als misdrijf tegen de menselijkheid. Om binnen het bereik van het artikel te vallen, moet het feit echter zijn gepleegd als onderdeel van een wijdverbreide of stelselmatige aanval gericht tegen de burgerbevolking.

Artikel 5 stelt de ernstige inbreuken op de Verdragen van Genève en Aanvullend Protocol I, en een aantal andere misdragingen, begaan in geval van een internationaal gewapend conflict, als misdrijf strafbaar. Artikel 6 ziet op oorlogsmisdrijven, begaan in geval van een *niet-internationaal* gewapend conflict. De opsomming van misdragingen in beide artikelen wordt afgesloten met een vangnetbepaling (artikel 7), waarin elke schending van de wetten en gebruiken van de oorlog, voor zover niet vallend onder artikel 5 of 6, strafbaar wordt gesteld.

² Hof Ah 4 mei 2005, LJN AT4988.

Artikel 8 stelt foltering strafbaar, alsmede uitlokking en het opzettelijk toelaten van foltering. De wet omschrijft foltering als: marteling van een persoon met het oogmerk om van hem of van een derde inlichtingen of een bekentenis te verkrijgen, hem te bestraffen voor een handeling die hij of een derde heeft begaan of waarvan hij of een derde wordt verdacht, of hem of een derde vrees aan te jagen of te dwingen iets te doen of te dulden, dan wel om enigerlei reden gebaseerd op discriminatie uit welke grond dan ook, van overheidswege gepleegd.

In aansluiting op de artikelen 3 tot en met 8 regelt artikel 9 WIM de aansprakelijkheid van de meerdere (*command responsibility*).

Wet militaire strafrechtspraak

De Wet militaire strafrechtspraak regelt enerzijds de organisatie van de militaire strafrechtspraak en bevat anderzijds bepalingen van strafprocesrecht. De militaire strafrechtspraak in Nederland is ondergebracht bij één rechtbank en één gerechtshof, namelijk de rechtbank en het gerechtshof in Arnhem. Bij deze gerechten wordt de rechtsmacht over militairen uitgeoefend door enkelvoudige en meervoudige militaire kamers.

Ieder die kennis draagt van een – door een militair of een burger begaan – strafbaar feit kan aangifte doen bij een opsporingsambtenaar. In een aantal in de wet genoemde gevallen, bijvoorbeeld bij bepaalde ernstige misdrijven, is aangifte verplicht. Ook elke tot straffen bevoegde commandant is verplicht, indien hem in de uitoefening van zijn functie een strafbaar feit ter kennis is gekomen, hiervan aangifte te doen. Dit is bepaald in artikel 78 van de Wet militair tuchtrecht. Aangiften kunnen schriftelijk en mondeling worden gedaan. Voor het instellen van vervolging is een aangifte echter *niet* vereist. Op deze regel bestaat één uitzondering: klachtdelicten zijn slechts vervolgbaar indien het slachtoffer een klacht heeft ingediend. Of een delict een klachtdelict is, valt in de wet te lezen.

Na aangifte bepaalt het OM of strafrechtelijk zal worden opgetreden.

3.4 Tijd van oorlog

Tijd van oorlog is een strafrechtelijk begrip. De aanduiding komt op vele plaatsen in het WvMS voor en ook in het WvS. In tijd van oorlog is een feit veelal zwaarder strafbaar dan in tijd van vrede. Uit de wetsgeschiedenis volgt dat *tijd van oorlog* ziet op oorlogen in volkenrechtelijke zin, op de rechtstoestand die ontstaat zodra de ene staat de andere de oorlog heeft verklaard, of heeft verklaard zich met de andere staat in oorlog te beschouwen. Dit is ook het standpunt van de militaire rechter.³ Maar oorlogen in de zojuist bedoelde zin zijn zeldzaam geworden. Sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog zijn oorlogsverklaringen aan het begin van vijandelijkheden in onbruik geraakt. Daarom is in de Verdragen van Genève uitdrukkelijk bepaald dat deze Verdragen niet alleen van toepassing zijn wanneer de oorlog is verklaard, maar ook bij elk ander gewapend conflict dat ontstaat tussen twee of meer Staten, “zelfs wanneer de oorlogstoestand door een der Partijen niet wordt erkend”. Verzuimd is toen het WvMS aan te passen. Het gevolg is dat *tijd van oorlog* in strafrechtelijke zin (als strafverhogende omstandigheid) zich in feite niet meer voordoet. Wel kan, indien de aanwezigheid van *tijd van oorlog* gewenst wordt geacht, gebruik worden gemaakt van de mogelijkheid die artikel 71 WvMS biedt. Dit artikel bepaalt dat voor een gedeelte van de krijgsmacht *tijd van oorlog* aanwezig wordt geacht, indien het - in tijd van vrede - is aangewezen voor een van de in het

³ Zie hieromtrent Rechtbank Arnhem 1 maart 2004, MRT 2002, p. 148, m.nt. G.L.C.

artikel genoemde taken, *mits* de aanwijzing op de door de Kroon voorgeschreven wijze is bekendgemaakt. In de naoorlogse jaren is van de mogelijkheid die artikel 71 biedt eenmaal gebruik gemaakt, en wel voor de operaties die de *special forces* tot begin 2006 uitvoerden in Afghanistan.

De aanduiding *in tijd van oorlog* komt ook voor in artikel 38 WvMS. Dit artikel bevat twee bepalingen. De eerste zegt dat niet strafbaar is hij die in tijd van oorlog binnen de grenzen van zijn bevoegdheid een naar de regels van het oorlogsrecht geoorloofd feit begaat. De tweede bepaling zegt dat niet strafbaar is degene wiens bestraffing strijdig zou zijn met een verdrag geldend tussen Nederland en de mogendheid waarmee Nederland in oorlog verkeert. Naar de letter van artikel 38 is een beroep op de in de eerste bepaling omschreven uitsluitingsgrond uitsluitend mogelijk indien het feit is begaan *in tijd van oorlog*. Ten tijde van de totstandkoming van artikel 38 hield deze toevoeging op geen enkele wijze een beperking in. Ook de regels van het oorlogsrecht golden uitsluitend in tijd van oorlog. Thans is echter wel sprake van een – zelfs vergaande – beperking. Tijd van oorlog doet zich immers, zoals hiervoor uiteengezet, in feite niet meer voor. De enige afdoende oplossing is in het artikel de woorden *in tijd van oorlog* te schrappen. Daarmee wordt bereikt dat – in overeenstemming met de bedoeling van de wetgever – in alle gevallen waarin oorlogsrecht van toepassing is een beroep kan worden gedaan op de in het artikel omschreven strafuitsluitingsgrond. De tweede bepaling in artikel 38 kan worden geschrapt, omdat zij geen zelfstandige betekenis meer heeft.

3.5 De status van niet-bezettende mogendheid

De Nederlandse regering beschouwde Resolutie 1483 als de juridische en politieke grondslag voor de deelname van Nederland aan de stabilisatiemacht in Irak.⁴ In de Preambule van deze Resolutie erkende de VN Veiligheidsraad de positie van de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk als bezettende mogendheden onder *unified command*. De Veiligheidsraad erkende daarbij ook alle bij de status van bezetter behorende autoriteit, verantwoordelijkheid en verplichtingen onder het toepasselijke internationaal recht waaraan beide landen onderhevig waren. Anderzijds wees de Veiligheidsraad er op dat de overige staten, die geen bezettende mogendheden waren, konden werken onder de CPA, dus onder de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk, die wèl bezettende mogendheid waren. De Veiligheidsraad verwelkomde de bereidheid van de lidstaten om bij te dragen aan de stabiliteit en veiligheid in Irak door het ter beschikking stellen van personeel, materiaal en andere bijdragen, *onder het bestuur van de CPA*. (“Noting further that other States that are not occupying powers are working now or in the future may work under the Authority,”) Bovendien riep de Veiligheidsraad alle betrokkenen op aan hun verplichtingen onder het internationaal recht te voldoen, in het bijzonder aan de Verdragen van Genève. De internationaal-rechtelijke verplichtingen van de bezettende mogendheid waren anders dan die van een staat die geen bezetter is.

⁴ Tweede Kamer, vergaderjaar 2002-2003, 23 432, nr. 116.

Het MOU vatte dit mandaat als volgt samen:

In accordance with UNSCR 1483, the mandate of the IZ SFOR⁵ will be to assist the Authority in maintaining stability, security, humanitarian and reconstruction assistance in Iraq by contributing personnel, equipment, and other resources to work under its unified command.

Het onderscheid in Resolutie 1483 tussen bezettende en niet-bezettende mogelijkheden is een volkenrechtelijk novum. De vraag rijst of het wel mogelijk is de status van niet-bezetter te bedingen, wanneer onder bevel van de bezetter taken worden uitgevoerd die op zijn minst grenzen aan die van een bezetter?

Het bedingen van een positie als niet-bezettende mogelijkheid was om verschillende redenen van belang. Allereerst wilde Nederland om politieke redenen geen bezettende mogelijkheid zijn. Nu militaire steun aan de inval in Irak achterwege was gebleven was het deelnemen aan de bezetting van dat land niet wenselijk. In de tweede plaats waren er juridische overwegingen: op de bezetter is het bezettingsrecht van toepassing, dat een uitgebreid kader aan regels en verantwoordelijkheden bevat. Dat recht legt de bezetter onder andere de zware juridische en financiële verantwoordelijkheid op het dagelijks bestuur in het bezet gebied waar te nemen.⁶ De keuze voor de positie van niet-bezettende mogelijkheid en de invulling daarvan in de Nederlandse caveats leidde tot fricties, zoals in het vervolg van dit rapport zal blijken.

In de literatuur heerst verdeeldheid over de vraag of het bezettingsrecht van toepassing is op de staten die wel werken onder de bezetter, maar zelf geen bezettende mogelijkheid zijn.⁷ In het geval van SFIR kwam dit er in de praktijk op neer dat Nederland, hoewel geen bezettende mogelijkheid, de CPA wel ondersteunde bij haar uitoefening van de taak van bezetter. Op deze manier vervaagt het onderscheid tussen de bezettende en de niet-bezettende mogelijkheid en ontstaat een tussencategorie waarvoor niet duidelijk is welke regels van toepassing zijn.⁸

De vertaling van het mandaat voor de Nederlandse troepen vond plaats in Operatie-aanwijzing nr. 100 van de CDS. Dit beschreef het politiek-militair strategisch doel, namelijk het ondersteunen van het Verenigd Koninkrijk om bij te dragen aan de stabilisatie en veiligheid van Irak teneinde de wederopbouw van het land mogelijk te maken en de voorwaarden te scheppen voor de overgang naar een representatieve regering van Irak.

Zoals vermeld bevatte het MOU een aantal Nederlandse caveats om de eigen rol en bevoegdheden af te bakenen. Nederland beschouwde de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk als verantwoordelijk voor het bestuur (en daarmee de bezetting) van Irak, ongeacht of zij individueel handelen door middel van hun gewapende troepen of gezamenlijk als CPA. In het verlengde daarvan beschouwde Nederland ook handhaving van de openbare

⁵ Lees: SFIR; “2.1 b. *IZ SFOR means all military personnel together with their aircraft, vehicles armoured vehicles, stores, equipment, communications, weapons and provisions as well as the civilian components of such forces, air and surface movements resources and their support services.*”

⁶ Lijnzaad, L., *How not to Be an Occupying Power: Some reflections on UN Security Council Resolution 1483 and the Contemporary Law of Occupation*, in: *Making the Voice of Humanity Heard*, Martiuns Nijhoff Publishers 2004, p. 299.

⁷ Lijnzaad, L., *How not to Be an Occupying Power*; Zwanenburg, M., ‘Existentialism in Iraq: Security Council Resolution 1483 and the Law of Occupation’, *International Review of the Red Cross*, 86 (2004), 856, pp. 745 – 769; Dolman, Ducheine, Gill en Walgemoed, ‘Functioneel Geweldgebruik in de Internationale Organisaties’, *MRT*, XCVII, 2005, afl. 10.

⁸ Lijnzaad, L., *How not to be an Occupying Power*, p. 300.

orde als een taak voor de bezettende mogendheden en de Iraakse autoriteiten. Hierdoor werd onderstreept dat Nederland beide landen als bezettende mogendheden beschouwde, in tegenstelling tot zichzelf.

Bevoegdheid tot aanhouding

Omdat Nederland geen bezettende mogendheid was, bezaten de Nederlandse troepen niet de bevoegdheid tot criminaliteitsbestrijding. Dit hield in dat zij in beginsel niet bevoegd waren tot aanhouding en tot het in hechtenis nemen van inwoners van bezet gebied. Evenmin mochten zij personen interneren (in de zin van het vierde Verdrag van Genève). ROE 182 kende de Nederlandse eenheden echter de bevoegdheid toe om, ten behoeve van de veiligheid van de troepen en de stabiliteit in de regio, twee categorieën personen aan te houden:

- verdachten van misdrijven, aangeduid als *detainees*;
- personen die een gevaar vormden voor de veiligheid, aangeduid als *internees*.

Omdat de Nederlandse troepen niet in hechtenis mochten nemen en evenmin mochten interneren, dienden aangehouden personen te worden overgedragen:

- aan de Iraakse autoriteiten indien zij verdacht werden van een algemeen misdrijf;
- aan de Britten indien zij een bedreiging vormden voor SFIR of verdacht werden van oorlogsmisdrijven.

Overdracht aan de Iraakse autoriteiten geschiedde door de Koninklijke Marechaussee in de regel kort na aanhouding. Overdracht aan de Britten eiste, gelet op de afstand, enige voorbereiding en kostte dus meer tijd. Omdat de aan de Britten over te dragen personen werden vastgehouden tot het tijdstip van overdracht, sprak men in dit verband van *gedetineerden*.

3.5.1 Behandeling en overdracht van aangehouden personen

Annex G van het MOU bevatte een regeling voor de overdracht van gedetineerde burgers tussen de SFIR-deelnemers en het Verenigd Koninkrijk. De regeling beoogde de naleving van het vierde Verdrag van Genève, over de bescherming van burgers, door de SFIR-deelnemers te verzekeren. Nederland had in een van de caveats vastgelegd dat gedetineerden aanspraak konden maken op ten minste de bescherming die het derde Verdrag van Genève aan krijgsgevangenen biedt.

In Standing Operating Instruction (SOI) 390, geldig vanaf 30 september 2003, bepaalde de Britse Divisiecommandant dat de behandeling van gedetineerden humaan diende te zijn, en in overeenstemming met het internationale recht en de nationale regels. Arrestaties dienden met minimaal gebruik van geweld gepaard te gaan met inachtneming van nationale regels met betrekking tot knevelen. Er volgde een aantal principes, waaronder een verbod op foltering, fysieke straffen en vernederende behandeling en een verbod op het gebruik van kappen. Naleving van deze principes was de verantwoordelijkheid van de Bataljonscommandant. Aanleiding tot deze instructie was de dood door verstikking van een gedetineerde in Britse gevangenschap: hij was opgesloten met een zak over zijn hoofd.

Termijn van overdracht

Volgens de SOI 390 moest de Bataljonscommandant in zijn functie van *Battle Group Detainment Review Officer* binnen acht uur of zo snel mogelijk daarna bepalen of vastgenomen personen werden overgedragen aan de Iraakse autoriteiten of aan de Britten, dan wel moesten worden vrijgelaten. Volgens het MOU gold bij verdenking van een strafbaar feit een termijn voor overdracht aan de Iraakse autoriteiten van *niet later dan vier dagen na aanhouding*. In geval van dringende veiligheidsredenen of bij verdenking van oorlogsmisdrijven gold: *zo snel mogelijke* overdracht aan het Verenigd Koninkrijk. Volgens de SOI 390 echter moest bij verdenking van een strafbaar feit de overdracht *zo snel mogelijk*

en niet later dan 12 uur na aanhouding aan Iraakse autoriteiten moeten plaatshebben. Aangehouden personen van de overige categorieën moesten *binnen veertien uur na aanhouding of zo snel mogelijk daarna* worden overgebracht naar de Britten. Er werden geen gedetineerden overgedragen aan de Amerikanen.

De Commissie stelt vast dat uit de tegenover haar afgelegde verklaringen is gebleken dat op dit punt in feite geen onduidelijkheden bestonden, omdat als vast beleid gold dat – zodra vaststond aan wie moest worden overgedragen – overdracht zo snel mogelijk geschiedde, waarbij een uiterste termijn werd gehanteerd van vier dagen.

3.5.2 Procedure met betrekking tot detentie

Volgens *Fragmentation Order No. 004/03* van 27 juli 2003, waarin de Bataljonscommandant de bepalingen uit het MOU en de ROE omzette in een bevel voor het bataljon, had detentie plaats op bevel van de Bataljonscommandant of op grond van een beslissing van degene die ter plaatse het bevel voerde. Een dergelijk bevel of beslissing kwam voor in twee gevallen, namelijk tijdens geplande operaties of tijdens operaties die een reactie vormden op een geconstateerde bedreiging voor de Coalitietroepen.

Geplande operaties

Bij geplande operaties werd tevoren een *target pack* opgesteld met alle inlichtingengegevens over de op te pakken individuen, inclusief een beoordeling van de bedreiging die zij vormden voor de Coalitietroepen en van de mogelijke consequenties van de operatie door de juridische en de politieke adviseurs. Dit document werd ter goedkeuring bij de Bataljonscommandant ingediend. Onmiddellijk na de operatie werden de aangehouden personen naar het onder Nederlands beheer staande CPA-huis in As Samawah gebracht. Bij aankomst werd de gedetineerde medisch onderzocht en zijn identiteit vastgesteld. De Bataljonscommandant bepaalde, in zijn functie van *Battle Group Detainment Review Officer*, of de verdachte moest worden overgedragen aan de Iraakse autoriteiten, aan de Britten, of vrijgelaten.

Reactieve operaties

Wanneer de commandant ter plaatse naar aanleiding van een incident een bedreiging voor de Coalitietroepen op het spoor kwam, kon tot detentie besloten worden. Ook personen die tijdens een reactieve operatie opgepakt werden, gingen in eerste instantie naar het CPA-huis en werden bij aankomst door een arts gecontroleerd. Het hoofd van de Sectie Inlichtingen van het bataljon of zijn plaatsvervanger verzamelde informatie over de verdachten, onder andere door het horen van getuigen. Op basis daarvan maakte hij een beoordeling van de bedreiging die de verdachte vormde voor de Coalitietroepen. Indien nodig kon de verdachte ondervraagd worden om zijn identiteit en ook zijn intentie vast te stellen. Hier gold dus een ruimere bevoegdheid bij de ondervraging van verdachten dan bij een geplande operatie. Hierna stelde de Bataljonscommandant vast om wat voor soort verdachte het ging, en verliep de procedure verder identiek aan die volgend op een geplande aanhoudingsoperatie.

Uit de status van niet-bezettende mogendheid die Nederland voor zichzelf gekozen had, vloeide voort dat Nederland niet zelfstandig criminaliteit mocht bestrijden. In de caveats stond precies aangegeven in wat voor gevallen Nederlandse militairen burgers mochten aanhouden. Hen interneren mocht niet. Wel mocht met aangehouden personen in afwachting van hun overdracht aan de Britten een “gesprek” worden gevoerd, zonder enige vorm van dwang of dreiging. In dit rapport wordt soms de term “gesprekken”, soms de term “ondervraging” gebruikt. In hoofdstuk 5 wordt onderzocht en beoordeeld of de wijze waarop de “gesprekken” werden gevoerd wel paste binnen de door Nederland gemaakte voorbehouden.

3.5.3 De aanwezigheid van de juridisch adviseur bij de ondervragingen

FragO No. 004/03 van de Bataljonscommandant bevatte één element dat in de Britse *FragO* ontbrak, namelijk de aanwezigheid van de juridisch adviseur bij de ondervragingen. De gedetineerde mocht worden ondervraagd door de het hoofd van de Sectie Inlichtingen van het bataljon of door iemand anders die de Bataljonscommandant daartoe aanwees. Bij die ondervraging moest een juridisch adviseur aanwezig zijn.

De regeling hield in dat als onderdeel van het totale proces van overdracht van verdachte personen aan de Britten het CIV-team (contra-inlichtingen en veiligheid) van de MIVD de aangehouden personen ging horen. De “verhoren” mochten de overeengekomen overdrachtsprocedure niet vertragen. Omdat het CIV-team de in het contra-inlichtingenwerk gebruikelijke werkwijze volgde, wilde het hoofd van dat team niet, dat bij deze gesprekken derden aanwezig konden zijn. De Dienst moest vertrouwelijkheid kunnen garanderen, hechtte aan het “need to know” principe en wilde anderen geen inzage geven in de gehanteerde ondervragingsmethodiek. Begin september werd binnen het DCBC afgesproken, dat de MIVD mocht bepalen wie er bij deze gesprekken aanwezig zou zijn: impliciet kreeg de MIVD hiermee toestemming de juridisch adviseur bij de gesprekken te weren.

De afspraken werden vastgelegd in het “tienpuntenlijstje” dat het DCBC op 1 oktober 2003 verzond, onder anderen aan de Bataljonscommandant en de Contingentscommandant. Het lijstje was via de parafenlijn uiteindelijk goedgekeurd door de Souschef Operatiën en de directeur van de MIVD. De plaatsvervangend Chef Defensiestaf was bekend met de inhoud.

Het tienpuntenlijstje bevatte een aantal aanwijzingen voor de procesgang voor en na de overdracht van aangehouden personen. De Bataljonscommandant was de eindverantwoordelijke voor de procesgang, maar de MIVD was verantwoordelijk voor alle inhoudelijke zaken tijdens het MIVD-gesprek met de gedetineerde. De MIVD bepaalde wie bij dat gesprek aanwezig mocht zijn. Indien strafrechtelijke zaken aan het licht kwamen, maakte de MIVD hiervan schriftelijk melding aan de Koninklijke Marechaussee. Ook moest zorgvuldig een logboek worden bijgehouden over de omgang met betrokkene vanaf het moment dat hij onder de Nederlandse hoede kwam tot en met het moment van overdracht.

“In afwachting van de overdracht bestaat er uit het oogpunt van force protection geen bezwaar tegen een gesprek van een vertegenwoordiger van de MIVD met de in detentie gehouden persoon. De MIVD bepaalt wie bij dit gesprek aanwezig zijn. (...) Er wordt zorgvuldig een logboek bijgehouden van de omgang met betrokkene vanaf het moment dat hij onder Nederlandse hoede komt tot en met het moment van overdracht aan de MND(SE). (...) C-1 (NL)Det Irak is eindverantwoordelijke voor de procesgang. De MIVD is verantwoordelijk voor alle inhoudelijke zaken tijdens het MIVD-gesprek” met de detainee.”

Het tienpuntenlijstje van 1 oktober 2003

In zijn reactie op het tienpuntenlijstje wees de Bataljonscommandant er onder meer op dat hij eindverantwoordelijke bleef en de MIVD verantwoordelijk was gedurende het gesprek met de gedetineerde. Dat betekende dat hij geen enkele verantwoordelijkheid droeg voor de periode dat de gedetineerde was overgedragen aan de MIVD. Die verantwoordelijkheid wilde hij afbakenen: personeel van zijn detachement zou niet meer betrokken zijn bij de behandeling van de verdachte na overdracht aan de MIVD en de tijdelijke overdracht van een gedetineerde

van het FLT aan het CIV-team ging voortaan gepaard met een door beide partijen getekend proces-verbaal van overdracht.

3.6 Marteling

In de perspublicaties van november 2006 is de wijze waarop Nederlandse militairen omgingen met Iraakse gedetineerden omschreven als “martelen”. Martelen wordt in tal van internationale verklaringen en verdragen veroordeeld als een ernstige schending van de rechten van de mens. Genoemd kunnen worden de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (1948), de vier Rode Kruis Verdragen van Genève (1949), het EVRM (1950), het Verdrag tegen foltering (1984) en het Statuut van Rome inzake het Internationaal Strafhof (1998). Ook kan worden gewezen op het algemene voorschrift, neergelegd in het gemeenschappelijke artikel 3 van de Verdragen van Genève, dat personen die niet rechtstreeks aan vijandelijkheden deelnemen onder alle omstandigheden menslievend moeten worden behandeld. Zoals eerder opgemerkt zijn voor deze Commissie vooral het derde en vierde Verdrag van Genève van belang. Marteling van een door de Verdragen van Genève beschermd persoon levert een oorlogsmisdrijf op en is als zodanig strafbaar gesteld in de WIM.

Ook het EVRM verbiedt marteling. Artikel 3 EVRM bepaalt: “Niemand mag worden onderworpen aan folteringen of aan onmenselijke of vernederende behandelingen of bestraffingen.” Martelen valt onder onmenselijke of vernederende behandeling. Marteling is nimmer geoorloofd, ook niet - in geval van een gewapend conflict - met een beroep op oorlogsnoodzaak. Dit geldt ook voor foltering en voor onmenselijke of vernederende behandeling zoals bedoeld in artikel 3 EVRM.

Marteling als oorlogsmisdrijf

Marteling als oorlogsmisdrijf is strafbaar gesteld in artikel 5 van de WIM. De wet omschrijft marteling als: het opzettelijk veroorzaken van ernstige pijn of ernstig lijden, hetzij lichamelijk, hetzij geestelijk, bij een persoon die zich in gevangenschap of in de macht bevindt van degene die beschuldigd wordt, met dien verstande dat onder marteling niet wordt verstaan pijn of lijden dat louter het gevolg is van, inherent is aan of samenhangt met rechtmatige sancties. Deze definitie is ontleend aan het Statuut van Rome en mede gebaseerd op het Verdrag tegen foltering.

Marteling houdt dus in het opzettelijk veroorzaken van ernstige pijn of ernstig lijden bij een persoon die zich in de macht bevindt van degene die het feit pleegt. De eis dat van ernstige pijn en ernstig lijden kan worden gesproken, veronderstelt het bestaan van een grens tussen martelen en andere vormen van mishandeling. Bij het bepalen van deze grens dient, aldus het Europese Hof, met alle omstandigheden van het geval rekening te worden gehouden. Het Hof noemt: de duur en de uitwerking van de behandeling, de leeftijd en de cultuur van het slachtoffer en diens gezondheid.⁹

Foltering

Foltering is strafbaar gesteld in artikel 8 WIM. De wet omschrijft foltering als: marteling van een persoon met het oogmerk om van hem of van een derde inlichtingen of een bekentenis te verkrijgen, hem te bestraffen voor een handeling die hij of een derde heeft begaan of waarvan hij of een derde wordt verdacht, of hem of een derde vrees aan te jagen of te dwingen iets te

⁹ *Ireland v. United Kingdom* §§ 161-162. Zie ook *Keenan v. UK* § 7, *Selmouni* § 100, *Aktaş v. Turkey* § 312 en *Öcalan v. Turkey* § 181.

doen of te dulden, dan wel om enigerlei reden gebaseerd op discriminatie uit welke grond dan ook, van overheidswege gepleegd. Ook deze definitie is ontleend aan het Statuut van Rome en mede gebaseerd op het Verdrag tegen foltering (1984). Foltering is dus marteling met een bepaald oogmerk. Ook moet het feit van overheidswege zijn gepleegd.

Onmenselijke of vernederende behandeling

Het Europees Verdrag verbiedt niet alleen marteling, maar ook onmenselijke of vernederende behandeling. Onmenselijke behandeling gaat verder dan het vernederen van het slachtoffer. Naar het oordeel van het Joegoslavië Tribunaal bestaat onmenselijke behandeling uit het veroorzaken - door handelen of nalaten - van ernstig mentaal of fysiek lijden of het plegen van een ernstige aanslag op de menselijke waardigheid van het slachtoffer.¹⁰ Om van een vernederende behandeling te kunnen spreken is nodig dat de behandeling ten doel had het slachtoffer in zijn waarde aan te tasten en dat het slachtoffer zich ook vernederd voelt.¹¹

Naar het oordeel van het Europese Hof is - hoe dan ook - sprake van handelen in strijd met artikel 3 EVRM, wanneer ten aanzien van een persoon wiens vrijheid is beperkt, enige vorm van fysieke geweld wordt toegepast dat niet strikt noodzakelijk is gemaakt door zijn eigen gedrag.¹² Fysiek geweld is dus bijvoorbeeld geoorloofd in geval van ontsnappingsgevaar of indien het om een gevaarlijke verdachte gaat.

¹⁰ *Delalic* § 469.

¹¹ *Keenan v. United Kingdom* § 110.

¹² Zie *Ribitsch v. Austria* § 38. Zie ook *Tekin v. Turkey* §§ 52 en 53, en *Selmouni* § 99.

HOOFDSTUK 4

DE MELDING AAN DEN HAAG EN DE REACTIE VAN HET MINISTERIE

4.1 Inleiding

Aangehouden personen die een bedreiging vormden voor SFIR of verdacht werden van oorlogsmisdaden werden overgedragen aan de Britten. Eén van hen, een Saoediër, beklaagde zich bij de Britten over de behandeling die hij in het CPA-huis in As Samawah had ondergaan. Dit hoofdstuk beschrijft het vervolg op deze klacht, van de vragen die bij de Britten rezen, via het nieuws dat de Bataljonscommandant langs verschillende wegen bereikte en diens eerste onderzoek, en de melding aan het ministerie tot en met het onderzoek dat vervolgens in gang werd gezet. In het algemeen bevat hoofdstuk 4 informatie die indertijd binnen de Defensie-organisatie voorhanden was. In hoofdstuk 5 volgt de reconstructie van de behandeling van gedetineerden, die de Commissie heeft gemaakt op grond van archiefonderzoek en het horen van personen. In bijlage 5 is een uitgebreide tijdbalk opgenomen.

4.2 Verontrustende informatie over onzorgvuldige behandeling

Op 22 oktober 2003 ontving de Bataljonscommandant verontrustende berichten. Een bij het Britse hoofdkwartier in Basra geplaatste Nederlandse stafofficier meldde hem telefonisch dat hij had gehoord van misstanden bij de ondervraging van een gedetineerde in het CPA-huis in As Samawah. De gedetineerde, een Saoediër, zou tijdens zijn verblijf daar zijn blootgesteld aan *white noise*. Ook zou sprake zijn geweest van *hooding*. Tijdens de ondervragingen door het CIV-team zou bovendien water over hem heen zijn gegooid.

White noise is het harde geluid dat ontstaat wanneer een radio op hoog volume net naast de zender wordt afgestemd.

Hooding is het bedekken van iemands hoofd met een kap of een zak, zodanig dat niet alleen de ogen maar ook de neus en de mond afgedekt zijn. Nadat iemand door *hooding* in Britse gevangenschap was omgekomen, werd deze praktijk door de Britse Divisiecommandant verboden.

De Bataljonscommandant deed navraag bij het hoofd van het CIV-team die hem, na de leden van zijn team te hebben gesproken, meedeelde dat *hooding* niet was voorgekomen. Wel was gebruik gemaakt van *white noise*, om te voorkomen dat gedetineerden in het cellenblok met elkaar zouden communiceren. Ook was soms koud water gebruikt om gedetineerden tijdens een nachtelijk verhoor wakker te houden. Voor de Bataljonscommandant klonken deze verklaringen plausibel. Wel drukte hij het hoofd van het CIV-team op het hart zich aan de regels te houden om de krijgsmacht niet in diskrediet te brengen.

In de avonduren van 22 oktober vernam de Bataljonscommandant van de juridisch adviseur van het bataljon dat hij van een andere Nederlandse officier in Basra, de *Deputy Commander Legal MND(SE)*, een zelfde verhaal had gehoord. De juridisch adviseur gaf te kennen dat hij het gebruik van *white noise* te rechtvaardigen vond, maar hij meende dat men zich met het

gebruik van water om gedetineerden wakker te houden, in een grijs gebied begaf. Maar vanuit de omstandigheden bezien vond hij dat laatste te billijken.

De Bataljonscommandant deed ook navraag bij de commandant van het FLT, die de volgende dag, na het horen van enkele leden van zijn team, het gebruik van *white noise* en van water om een gedetineerde wakker te houden bevestigde. Hij ontkende ten stelligste het gebruik van kappen.

Op 24 oktober 2003 ontving de Bataljonscommandant nadere informatie. De *Deputy Commander Legal MND(SE)* had vernomen, dat de Britse *Captain* – de commandant van het *Joint Forward Interrogation Team* - die de klacht van de Saoediër had gehoord, op 20 oktober hierover opheldering had gevraagd aan vier Nederlandse militairen: een lid van het FLT-team, de twee onderofficieren van het CIV-team en hun tolk. De leden van het CIV-team hadden in dit overleg verklaard dat bij de ondervraging van een Saoediër koud water was gebruikt als straf omdat hij leugens vertelde, en *white noise* om hem onder druk te zetten. De twee medewerkers hebben dit later ontkend, ook tegenover de Commissie, terwijl de *Captain* deze lezing tegenover de Commissie heeft staande gehouden.

Omdat hij nu verklaringen kreeg voor het gebruik van water en van *white noise* die niet overeenstemden met wat hij eerder had gehoord, besloot de Bataljonscommandant, na overleg met zijn juridisch adviseur, de Souchef Operatiën in Den Haag in te lichten en te vragen of hij aangifte moest doen bij de Koninklijke Marechaussee. Hij deed dat telefonisch 's avonds laat op 25 oktober 2003. Twee dagen later stuurde hij zijn melding in een nota aan Den Haag.

“Twee dagen later kwam er nog wat meer informatie bij die Engelsen vandaan en toen was het verhaal dat ze [MIVD-personeel] het koude water hebben gebruikt uit de fles omdat de betrokkene loog. Ze hebben het over hem heen gegoten. De verdachte zegt ook dat het geluid niet alleen werd gebruikt om het communiceren tussen twee mensen te vermijden, maar met name ook om hem tijdens het verhoor zelf in een wat onzekere houding te brengen. Toen heb ik na wat rijp beraad er even een nachtje over geslapen en nog even met de Nederlandse stafofficier bij MND(SE) overlegd en heb ik besloten om de Souchef Operatiën te bellen voordat ik aangifte ga doen bij de KMar. Alleen ik heb ook niet zoveel vertrouwen in de capaciteiten van de KMar hier dus ik heb de Souchef Operatiën gebeld en gezegd dat ik met een dilemma zit. Als het een strafbaar feit is ben ik verplicht om snel aangifte te doen anders ben ik zelf strafbaar.”

(Telefoongesprek Bataljonscommandant- Hoofd Operatiën DCBC, 27 oktober 2003)

De Saoediër had tegenover zijn Britse ondervragers ook geklaagd over het gebruik van elektroden. De Britse *Captain* gaf ook die informatie door aan de *Deputy Commander Legal MND(SE)*.

Toen de Britse *Captain* de twee ondervragers vroeg naar elektroden die volgens de interneer gebruikt waren moesten ze lachen en ontkenen dat (iets dat de Britse *Captain* al vermoedde onwaar te zijn). Toen zij vervolgens vroeg of ze koud water over zijn hoofd hadden gegooid bevestigden de ondervragers dat. De Britse *Captain* vroeg waarom, en de ondervragers meldden zelf dat zij vonden dat de Irakees loog en hebben toen flessen water uit de vriezer/koelkast gepakt en over zijn hoofd gegooid. De Britse *Captain* vroeg ook naar de white noise en ook dat bevestigden de ondervragers. De Britse *Captain* heeft geen aanwijzingen/redenen om aan te nemen dat ook gebruik wordt gemaakt van hooding, alleen van blindfolds (geblindeerde brillen).
(Deputy Commander Legal MND (SE) aan juridisch adviseur van de Bataljonscommandant, 24 oktober 2003)

De *Deputy Commander Legal MND(SE)* stuurde dezelfde mail ook aan de Nederlandse stafofficier in Basra, die hem doorzond aan de Bataljonscommandant. In de mondelinge en schriftelijke melding van de Bataljonscommandant aan Den Haag werd met geen woord gerept over elektroden, maar alleen over het gebruik van *white noise*, water en zakken als blinddoeken. Ook in hun verklaring tegenover de Koninklijke Marechaussee, enkele weken later, spraken de Bataljonscommandant en zijn juridisch adviseur wel over de andere elementen, maar niet over elektroden.

De reactie van de Souchef Operatiën op de melding was dat de Bataljonscommandant moest wachten met aangifte doen. Hij zou na het weekend nadere richtlijnen krijgen, na overleg van het DCBC met de MIVD.

4.3 De reactie van het ministerie

Na de ontvangst van de nota van de Bataljonscommandant lichtte de Souchef Operatiën schriftelijk de plaatsvervangend Chef Defensiestaf in. Op het omslagvel bij deze nota stelde de Souchef Operatiën voor met de directeur van de MIVD van gedachten te wisselen en daarna de Bataljonscommandant te instrueren over een eventuele aangifte. Het leek hem overigens geen goed idee om aangifte te laten doen in verband met de openbaarheid. Hij adviseerde de zaak “onder couvert [te] houden” en de directeur van de MIVD maatregelen te laten nemen.

De plaatsvervangend Chef Defensiestaf wilde echter “elke twijfel over [een] ‘cover up’ bij voorbaat wegnemen”. Hij besprak met een medewerker van de directie Juridische Zaken in hoeverre de door de Bataljonscommandant aangevoerde punten strafrechtelijk relevant konden zijn. Was dat het geval, dan was zijn advies aangifte te doen. Volgens de directie Juridische Zaken moest de melding van de Bataljonscommandant worden uitgezocht door de Koninklijke Marechaussee.

Het Hoofd Operatiën van het DCBC sprak met de directeur van de MIVD, die tot een intern onderzoek besloot. De directeur van de MIVD verklaarde tegen de Commissie zich toen pas te realiseren dat de afspraak uit het tienpuntenlijstje - “De MIVD bepaalt wie bij dit gesprek aanwezig zijn” – (zie paragraaf 3.5.3) in werkelijkheid betekende dat de juridisch adviseur zou worden geweerd. Hij gaf op 29 oktober 2003 het hoofd van het CIV-team telefonisch opdracht voortaan de juridisch adviseur bij de gesprekken aanwezig te laten zijn.

De directeur van de MIVD deed navraag bij het CIV-team hoe met gedetineerden werd omgegaan. Als antwoord stuurde het hoofd van het CIV-team een - ongedateerde - verklaring naar aanleiding van de, wat hij noemde, aantijgingen van de Bataljonscommandant en de Nederlandse stafofficier uit Basra. Hij wees erop dat het cellencomplex de verantwoordelijkheid was van het FLT. Het gebruik van muziek om onderlinge communicatie tussen verdachten te beletten was ook een verantwoordelijkheid van het FLT. Tijdens de gesprekken hadden de MIVD-ers geen muziek gebruikt. Water was in drie gevallen gebruikt om gedetineerden wakker te houden. Sommige gedetineerden hadden namelijk door de *white noise* niet kunnen slapen en omdat de MIVD-ers maar kort tijd hadden om relevante informatie te verkrijgen, was water gebruikt. De interviewers achtten dat gepast gezien de omstandigheden tijdens de “langdurige interviews die soms de hele nacht doorgingen”. Water was niet gebruikt om gedetineerden te conditioneren (d.w.z. onder druk te zetten). Bij al deze gevallen was ook een FLT-er aanwezig geweest en in één geval had een FLT-er water gebruikt. Aldus het hoofd van het CIV-team.

Hooding was niet voorgekomen. Wel waren stofbrillen gebruikt als voorzorgsmiddel om later herkenning door vrijgelaten gedetineerden te voorkomen. Het hoofd van het CIV-team noemde in zijn verklaring voor de directeur van de MIVD wel één geval waarin kappen waren gebruikt, namelijk tijdens het vervoer van twee gedetineerden van de gevangenis in As Samawah naar het helikopterveld van de *Support Base*. Het FLT en het CIV-team hadden daarmee niets te maken gehad, dat vervoer geschiedde onder verantwoordelijkheid van de Bataljonscommandant.

Op 31 oktober 2003 lichtte de Chef Defensiestaf de minister en de staatssecretaris van Defensie in over de melding van mogelijke misstanden bij het verhoor van Iraakse gedetineerden. Hij schreef in zijn nota dat de directie Juridische Zaken adviseerde de bevindingen te melden aan de Koninklijke Marechaussee. Dit zou gebeuren op 3 november, waarop de Koninklijke Marechaussee “vervolgens in overleg met het Openbaar Ministerie mogelijk tot de start van een strafrechtelijk onderzoek kan besluiten”. De minister van Defensie parafeerde nog diezelfde dag de nota van de Chef Defensiestaf voor gezien. Op 4 november kreeg de Bataljonscommandant per fax de opdracht aangifte te doen bij de Koninklijke Marechaussee. Op 14 november legde de Bataljonscommandant een verklaring af tegenover de Koninklijke Marechaussee.

In zijn reactie op de nota van de CDS achtte de Bevelhebber het noodzakelijk, mede na een gesprek met de Chef Defensiestaf en gelet op de regelgeving, onverwijld aangifte te doen. De MIVD kreeg opdracht haar interne onderzoek te staken. De directeur Juridische Zaken verzocht zijn afdeling Internationale en Juridische Beleidsaangelegenheden hem te informeren over het protocol overdracht met betrekking tot de gedetineerden en de rechten en de plichten van de Nederlandse militairen tijdens het aanhouden en in detentie houden van personen in Irak.

In november 2003 stuurde de Bevelhebber der Marechaussee drie nota's aan de CDS: over de cultuurverschillen tussen militairen van verschillende krijgsmachtdelen (zie paragraaf 2.6), over de te geringe aangiftebereidheid van mariniers en over het juridisch kader voor het zelfstandig verrichten van opsporingsactiviteiten door SFIR-militairen (zie paragraaf 6.2.6). Hij had in september met de minister een werkbezoek aan Irak gebracht en wilde naar aanleiding daarvan enkele onderwerpen onder de aandacht van de CDS brengen.

De nota's van de Bevelhebber wekten wrevel, zo verklaarden verschillende personen voor de Commissie. Ten tijde van het werkbezoek en ook in de weken daarna had de Bevelhebber deze onderwerpen niet aan de orde gesteld, noch bij de bataljonscommandant, niet bij zijn collega's en evenmin bij de minister. Er was veel tijd verstreken sinds het bezoek.

Mede in reactie op de nota over het juridisch kader, zette de directeur Juridische Zaken in een nota van 26 november 2003 uiteen wat de geldende regels voor SFIR waren. Ook ging hij in op de regels met betrekking tot gedetineerden. Het afnemen van verhoren behoorde niet tot de bevoegdheden van de Nederlandse eenheden. Het houden van gesprekken was mogelijk, maar dan "zonder enige vorm van dwang of dreiging". Deze gesprekken mochten niet leiden tot vertraging in de overdracht. De DJZ gaf de dringende aanbeveling "bij ieder gesprek met gedetineerden de militair juridisch adviseur van het bataljon aanwezig te laten zijn." Deze nota werd verstuurd aan de Bevelhebber der Marechaussee en in afschrift aan onder anderen de Chef Defensiestaf en de directeur Algemene Beleidszaken.

4.4 Onderzoek Koninklijke Marechaussee en betrokkenheid Openbaar Ministerie

Nadat de Koninklijke Marechaussee op grond van de berichten van de Bataljonscommandant het OM had geïnformeerd over mogelijke misstanden bij gesprekken met gedetineerden in Irak, vroeg het OM het met de opsporingstaak belaste marechausseedetachement een feitenonderzoek te doen. De opdracht werd doorgegeven aan de commandant van de "blauwe" marechaussee. De plaatsvervangend Bevelhebber der Marechaussee schreef aan de plaatsvervangend Chef Defensiestaf dat het onderzoek zich primair zou richten op het verkrijgen van meer informatie en dat direct betrokkenen als getuige zouden worden gehoord.

Tijdens het onderzoek werden acht personen gehoord: de Bataljonscommandant en zijn juridisch adviseur, de drie leden van het CIV-team en hun tolk, en de commandant en een lid van het FLT. De Nederlandse stafofficier bij de Multinationale Divisie die de Bataljonscommandant de "verontrustende informatie" doorgaf, is niet gehoord: hij was ten tijde van het onderzoek al terug naar Nederland. Ook de *Deputy Commander Legal MND (SE)* werd niet gehoord. Het onderzoek van de Koninklijke Marechaussee beperkte zich tot Nederlanders: uit het proces-verbaal blijkt niet dat pogingen zijn gedaan de Britse *Captain* of de Saoedische gedetineerde te spreken. De getuigen werden éénmaal gehoord. Tegenstrijdigheden in de verklaringen werden niet aan een nader onderzoek onderworpen en leidden niet tot het nader horen van getuigen. De schriftelijke berichten die de Bataljonscommandant en zijn juridisch adviseur over de klacht hadden ontvangen van de Nederlandse militairen bij de MND(SE) in Basra waren niet als bijlage bij het proces-verbaal gevoegd.

In haar onderzoek hoorde de Commissie dat er twee versies van het proces-verbaal zouden bestaan of zouden hebben bestaan. Dat is inderdaad het geval. Een eerste versie heeft in het zogenaamde Bedrijfsprocessen Systeem (BPS) gestaan, waardoor degenen die toegang hadden tot dit BPS er kennis van konden nemen.

De eerste versie bevat een afdoeningsadvies, dat vervolgens is geschrapt. Dat advies luidde: “Het geheel overziende zijn er door mij geen strafbare feiten geconstateerd met betrekking tot het interviewen van detainees. Wel kan men zich de vraag stellen of het gebruik van de skibril, muziek en water het doel diende waarvoor het bedoeld was.” Ook in het vervolg van de tekst, die als een conclusie aan de processen-verbaal van de verhoren vooraf gaat, zijn de cursief gedrukte passages geschrapt:

“Het gebruik van de skibril:

De skibril had tot doel herkenning van de horende medewerkers (FLT en MIVD) te voorkomen. Tevens werd de veiligheid tegen mogelijke repercussie daarmee gewaarborgd. Het gebruik van de skibril werd opgeheven zodra de indruk bestond dat hiervoor geen gevaar meer bestond.

Het gebruik van muziek (white noise)

Muziek werd gebruikt om te voorkomen dat detainees onderling van gedachten konden wisselen of mee konden luisteren met een interview wat in de daarnaast gelegen ruimte plaatsvond. *Ik ben van mening dat een aanvaardbare methode is om te voorkomen dat het onderzoek stuk loopt. De duur van het gebruik dient enigszins beperkt te blijven tot een acceptabele periode.* In sommige gevallen duurt het gebruik van muziek dagen lang omdat er geen andere ophoudruimte voorhanden is. Dit kan betekenen dat de detainee daardoor oververmoeid raakt en tijdens het interview in slaap dreigt te sukkelen.

Het gebruik van water:

Het gebruik van water om detainees “bij de les te houden” *gaat mij iets te ver.*

Regelgeving met betrekking tot het gebruik van water in een dergelijke situatie bestaat echter niet.

Indien gebruik van water door de situatie of omstandigheden gewenst is, moet de detainee zelf in de gelegenheid gesteld worden zich op te frissen. Het gebruik van water door de interviewer kan anders worden uitgelegd als een middel om de detainee te laten schrikken en daardoor te dwingen tot medewerking. In dit geval heb ik niet de indruk dat dat de bedoeling was.”

De verbalisant betitelde tegenover de Commissie de eerste versie als een “werkversie” waarin hij, na overleg met collega’s, enkele wijzigingen had aangebracht voordat hij het proces-verbaal vaststelde. De Commissie stelt vast dat de geschrapte passages waardeoordelen bevatten, subjectief zijn en met betrekking tot het water zelfs speculatief (“kan anders worden uitgelegd”) en derhalve terecht zijn geschrapt.

Het proces-verbaal werd op 20 november 2003 opgemaakt in As Samawah en op 5 december aan het Arrondissementsparket Arnhem van het Openbaar Ministerie aangeboden. Het OM vroeg de Koninklijke Marechaussee “een afdoeningsadvies vergezeld van een appreciatie”. Dit laatste was ongebruikelijk. De officier van Justitie verklaarde voor de Commissie zijn verzoek om een appreciatie door naar de bijzondere situatie ter plaatse te verwijzen. Daarom was het volgens hem goed om de visie van de Koninklijke Marechaussee te vernemen. Het hoofd van de Sectie Politiedienst en Beveiliging van de Koninklijke Marechaussee stuurde deze op 22 december 2003 aan de officier van Justitie in Arnhem. Volgens de appreciatie

kwam in het marechaussee-onderzoek naar voren dat er tijdens een aantal gesprekken sprake was geweest van enige vormen van dwang en dat het zeer denkbaar was dat de gebezigde methodes als bedreigend waren ervaren. De verklaringen waren niet in volstrekte vrijheid afgelegd. Wegens de lokale situatie en de gecompliceerde regelgeving adviseerde hij niet tot een strafrechtelijk onderzoek over te gaan, maar wel aan de Chef Defensiestaf te vragen nadere richtlijnen op te stellen om soortgelijke situaties in de toekomst te voorkomen.

Twee maanden later, op 17 februari 2004, stuurde dezelfde functionaris op verzoek van de officier van Justitie “de herziene en definitieve versie van mijn afdoeningsadvies” naar Arnhem. Volgens de toelichting van de officier van Justitie voor de Commissie ontbrak in de eerste versie de echte appreciatie. Bovendien had hij de appreciatie van de bevelhebber willen hebben. Maar ook de tweede versie werd ondertekend door het hoofd van de Sectie Politiedienst en Beveiliging. In deze herziene versie waren in de appreciatie twee elementen toegevoegd, namelijk dat de intensiteit van de verhoren, die soms meerdere dagdelen duurden, en het gebruik van *white noise* leidden tot het “conditioneren” van gedetineerden, en dat de afwezigheid van een juridisch adviseur bij de gesprekken niet spoorde met een order van de Bataljonscommandant. Het eigenlijke afdoeningsadvies was hetzelfde als twee maanden tevoren, namelijk om niet over te gaan tot een strafrechtelijk onderzoek.

Op 19 februari 2004 stuurde de officier van Justitie het advies en het proces-verbaal van de Koninklijke Marechaussee met een korte aanbiedingsbrief door aan de Chef Defensiestaf. Hij achtte het horen van gedetineerden in afwachting van hun spoedige overdracht aan de Britten niet bezwaarlijk uit hoofde van *force protection*, de bescherming van de eigen eenheden of die van de Coalitie. Maar het was hem niet duidelijk hoe lang de verhoren hadden geduurd. Daarom verzocht hij de wijze waarop was gehoord en de richtlijnen die hiervoor golden nader te onderzoeken en de richtlijnen eventueel aan te scherpen.

Op 31 maart 2004 stuurde de directeur Juridische Zaken de plaatsvervangend Chef Defensiestaf op diens verzoek een advies over het dossier “verhoor methode”. DJZ sprak op drie punten “gegronde reden tot twijfel” uit over het naleven van instructies (over zo spoedig mogelijke overdracht van gedetineerden, over het verbod op dwang bij gesprekken en over het feit dat er alleen “gesprekken” met de gedetineerden mochten worden gevoerd). Bovendien vond de DJZ dat het gebruik van geluid op een manier die de normale nachtrust verstoort en het gebruik van koud water voor het overgieten van gedetineerden op gespannen voet staan “met de internationale mensenrechten. Op grond van deze bevindingen concludeerde hij “dat de MIVD aanzienlijk ruimer invulling heeft gegeven aan de mogelijkheid tot het houden van gesprekken dan met het geven van die mogelijkheid beoogd werd.” Voor zover de Commissie heeft kunnen vaststellen, is de minister van Defensie indertijd niet op de hoogte gesteld van deze conclusie.

Op 20 april 2004 antwoordde de Chef Defensiestaf dat het gevraagde onderzoek was uitgevoerd. Hij concludeerde dat de richtlijnen wel duidelijk waren, maar dat die verspreid waren over verschillende documenten. Hij voegde daaraan toe dat de omstandigheden waaronder de verhoren werden afgenomen aanleiding gaven tot enige rekkelijkheid in de interpretatie van de regelgeving. Hij zou een en ander bespreken met de directeur van de MIVD en een “eenduidige regeling” laten opstellen voor personeel dat de verhoren moest afnemen. Hierbij zou voortaan ook een militair jurist aanwezig zijn.

Het OM besloot op grond van het “dossier verhoormethoden Irak” niet tot een strafrechtelijk onderzoek: de zaak werd “opgelegd”. Hiervan is geen melding gemaakt aan Defensie.

4.5 Informatie aan de Tweede Kamer

De intensieve betrokkenheid van de Tweede Kamer bij de politieke situatie in het Midden-Oosten en de Nederlandse militaire bijdrage aan SFIR komt tot uitdrukking in het grote aantal debatten dat de Kamer hieraan heeft gewijd en de schriftelijke vragen die hierover zijn gesteld.

Een belangrijk moment in de betrokkenheid van de Tweede Kamer was de behandeling van de brief van 6 juni 2003, waarin de ministers van Buitenlandse Zaken en van Defensie het besluit van het kabinet tot een militaire bijdrage aan de stabilisatiemacht in Irak uiteenzetten. In een hoorzitting en in het hierop volgende Algemeen Overleg werd uitvoerig stilgestaan bij het onderscheid tussen bezettende en niet-bezettende mogendheden. Van verschillende kanten werden vraagtekens geplaatst bij de houdbaarheid van dit onderscheid. Mevrouw Karimi (GroenLinks) verweet de regering “krampachtig vast te houden aan een kunstmatige constructie”. Maar het debat mondde niet uit in een verzoek om het mandaat te wijzigen.

Leden van de Kamercommissies van Buitenlandse Zaken en van Defensie brachten van 28 tot en met 30 oktober 2003, juist ten tijde van de melding, een bezoek aan Irak. In het bijzijn van de Chef Defensiestaf en de Souchef Operatiën spraken zij met onder anderen de Bataljonscommandant. Het verslag van het werkbezoek meldde over die ontmoeting: “De heer Swijgman geeft voorts aan zich er steeds van bewust te zijn dat het Nederlandse optreden binnen de vastgestelde kaders moet blijven vallen. Sommige aspecten van het optreden komen in de buurt van de door deze kaders gestelde grenzen.” De gesprekken met gedetineerden zijn tijdens dit gesprek niet expliciet aan de orde geweest. Wel kregen de Kamerleden een videoverslag te zien van een actie, een week eerder, tegen wapenhandelaars op de Schapenmarkt in As Samawah (zie hiervoor paragraaf 6.2.3).

In november 2003 stelde het Kamerlid Koenders (PvdA) schriftelijke vragen naar aanleiding van een bericht van een Japans persbureau over de arrestatie van een vermoedelijk lid van Al Qaida. In zijn antwoord bevestigde de minister van Defensie dat de Iraakse politie inderdaad een Saoediër had gearresteerd en overgedragen aan het Nederlandse detachement, dat hem vervolgens had overgedragen aan de Britten. Die hadden hem vrijgelaten toen er niets was gebleken van een lidmaatschap van Al Qaida of van plannen voor een aanslag op de Nederlandse troepen of op oliepijpleidingen.

De Commissie is uit een vergelijking van beschikbare data gebleken, dat deze Saoediër dezelfde persoon was die bij de Britten had geklaagd over de behandeling die hem bij de Nederlanders ten deel was gevallen. In het antwoord op de vragen van het lid Koenders kwam dat niet naar voren: er werd geen verband gelegd met de melding van de Bataljonscommandant. De Commissie is van oordeel dat de vraagstelling daartoe ook geen aanleiding gaf.

Mevrouw Karimi stelde in mei 2004 vragen naar aanleiding van een bericht in de *New York Times* over de behandeling van Iraakse gevangenen door de Amerikanen. Dit betrof de gebeurtenissen in de Abu Ghraib-gevangenis. Eén van haar vragen luidde: “Is er bij de Nederlandse commandanten of de militairen iets bekend over de behandeling van gevangenen, zoals bericht is in de media?” Het antwoord luidde ontkennend. De Commissie heeft mevrouw Karimi gevraagd of zij haar vragen uitsluitend had gesteld naar aanleiding van

het genoemde artikel, dan wel of deze waren ingegeven door “inside information” over het optreden van Nederlandse militairen in Irak. Mevrouw Karimi antwoordde dat zij al haar schriftelijke en mondelinge vragen over de behandeling van gedetineerden in Irak door Nederlandse troepen had gesteld op grond van openbare informatie in de media. Zij beschikte in geen van die gevallen over enige vorm van “inside information”.

In de schriftelijke vragen van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken en voor Defensie over de vermeende mishandeling van Iraakse gedetineerden door Nederlandse militairen (Kamernummer 23 432, nr. 216) kwam een rapport van het Internationale Rode Kruis van februari 2004 aan de orde. Hierin stond onder andere het volgende: “Since the establishment of Umm Qasr camp and its successor, Camp Bucca, persons deprived of their liberty undergoing interrogation, whether they had been arrested by British, Danish, Dutch or Italian armed forces were segregated from other internees in a separate section of the camp designed for investigation. This section was initially operated by the British Armed Forces who called it Joint Field Intelligence [sic] Team (JFIT).” De minister antwoordde dat de in het rapport beschreven situaties geen betrekking hadden op “de thans aan de orde zijnde vermeende misstanden (...) tijdens gesprekken met gedetineerden in Irak.” De Commissie heeft hierover navraag gedaan bij het Internationale Rode Kruis in Genève. Het Rode Kruis antwoordde dat in geen van haar rapporten over condities van gevangenhouding in Irak wordt ingegaan op een specifiek onderdeel van de stabilisatiemacht, en derhalve ook niet op de Nederlandse militairen.

In het algemeen heeft de Tweede Kamer regelmatig in debatten en in schriftelijke vragen aan de orde gesteld wat er met gedetineerden gebeurde. Maar dat had altijd betrekking op de vraag aan wie gedetineerden werden overgedragen, wat er daarna met hen gebeurde en of hoe Nederland vervolgens toezicht hield op hun verdere behandeling.

De minister van Defensie formuleerde op 1 december 2006 in de schriftelijke antwoorden op bovenbedoelde Kamervragen de volgende criteria voor de informatieverstrekking aan de Tweede Kamer:

“Het kabinet verstrekt het parlement, zonodig vertrouwelijk, alle informatie die relevant kan zijn voor de uitoefening van de taken van het parlement. Bij militaire missies wordt tevens periodiek verslag gedaan van alle relevante ontwikkelingen en gebeurtenissen met een zogenaamde Stand van Zakenbrief. Daarnaast wordt van grotere incidenten tijdens missies zo snel mogelijk melding gemaakt met een brief aan het parlement en een persbericht. Tenslotte worden alle lopende en afgeronde militaire missies geëvalueerd. Het kabinet biedt de evaluaties van lopende operaties jaarlijks in mei aan de Tweede Kamer aan. Uiteraard verstrekt het kabinet het parlement ook op verzoek informatie.” (antwoord 2)

In een ander antwoord schreef de minister: “Het is niet gebruikelijk om de Tweede Kamer in te lichten over onbevestigde en/of niet onderzochte meldingen voordat het OM zich daarover een oordeel heeft kunnen vormen. Het OM heeft vervolgens besloten geen strafrechtelijk onderzoek in te stellen. Op basis daarvan verviel destijds de aanleiding om de Tweede Kamer te informeren.” (antwoord 15 e.v.)

4.6 Kanttekeningen van de Commissie

Vooruitlopend op de bevindingen en conclusies in hoofdstuk 7 plaatst de Commissie enkele kanttekeningen.

Nadat het OM was ingeschakeld en de Koninklijke Marechaussee opdracht had gekregen tot een onderzoek, wachtte het ministerie de resultaten af. Het OM zou moeten beoordelen of er voldoende aanknopingspunten waren voor een strafrechtelijk onderzoek. Het ministerie wist dat Nederlandse militairen bij de behandeling en de ondervraging van de gedetineerden in As Samawah mogelijk in een “grijs gebied” of op een hellend vlak terecht waren gekomen. Maar de melding van de Bataljonscommandant duidde niet bij voorbaat op een detentieregime dat een ernstige inbreuk op het internationaal humanitair recht vormde. In de tussentijd werden in afwachting van het oordeel van het OM de procedures voor de ondervragingen nog eens tegen het licht gehouden. Algemeen werd onderkend dat het besluit tot het weren van de juridisch adviseur bij de gesprekken niet gelukkig was geweest en dus teruggedraaid moest worden. Maar het gebeurde in As Samawah leidde niet tot grote onrust op het ministerie. Temeer niet, omdat het ministerie niet bekend was met de klacht over elektroden en met de aanwezigheid van een elektrische wapenstok in het CPA-huis.

Aan het einde van het jaar 2003 en begin 2004 werd alle aandacht opgeëist door de zaak Eric O. Daardoor konden andere zaken tussen Defensie en het OM enigszins op de achtergrond raken.

Wat de informatie aan de Tweede Kamer betreft is de Commissie niet gebleken dat de minister in de hier aan de orde zijnde materie informatie voor de Tweede Kamer heeft achtergehouden. De redenering van de minister – de melding is doorgegeven aan de Koninklijke Marechaussee en het Openbaar Ministerie en dit heeft niet tot een strafrechtelijk onderzoek geleid – acht de Commissie begrijpelijk. Wel constateert de Commissie dat de kanttekeningen die de directeur Juridische Zaken eind maart 2004 plaatste bij het optreden van de Nederlandse militairen ten onrechte niet aan de minister werden doorgegeven. Daardoor kon de minister hierover niet de politieke afweging met betrekking tot de informatie van de Kamer maken. Daarover is de Kamer dus niet geïnformeerd.

De Commissie heeft geconstateerd dat het OM met betrekking tot het “dossier verhoormethoden Irak” geen eigen documenten uit 2003 kon overleggen: alle contacten met Defensie verliepen telefonisch en werden niet schriftelijk vastgelegd. De stukken die er zijn, zijn afkomstig van de Koninklijke Marechaussee. Het proces-verbaal bevatte op onderdelen tegenstrijdige verklaringen. De Koninklijke Marechaussee had in zijn onderzoek de twee Nederlandse officieren die het bericht van de Britse officier doorgaven aan de Bataljonscommandant en zijn juridisch adviseur niet gehoord. Ook de Britse kapitein en de Saoediër waren niet gehoord. De Commissie is van oordeel dat dit onderzoek uitgebreider en met meer diepgang had moeten worden uitgevoerd. Het OM heeft het proces-verbaal van de Koninklijke Marechaussee zonder verdere vragen geaccepteerd. Op grond van dit proces-verbaal en van het afdoeningsadvies van de Koninklijke Marechaussee heeft het OM besloten geen strafrechtelijk onderzoek in te stellen.

HOOFDSTUK 5

RECONSTRUCTIE VAN DE GESPREKKEN MET GEDETINEERDEN

5.1 Inleiding

De feitelijke aanleiding tot twijfel over de behandeling van gedetineerden was de klacht die de Saoedische gedetineerde op 12 oktober 2003 tegen zijn Britse ondervragers uitte (zie paragraaf 4.2). Zijn klacht deed twijfel ontstaan over de ondervragingstechnieken van de Nederlanders.

Het Britse ondervragingsrapport gaf aan dat de Saoediër: “was subject to harsh treatment including beatings. He further claimed that he was subjected to ‘white noise’ and was questioned while attached to ‘electrodes’. Cold water was allegedly thrown over him at times.” De Britse *Captain* stelde deze ondervraging aan de orde in een gesprek met Nederlandse militairen, onder wie de ondervragers van het CIV-team. Haar bevindingen werden door de Nederlandse stafofficieren bij het hoofdkwartier van MND(SE) mondeling en per fax overgebracht naar het Nederlandse kamp. In paragraaf 4.2 is al uitgelegd dat de Bataljonscommandant op deze manier hoorde van het gebruik van water, *white noise* en het mogelijke gebruik van kappen. Over het gebruik van elektroden zei de juridisch adviseur niets tegen de Bataljonscommandant. De Britse *Captain* sprak met de Nederlandse militairen niet over een ruwe behandeling en slaag. Die elementen bleven, net als het gebruik van elektroden, buiten beschouwing in de melding van de Bataljonscommandant en in het navolgende onderzoek door de marechaussee. Het ondervragingsrapport was op het moment dat de Britten om opheldering vroegen niet voor de Nederlanders beschikbaar.

Gelet op het belang van de klacht van de Saoediër die de zaak aan het rollen bracht, volgt hier eerst enige achtergrondinformatie over hem. De Commissie heeft getracht met hem in contact te komen. Naspeuring met hulp van de Nederlandse ambassade in Riyad leerde echter dat hij op 20 oktober 2004 is overleden in Al Falluja in Irak.

Al Q., in de wandelgangen “de Saoediër” genoemd

Op 30 september 2003 ontving het FLT informatie van een bron, die niet eerder had gerapporteerd en waarvan de betrouwbaarheid niet kon worden vastgesteld. De informatie hield in dat Al Qaida aanvallen zou plannen in de omgeving van As Samawah om de provincie Al Muthanna te destabiliseren. Een Saoediër, genaamd Al Q., die banden met Al Qaida zou hebben, zou zich in As Samawah bevinden en voorbereidingen treffen voor aanslagen, variërend van beschietingen van konvoien van de coalitie en aanvallen op kampen van de coalitietroepen tot het oplazen van elektrische installaties en oliepijpleidingen. Al Q. zou een aantal mannen hebben gevraagd voor hem te komen werken en twee zouden hebben ingestemd. Hij sprak ook over het opzetten van een terreurnetwerk in Al Muthanna, maar zou eerst één enkele aanval willen uitvoeren om te zien hoe de coalitietroepen zouden reageren. Pas daarna zou hij meer personen uit Saoedi-Arabië en Irak willen aantrekken. Al Q. zou al twee politiemannen een satelliettelefoon hebben gegeven.

Er waren aanwijzingen dat hij drie schuilnamen gebruikte, in het buitenland had verkeerd en Engels sprak, en dat hij mogelijk personen van het voormalige regime die hij kende zou benaderen om hem te helpen bij de acties. Veel details over zijn plannen waren echter niet bekend. Zodra hij gereed was met zijn voorbereidingen zou hij naar Saoedi-Arabië bellen om geld om zijn plan te kunnen uitvoeren. Tot dan toe zou hij alleen wapens en handgranaten hebben gekocht en nog op zoek zijn naar een auto, onontbeerlijk voor de uitvoering van zijn plannen. Ook zou Al Q. meermalen hebben gevraagd naar de aanwezigheid van Nederlandse troepen. Na voltooiing van de voorbereidingen zou het plan binnen drie dagen worden uitgevoerd en bij succes tot een grote geldelijke beloning leiden. Zijn verblijfplaats was bekend. Overigens plaatste het FLT al voor de arrestatie van de Saoediër vraagtekens bij dit verhaal. Als het om zo'n grote en georganiseerde zaak ging, zou er geld zijn geweest voor een auto en geen gebruik van de telefoon worden gemaakt.

Op 4 oktober 2003 gaf de plaatsvervangend Bataljonscommandant toestemming Al Q. aan te houden. Na afstemming met de lokale politie arresteerde deze hem om 16.00 uur, waarna een half uur later overdracht volgde aan het FLT. Vervolgens ondervroeg het CIV-team hem. Op 5 oktober 2003 verzocht de Bataljonscommandant MND(SE) hem 24 uur langer te mogen vasthouden voor nadere ondervraging over een mogelijk verband met Al Qaida.

Op 18 november 2003 lieten de Britten Al Q. vrij. Van lidmaatschap van Al Qaida en van het plannen voor het plegen van aanslagen op de Nederlandse troepen of op een oliepijpleiding was niets gebleken.

Het CIV-team voerde drie gesprekken met de Saoediër: het eerste op 4 oktober 2003 om 19.00 uur. De precieze tijdstippen waarop de andere gesprekken zijn gehouden, vallen niet meer te achterhalen. In bronverslagen van de gesprekken van het CIV-team wordt hiervan geen melding gemaakt en het bijzonderhedenboek van het FLT, waarin zou moeten zijn aangetekend wanneer gearresteerden van hun cel naar de verhoorkamer zijn overgebracht en weer teruggehaald, is ondanks naspeuringen in de archieven niet aangetroffen. Bij twee van de drie gesprekken is een lid van het FLT geheel of gedeeltelijk aanwezig geweest.

Het eerste gesprek met de Saoediër was vooral bedoeld om zijn identiteit vast te stellen. Hij claimde zowel de Saoedische als Iraakse nationaliteit te bezitten, was in Irak geboren, maar had het land tijdens de oorlog van 1991 verlaten. Hij zei regelmatig naar Irak te reizen en had de grens illegaal gepasseerd met behulp van een smokkelaar. Hij had op zijn logeeraadres in As Samawah gesproken over het opblazen van een pijpleiding, een elektriciteitscentrale en een waterinstallatie, maar hij ontkende in zijn verhoor zulke plannen te koesteren. Hij beweerde ook naar Irak te zijn gekomen om te trouwen. Het CIV-team ging daarna aan de slag om zijn verhaal te verifiëren en hield tussen de interviews door nog ruggespraak met de politiemannen die de arrestatie hadden verricht.

Volgens de tolk van het CIV-team, een tot Nederlander genaturaliseerde Iraakees, vertelde de Saoediër niet de waarheid. Ook klopte zijn verhaal niet met de documenten die hij bij zich droeg en evenmin met de informatie van de Iraakse politie. Het gesprek zou overigens gemakkelijk zijn verlopen. De man sprak wat Engels, maar een volledig gesprek in die taal bleek niet mogelijk. Hij antwoordde vlot op de vragen. Gedurende de ondervragingen was hem twee of drie keer water over het achterhoofd of in de nek gegoten om hem wakker te houden.

5.2 De behandeling van gedetineerden

In paragraaf 3.5 is aangegeven in welke gevallen personen konden worden gedetineerd. Het onderzoek van de Commissie concentreert zich op de behandeling van personen die een gevaar vormden voor de veiligheid van de Coalitietroepen. Tijdens de voorbereiding van de uitzending was geen rekening gehouden met het feit dat Nederlandse militairen personen zouden aanhouden.

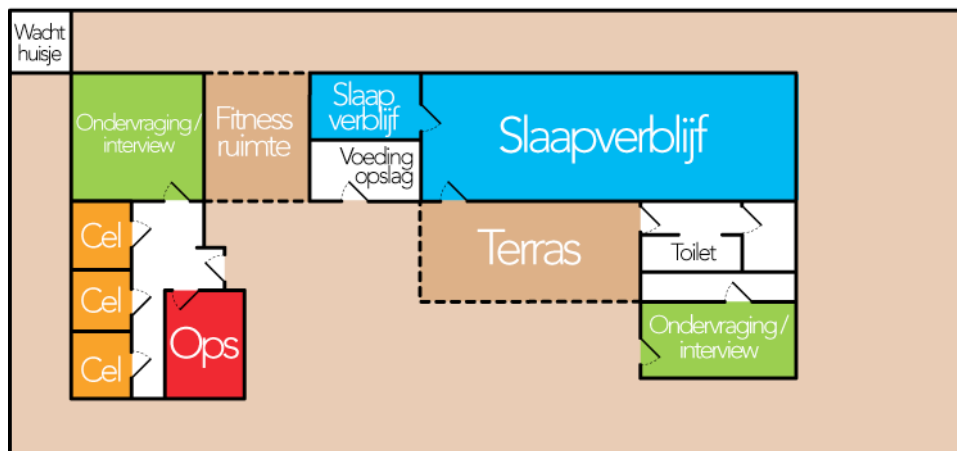
Nadat op 5 september 2003 voor de eerste maal een gedetineerde was binnengebracht, moest alsnog een procedure worden ontwikkeld. Het MOU en de FragO 004/03 van de Bataljonscommandant gaven slechts algemene kaders voor de omgang met gedetineerden. Zij zijn aan de orde geweest in het juridisch kader (paragraaf 3.5.2). Die algemene kaders in de bataljonsorder betroffen sleutelbeheer, brandveiligheid en bewaking. Daarbij gold als regel dat zich geen wapens in het cellencomplex mochten bevinden. Een interne procedure voor de wijze van behandeling in de cel en de verplaatsing van de cel naar de verhoorruimte stond niet op schrift. Er waren evenmin regels voor het gebruik van geweld indien een gedetineerde een gevaar voor zichzelf of zijn omgeving werd. De FragO gaf tevens aanwijzingen voor het medisch onderzoek: een arts moest bepalen of een persoon fit genoeg was om te worden gedetineerd en er moest een ziekenverpleger in het gebouw aanwezig zijn.¹³ Ook gaf de Divisiecommandant algemene richtlijnen, maar die golden pas vanaf 30 september 2003 (zie paragraaf 3.5.1).

Aanhouding geschiedde door het FLT van het Korps Mariniers en ook daarna lag de verantwoordelijkheid voor de behandeling van de gedetineerden in handen van het FLT. Voorafgaand aan de komst in Irak was ook niet bepaald wie gesprekken met aangehouden personen zouden voeren. Die taak viel toe aan het CIV-team (zie paragraaf 2.5).

Werd iemand aangehouden, dan werd hij met de handen op de rug geboeid en meestal tevens geblinddoekt met een stofbril. Het FLT gebruikte steeds een stofbril, nadat op 14 september 2003 een Britse arrestant door *hooding* was overleden en *hooding* uitdrukkelijk werd verboden. Dadelijk na aankomst in de cel in het CPA-huis gingen stofbril en handboeien af. Volgens de standaardprocedure maakte het FLT dan foto's van de gedetineerden. Meestal nam de FLT-er die het onderzoek deed de foto zodra de gedetineerde in de cel was en de stofbril was afgezet. De foto was bestemd voor identificatie en werd in het dossier gevoegd dat met de gedetineerde meeging naar de Britten.

¹³ Het medisch archief van SFIR 1 bevat geen stukken om gegevens over de aanwezigheid van een ziekenverpleger te kunnen achterhalen.

CPA-huis

Gedetineerden werden vastgezet in wat in de wandeling het CPA-huis werd genoemd. Dat was niet hetzelfde als het gebouw waarin de *Coalition Provisional Authority* huisde. Het gebouwtje waarin het FLT woonde en werkte en waar zich ook de cellen en verhoorruimten bevonden, stond op hetzelfde terrein en was ooit in gebruik geweest bij de Iraakse geheime dienst. Het wordt in dit rapport *CPA-huis* genoemd.

De cellen maten ongeveer twee bij drie meter. Er stonden geen stoel, tafel of bed in de cel. Wel waren slaapmatjes en lakens neergelegd. Als sanitaire voorziening diende een emmer met een vuilniszak die in de cellen was geplaatst.¹⁴

Celdeur

¹⁴ De orders voor SFIR 2 gaven aan dat er een stretcher aanwezig moest zijn en gedetineerden in de gelegenheid werden gesteld om, onder toezicht, gebruik te maken van de latrinefaciliteit.

Er was steeds voldoende drinkwater en eten in de cellen: één fles water per anderhalf uur en eten om de tweeënhalf tot drie uur. In het algemeen bestond het eten uit kaakjes, afkomstig uit gevechtsrantsoenen. Bij een langer verblijf kwam het voor dat een tolk eten op de markt haalde, omdat Westers voedsel niet bij alle gedetineerden in de smaak viel. Het gebouw werd door de mariniers schoon gehouden. Eén van de onderofficieren trad op als vaste beheerder van het gebouw en was overdag in de operatiekamer (*Opsroom*) aanwezig. 's Nachts hielden ongegradueerde mariniers van het FLT de wacht.

Met deze beperkte voorzieningen kon, zo meende men, worden volstaan, omdat de gedetineerden maar voor een beperkte periode in het CPA-huis zouden verblijven: de voorgeschreven termijn van overdracht was immers zo kort mogelijk.

De FLT-er die met de wacht was belast, haalde de gedetineerde op voor een gesprek met het CIV-team. Hij werd met het gezicht naar de muur gezet, de stofbril ging op en hij kreeg boeien aangelegd met de handen op de rug. Het blinddoeken gebeurde vooral wanneer de vaste, uit Nederland meegebrachte, tolk afwezig was en zijn plaats werd ingenomen door een lokaal geworven tolk. Die moest bij herkenning represailles vrezen. Het blinddoeken diende trouwens ook de veiligheid van het CIV-team en van het FLT dat ook regelmatig in de stad werkte.

Vervolgens bracht het lid van het FLT de gedetineerde van de cel over naar een van de twee ondervragingsruimtes. Daar zette het FLT-lid hem op een stoel. Hij was dan nog steeds geboeid. De verhoorruimte was afgesloten door een stalen deur met een tralievenster. In de kamer stonden een tafel en stoelen. Op de tafel stonden flessen water en bekertjes.

De meeste leden van het FLT die de Commissie heeft gesproken, konden niet vertellen wat er verder met de gedetineerde gebeurde, nadat hij geblinddoekt en geboeid bij de verhoorruimte was afgeleverd. Zij verkeerden in de veronderstelling dat de stofbril dan afging. Of de handboeien aanbleven of afgingen, verschilde van geval tot geval: “de ene deed het zus en de andere deed het zo”. Het FLT schreef daarover niets voor aan het CIV-team, dat immers tijdens het gesprek de verantwoordelijkheid had voor de gedetineerden. De twee onderofficieren van het CIV-team voerden, ondersteund door hun tolk, het gesprek met de gedetineerde. Het hoofd van het CIV-team heeft tegenover de Commissie verklaard dat hij zelf nooit aan de gesprekken heeft deelgenomen en de gesprekken ook niet heeft bijgewoond.

Beide verhoorruimten

In sommige gevallen was ook het lid van het FLT aanwezig dat een rol had gespeeld bij de aanhouding van de persoon in kwestie. Deze FLT-er woonde het gesprek dan bij om te verifiëren of het relaas van de gedetineerde aansloot bij de beschikbare informatie en zat er overwegend zwijgend bij. Hij was niet altijd bij het hele gesprek aanwezig; hij kon weer vertrekken als het inleidend deel van het gesprek was afgerond. De enige keer dat de juridisch adviseur van het bataljon bij de gesprekken aanwezig was, was op 5 september 2003. Verder was de commandant van het FLT enkele malen kort in de verhoorruimte om informatie te verstrekken.

5.3 De gang van zaken tijdens gesprekken van het CIV-team

Tijdens de gesprekken gebruikten de ondervragers en de tolk schuilnamen. De toon van het gesprek werd zakelijk gehouden; er werd niet ingegaan op vragen of verzoeken van de gedetineerde. Het CIV-team kende geen richtlijnen voor het voeren van gesprekken. Het ging erom op vrijwillige basis informatie te vergaren. Ze deden, zo meenden de onderofficieren van het CIV-team, in Irak in feite wat ze in Nederland ook deden, maar dan in een andere context. De status van de gesprekspartner maakte in principe niets uit: de bedoeling was om in een gesprek – de leden van het CIV-team spraken tegenover de Commissie steeds van een “interview” - vast te stellen of de gedetineerde een bedreiging voor de veiligheid van de troepen vormde.

De gesprekken duurden doorgaans één tot anderhalf uur, soms langer. Soms werden meer gesprekken gevoerd. De rolverdeling was meestal dat het ene teamlid de vragen stelde, de ander notities maakte en de tolk vertaalde. Daarbij werd soms – zonder veel overleg - gebruik gemaakt van de *good guy/bad guy* tactiek, waarbij de één de geïnterviewde een schouderklopje kon geven en de ander een barse houding aannam. De tolk werd soms opgedragen bepaalde vragen op een agressieve toon te stellen, maar de Irakezen waren daarvan niet altijd onder de indruk. De gesprekken stonden in geen verhouding tot de verschrikkingen van een ondervraging onder het regime van Saddam Hoessein, zo zou één van de gedetineerden de ondervragers hebben voorgehouden. Meestal wilden de gedetineerden hun verhaal wel kwijt, maar het kwam ook voor dat ze niets zeiden. Kwam er geen antwoord, dan werd de vraag een of meer keren herhaald en werd uitgelegd dat het beter zou zijn wel mee te werken. Bleef iemand weigeren informatie te verstrekken, dan viel er weinig meer te doen. Een van de leden van het CIV-team erkende ten overstaan van de Commissie dat de gesprekken niet vrijblijvend konden worden genoemd: er was sprake van druk. Er zou echter nooit bewust zijn geprobeerd een dreigende sfeer te creëren.

5.3.1 Het gebruik van *white noise*

De cellen bevonden zich achter de *Opsroom* van het FLT. De wanden van de muren waren dun en het gebouw was zeer gehorig. Om die reden werd *white noise* gebruikt om te verhinderen dat de opgesloten personen konden horen wat in de *Opsroom* werd gezegd en onderlinge communicatie uit te sluiten.

White noise generator: de op de grond staande radio

Het personeel van het FLT ontkennde dat het geluid de ruimten onleefbaar maakte. In de *Opsroom*, onder hetzelfde dak, was altijd een wacht aanwezig, terwijl gedetineerden in het gebouw waren. Bovendien stond er een radio waarmee de eigen militaire verbindingen werden beluisterd. De FLT-ers zelf ondervonden er in elk geval niet veel hinder van en ook in het nabij gelegen slaapverblijf of op het terras buiten, dat als eetruimte en verblijf diende, zei niemand er hinder van te hebben. Overigens had een lid van het CIV-team tijdens de gesprekken wel eens gevraagd of de radio kon worden afgezet, omdat zij anders geen normaal gesprek konden voeren. Maar de verhoorruimte lag dan ook aan de gang waar de *white noise* werd gegenereerd en de deur van de verhoorruimte had een open tralievenster. De commandant van het FLT meende dat de toepassing van *white noise* om veiligheidsredenen noodzakelijk was. De ruis kon dag en nacht doorgaan en deze commandant erkende tegen de Commissie dat het voor de gedetineerden moeilijk moest zijn geweest om te slapen. De Britse *Captain* verklaarde tegenover de Commissie dat de leden van het CIV-team haar hadden verteld dat *white noise* werd gebruikt om onderlinge communicatie tussen gedetineerden te verhinderen en om hen uit de slaap te houden.

5.3.2 Stofbrillen en water

In paragraaf 5.2 is aangegeven dat het FLT gedetineerden geboeid en met stofbril op bij de verhoorruimte afleverde. De Commissie heeft geen helder beeld kunnen krijgen van het gebruik van stofbrillen bij de gesprekken. De keren dat de commandant van het FLT kort de verhoorruimte betrad, constateerde hij dat de vastgehouden personen een stofbril droegen. Als tijdens de gesprekken de stofbril werd afgezet, dan gebeurde dat op initiatief van de leden van het CIV-team. Hadden zij de indruk dat de gedetineerde zou worden overgebracht naar de *Joint Forward Interrogation Facility* in Umm Qasr en dus niet in de omgeving zou blijven en er geen verdere informatie aan hem viel te ontfemen, dan kon de bril worden afgezet. De Saoediër had bij het eerste gesprek een stofbril op, maar waarschijnlijk niet bij de latere gesprekken. Van hem ging geen dreiging uit. In ieder geval zou de stofbril bij twee personen voor een bepaalde periode zijn opgehouden.

Genoemd is al dat het FLT foto's maakte van de gedetineerden voor identificatie. De leden van het CIV-team verklaarden voor de Commissie eveneens foto's te hebben gemaakt om aan de rapporten en het bronnendossier toe te voegen. Het was hun niet bekend dat het FLT dat al deed. Die foto's waren bestemd voor intern MIVD-gebruik en om de gedetineerde een gezicht te geven. De Commissie kent vier van dergelijke foto's. Op één ervan staat een gedetineerde met stofbril op en een nat hoofd afgebeeld. Het is de Commissie niet duidelijk wat het nut was om ter identificatie een foto met een stofbril op te maken, waarop ook nog eens overduidelijk is te zien dat water over hem heen is gegoten. Daarnaast gevraagd kwam als antwoord van het CIV-team dat de foto was gemaakt omdat men anders helemaal niets had.

Over het gebruik van water zijn de leden van het CIV-team eensluidend: dat was slechts om de gedetineerde wakker te houden, vooral bij gesprekken 's nachts. Na de spanning van de aanhouding, slecht slapen en blootstelling aan *white noise* kon een gedetineerde tijdens een gesprek wegdommelen. Ook de extreme hitte van zo'n 45 tot 50 graden eiste zijn tol. Verschillende personen bevestigen dat in zo'n geval een bekertje water in het gezicht van de gedetineerde werd gegooid of over zijn hoofd gegoten.

Zoals reeds in paragraaf 4.2 is aangestipt, kwam uit de melding van de *Deputy Commander Legal MND (SE)* aan de juridisch adviseur van de Bataljonscommandant van 24 oktober 2003 het beeld naar voren dat de leden van het CIV-team bij de Saoediër met water zouden hebben gegooid als sanctie omdat hij leugens zou vertellen. De leden van het CIV-team ontkenden dat tegenover de Commissie; er was alleen water gebruikt om gedetineerden wakker te houden. De Britse *Captain* verklaarde tegen de Commissie dat de leden van het CIV-team haar hadden gezegd dat zij water over hem heen hadden gegooid omdat hij leugens vertelde. Ook het FLT-lid dat bij dit gesprek aanwezig was heeft dit tegenover de Commissie verklaard.

5.4 Elektrische wapenstok

5.4.1 Over elektrische wapenstokken

Een belangrijk element in de klacht van de Saoediër bij de Britten was het gebruik van elektroden. De Commissie is in verband hiermee nagegaan of al dan niet sprake is geweest van het gebruik van elektroden dan wel andere middelen waarmee stroomstoten konden worden toegediend, of dat daarmee was bedreigd. Onderzoek daarnaar door de Koninklijke Marechaussee in 2003 is achterwege gebleven. Pas eind 2006 was die vraag aan de orde. In de eerste plaats dook pas eind 2006 het Britse ondervragingsrapport van de Saoediër in de archieven van de MIVD op, met daarin zijn klacht over het gebruik van elektroden. In de tweede plaats legde het hoofd van het CIV-team in december 2006 bij de Koninklijke Marechaussee een verklaring af over de aanwezigheid van een elektrische wapenstok in het CPA-huis.

De Commissie heeft vastgesteld dat het FLT in Irak over elektrische wapenstokken beschikte. Voor zover de Commissie heeft kunnen reconstrueren, waren er twee stokken¹⁵: één hing voor iedereen zichtbaar en voor het grijpen in de *Opsroom* van het FLT in het CPA-huis, de andere stok bevond zich meestal in een voertuig van het Team of ging in de rugzak mee tijdens een patrouille. Overigens was de stok in de *Opsroom* niet direct gebruiksklaar: dat werd te gevaarlijk geacht. Eerst moesten de batterijen worden aangesloten.

¹⁵ De meeste betrokkenen spraken voor de Commissie over twee stokken, maar één persoon meende zich zelfs "drie of vier" stokken te herinneren.

Een aanraking met een elektrische stok van minder dan een seconde leidt tot spierverslapping. Een stoot van een tot drie seconden doet het slachtoffer ter aarde storten. Bij een sterke stoot van vijf seconden volgen verstarring en desoriëntatie, zodat de getroffene minutenlang blijft liggen. Door de geringe stroomsterkte wordt geen blijvend letsel toegebracht. In 1997 waarschuwde *Amnesty International* al tegen het gebruik van elektrische wapenstokken bij gedetineerden, ook omdat het gebruik ervan weinig sporen achterlaat.¹⁶

De wapenstokken behoorden niet tot de geautoriseerde uitrusting van het bataljon. De Bataljonscommandant heeft tegenover de Commissie verklaard dat hij er niet mee bekend was dat het FLT over een dergelijk wapen beschikte. De elektrische wapenstok wordt beschouwd als wapen en wordt genoemd in de Ambtsinstructie voor de Politie en de Koninklijke Marechaussee. Die stelt toestemming van een meerdere als eis voor het gebruik ervan. De Rijkswet geweldgebruik bewakers militaire objecten en het daarop gebaseerde Uitvoeringsbesluit geeft aan dat voor de geweldsinstructie voor militairen waar mogelijk aansluiting is gezocht bij de op de Politiewet 1993 gebaseerde Ambtsinstructie voor de Politie en Koninklijke Marechaussee, maar dit besluit noemt geen elektrische wapenstok. Overigens is het Uitvoeringsbesluit niet van toepassing bij een conflict. Dan gelden de verdragen van Genève en de Aanvullende Protocollen en wordt het gebruik van geweld beheerst door de voor de specifieke omstandigheden opgestelde geweldsinstructie, zoals de ROE. Deze spreken niet van het gebruik van elektrische wapenstokken. Regels voor het gebruik van een elektrische wapenstok in Irak waren er dus niet.

Sinds de jaren negentig beschikt de Bijzondere Bijstands Eenheid Mariniers (BBE), die door Justitie kan worden ingezet bij gijzeling of terreurdreiging, over elektrische wapenstokken. Bezit en gebruik ervan is door het ministerie van Justitie gereguleerd. Enkele leden van het FLT, onder wie de onderofficier belast met de bevoorrading, waren afkomstig van de BBE en bekend met deze stokken. Waarschijnlijk zijn de stokken voor SFIR niet formeel aangevraagd, maar onderhands meegenomen uit de kazerne in Doorn.

De elektrische wapenstok ging vooral mee als bescherming tegen wilde honden. Bij de voorbereidingen op de uitzending heeft het personeel van het FLT praktische trainingen doorlopen bij de politie Amstelland; de hondenbrigade gaf het advies elektrische wapenstokken mee te nemen tegen zwerfhonden. Nederland was hierin niet uniek. Ook elders in Irak werden zulke stokken, naast honkbalknuppels, gebruikt om honden, die vaak ziekten bij zich droegen, te verjagen.

In de gesprekken met de Commissie noemden de FLT-ers ook een andere reden waarom zulke stokken van nut konden zijn. Het CPA-huis stond midden in de stad en er waren regelmatig demonstraties. Met de elektrische wapenstok beschikte men dan over een niet-dodelijk strijdmiddel en hoefde men niet dadelijk naar de wapens te grijpen. Wapens werden binnen het CPA-huis niet gedragen en waren opgeborgen. Het gehoorde personeel van het FLT verklaarde echter de stok nooit voor een dergelijk doel te hebben gebruikt; er zou ook geen aanleiding voor zijn geweest. Wel is verklaard dat eens bij wijze van “geintje” een marinier met een elektrische wapenstok was bedreigd na een schietincident bij het ontladen van zijn wapen.

¹⁶ *Amnesty International*, ‘Arming the Torturers, Electro-shock Torture and the Spread of Stun Technology’, 4 March 1997.

Uit de verklaringen van de FLT-ers komt naar voren dat de gebruikers van het CPA-huis algemeen bekend waren met de aanwezigheid van de elektrische wapenstok.

5.4.2 Is een elektrische wapenstok gebruikt of is daarmee bedreigd?

Eén persoon heeft voor de Commissie verklaard dat hij tijdens één van de gesprekken met de Saoediër vanuit het CPA-huis het geluid van een elektrische wapenstok had gehoord, een licht knetterend geluid. Hij zag daarna één van beide onderofficieren met de stok in de hand naar buiten komen. Of alleen was bedreigd of dat de stok werkelijk was gebruikt, viel uiteraard niet vast te stellen. Of op dat moment bij het gesprek ook een FLT-lid aanwezig was geweest, kon hij niet te zeggen. Betrokkene was in Irak enkele malen in de gelegenheid anderen deelgenoot te maken van deze waarneming, maar hij heeft dat niet gedaan.

De waarneming van de elektrische wapenstok werd gedaan vanaf het terras bij het CPA-huis, gelegen tussen het gedeelte met het slaapverblijf, waar zich ook een ondervragingsruimte bevond, en het cellencomplex waar ook de *Opsroom* was. Het terras was overigens zoveel mogelijk aan het zicht onttrokken door camouflagenetten. Ten tijde van de waarneming was het nog licht.

Terras bij het CPA-huis

De Commissie heeft met een aantal FLT-leden gesproken die mogelijk ook op het terras waren, maar geen van hen zei ooit te hebben gemerkt dat de elektrische wapenstok was gebruikt in een gesprek met gedetineerden. Er is dus geen bevestiging voor de waarneming. Wel zei een van de leden van het FLT dat het “gerucht gonsde” dat de stok was gebruikt. Dit was gezegd in een gesprek met collega’s. Hij verkeerde in de veronderstelling dat er door de Koninklijke Marechaussee onderzoek naar was gedaan en daarna was het weer stil geworden. Betrokkene wist niet waar het gerucht vandaan kwam.

Zoals bleek in paragraaf 4.2 kwam het mogelijke gebruik van elektroden voor het eerst aan de orde bij een bezoek van de leden van het CIV-team, hun tolk en een lid van het FLT aan het *Joint Forward Interrogation Team* in Umm Qasr op 20 oktober 2003. Daar werd onder meer gesproken over de Nederlandse ondervragingen. Het hoofd van het CIV-team was bij het gesprek de hoogste in rang. Hij ging echter na het kennismakingsrondje terug naar het voertuig. Zijn ondergeschikten hadden immers de gesprekken met de gedetineerden gevoerd. Hij was daar zelf nooit bij aanwezig geweest en meende in het gesprek met de Britten geen rol te kunnen spelen.

Volgens de lezing van de bij het gesprek aanwezige FLT-er zou de Britse *Captain* het gebruik van elektroden op de persoon hebben genoemd en hebben gevraagd wat daar van klopte. Het waren de leden van het CIV-team geweest die op de vragen hadden geantwoord. Zij ontkenden lachend dat er sprake was geweest van het gebruik van elektroden.

Na terugkeer sprak deze FLT-er er met niemand meer over. Bovendien klonk de omschrijving “elektroden vastgemaakt aan de persoon” hem niet plausibel in de oren. Dat was met de bewuste elektrische wapenstok niet mogelijk en het CIV- team had het gebruik van elektroden ontkend.

De Britse *Captain* verklaarde tegenover de Commissie dat de Saoediër nadrukkelijk had gesproken van een draad bevestigd aan zijn geslachtsdelen. Zij geloofde dat niet en ook uit zijn lichaamstaal maakte zij op dat hij haar niet de waarheid vertelde. Toen zij daarover doorvroeg, veranderde hij van gespreksonderwerp. De Britse *Captain* meende dat hier geen elektrische wapenstok kon zijn bedoeld. De Saoediër sprak daar niet van. Het was haar niet bekend of de Saoediër tijdens dat verhoor was geblinddoekt en of hij iets had kunnen waarnemen.

De twee onderofficieren van het CIV-team verklaarden voor de Commissie dat tijdens dit gesprek niet over elektroden was gesproken en dat zij niet op de hoogte waren van de aanwezigheid van een elektrische wapenstok in het CPA-huis.

Het hoofd van het CIV-team verklaarde dat hij nooit over het gebruik van elektroden had gehoord. Pas op 21 november 2006 was hem een passage voorgelezen uit het verslag van de Britse *Captain*: de Saoediër had geklaagd over het gebruik van elektroden. Dat was toen nieuw voor hem. Hij had zich toen het bestaan van een elektrische wapenstok herinnerd en op aanraden van de directeur van de MIVD op 15 december 2006 een aanvullende verklaring afgelegd bij de Koninklijke Marechaussee over de aanwezigheid van de stok in de *Opsroom* van het FLT. Hij verklaarde de stok destijds uit nieuwsgierigheid te hebben opgepakt, omdat hij die nooit eerder had gezien. De tweede keer dat hij de elektrodenstok in handen had, toen hij in de *Opsroom* moest wachten, was het apparaat een stuk zwaarder dan de eerste keer, naar hij veronderstelde omdat er toen batterijen in zaten.

Toen de Bataljonscommandant hem in oktober 2003 had gevraagd naar het gebruik van *white noise*, water en kappen had hij zich, zo verklaarde hij tegenover de Commissie, de elektrodenstok herinnerd en zijn teamleden gevraagd of zij die hadden gebruikt. Zij hadden dat ontkend, maar er bleef zijns inziens altijd een mogelijkheid dat zij de stok hadden gebruikt. Dit gold ook voor andere personen die daar aanwezig waren geweest toch en die toegang hadden tot de cellen. De elektrische wapenstok was naar de mening van het hoofd

van het CIV-team nooit echt ter sprake geweest of onderzocht en had evenmin deel uitgemaakt van het onderzoek van de Koninklijke Marechaussee.

Beide onderofficieren van het CIV-team werden naar aanleiding van deze aanvullende verklaring op 19 december 2006 door twee leden van de Koninklijke Marechaussee gevraagd naar hun wetenschap over een elektrische wapenstok. Zij verklaarden in het CPA-huis nooit een dergelijke wapenstok te hebben gezien. Zij hadden de *Opsroom* alleen betreden ter voorbereiding op gesprekken, waar ze dan tussen de vijf en dertig minuten verbleven. Beiden verklaarden onafhankelijk van elkaar nooit te zijn geïnformeerd over verdenkingen van het gebruik van "elektrische middelen". Ook was naar hun zeggen hun nooit iets gevraagd over het gebruik van een wapenstok. Dit is in tegenspraak met wat het hoofd van het CIV-team voor de Commissie heeft verklaard.

5.5 Kanttekeningen van de Commissie bij de behandeling van gedetineerden

Volgens de Nederlandse caveats was ondervraging van gedetineerden niet toegestaan, maar mochten alleen gesprekken met hen worden gevoerd. De feiten die de Commissie heeft geconstateerd duiden niet op reguliere, ongedwongen gesprekken of interviews. De gesprekken waren, in tegenstelling tot die met vrijwillige informanten, niet ontspannen te noemen. Bovendien waren de aangehouden personen door het tijdstip van aanhouding, de aanhouding zelf, het aanleggen van handboeien en blinddoeken en de opsluiting in een cel vaak moe en verward. De meeste van de door de Commissie gehoorde personen gaven dan ook toe dat het gesprek wel degelijk het karakter had van een ondervraging. Dat was in strijd met het mandaat.

Overigens verliepen die gesprekken niet op een wijze die algemeen voor het ondervragen geldt. Ondervragen betekent het op systematische wijze stellen van vragen om binnen een beperkte tijd en binnen de gestelde regels een maximum aan accurate en relevante gegevens te verkrijgen. Aan ondervragers worden dan ook hoge eisen gesteld. Zij moeten ethisch bewustzijn tonen. Er mag nimmer ongecontroleerd en emotioneel worden gereageerd en zij dienen vertrouwd te zijn met de juridische kaders en regelgeving. Gebruik van welke vorm van geweld ook is niet alleen ongeoorloofd, maar kan contraproductief werken en onbruikbare informatie opleveren. De te ondervragen persoon wordt goed behandeld en er behoort toezicht te bestaan. Er worden, anders dan stemverheffing, geen bijzondere methoden toegepast. Het voorkomen van herkenning van de ondervrager is uit den boze. Er moet juist goed contact bestaan tussen ondervrager en ondervraagde.

Het CIV-personeel van SFIR 1 heeft niet de opleiding "krijgsgevangenen ondervrager vreedstijd" gevolgd, die de Koninklijke Landmacht sinds 1998 geeft. Zij zijn door de MIVD opgeleid en bekend met gesprekstechnieken. In de praktijk hebben zij vooral veiligheidsonderzoeken gedaan, een heel ander werkgebied. Hun vakbekwaamheid bij het ondervragen beoordeelde de Britse *Captain* als "pretty low". Hun ondervragingsrapporten bevatten volgens haar weinig substantieels en zij wisten weinig informatie uit de verhoren te verkrijgen.

Het *Interrogation Report* noemde ook als element: "harsh treatment including beatings". In de gesprekken met de Britse *Captain* en het daarop volgende faxverkeer dat aan de behandeling van de Saoediër was gewijd, kwam dit punt niet meer aan de orde. Leden van het FLT hadden nimmer vernomen dat zou zijn geslagen. Ondanks het feit dat dit in het *Interrogation Report*

stond, had de Saoediër tegen de Britse *Captain* niet geklaagd over “harsh beatings”. Vlak voor zijn ondervraging op 11 oktober 2003 was hij door een Amerikaanse arts onderzocht en er waren geen tekenen daarvan op het lichaam te zien. Hij verkeerde in goede geestelijke en lichamelijke gezondheid. Het Britse rapport maakte geen gewag van blootstelling van gedetineerde Irakezen aan een behandeling met licht. Volgens een van de leden van het CIV-team die aanwezig was bij het gesprek met de Britse *Captain* zou daarover zijn gesproken. In andere gesprekken met de Commissie werd het gebruik van licht echter ontkend.

De Commissie constateert op grond van de door haar vastgestelde feiten dat in het algemeen niet doelbewust is gestreefd naar conditionering (onder druk zetten) van gedetineerden, maar de omstandigheden hebben daar wel toe bijgedragen. De detentie in het CPA-huis was in beginsel gebonden aan een tijdslimiet, die weinig mogelijkheid bood om een gedetineerde door middel van opsluiting vatbaar te maken voor ondervraging. Ook het gebruik van *white noise* kan worden gezien als een middel om te conditioneren, maar was primair bedoeld om conversatie of afluisteren te voorkomen. Uit de verklaringen rijst een beeld op dat deze techniek niet was toegepast als zich slechts een enkeling in het cellencomplex bevond. Dat was echter niet het geval bij de Saoediër. Daar was *white noise* gebruikt wegens zijn kennis van de Engelse taal, de voertaal in de nabij gelegen *Opsroom*. Afgaande op haar informatie over de behandeling van de Saoediër verklaarde de Britse *Captain* tegen de Commissie dat hier wel degelijk sprake was van conditionering. Hij zou ook de hele nacht wakker zijn gehouden.

HOOFDSTUK 6 ANDERE KWESTIES

6.1 Inleiding

Zoals in het inleidende hoofdstuk is vermeld, heeft de Commissie besloten ook aan enkele zaken aandacht te besteden die buiten de opdracht aan de Commissie vielen, maar waar mogelijk sprake is geweest van schending van het internationaal humanitair recht. Naar enkele acties is later relatief veel aandacht uitgegaan, onder meer vanwege meningsverschillen daarover tussen mariniers en marechaussees. Enkele van deze gebeurtenissen illustreren bovendien de problemen die de Nederlandse caveats met zich meebrachten.

De Commissie besteedt aandacht aan de in oktober 2003 uitgevoerde operaties *Sweeney* en *Greenfield*. Operatie *Sweeney* was een door het Britse hoofdkwartier bevolen actie om de criminaliteit terug te dringen. De Nederlandse operatie *Greenfield*, het oprollen van een wapenmarkt in As Samawah, maakte daarvan onderdeel uit. Beide operaties maken de dilemma's zichtbaar tussen de juridische werkelijkheid en de werkelijkheid te velde. Den Haag plaatste vraagtekens bij operatie *Sweeney*. De Chef Defensiestaf en de directeur Juridische Zaken vroegen zich af of die wel binnen het mandaat paste. Ook heeft de operatie *Greenfield* de verhouding tussen mariniers en marechaussees en tussen de marechaussees onderling belast. De MIVD speelde bij de operatie op de wapenmarkt en de nasleep daarvan geen rol.

Voorts zijn drie andere, hiervan geheel los staande zaken, gezien. Het "honkbalknuppelincident" speelde eveneens ten tijde van SFIR 1. De twee andere zaken deden zich voor tijdens SFIR 2 en SFIR 4. Bij de eerste ging het om een operatie die op gespannen voet met het mandaat zou hebben gestaan en waarbij mogelijk het internationaal humanitair recht zou zijn geschonden. De tweede zaak betrof de operatie Kyodo, uitgevoerd op 4 september 2004, waarbij aanwijsbaar sprake was van verboden *hooding*. Anders dan voor de actie tegen de wapenmarkt zijn voor deze drie zaken geen personen gehoord, maar heeft de Commissie zich beperkt tot het raadplegen van het beschikbare archiefmateriaal.

6.2 Operatie *Sweeney*

6.2.1 Opdrachten

Misdaad op grote schaal werd gezien als een bedreiging van de missie, die strategische gevolgen kon hebben als ze niet werd bestreden. Operatie *Sweeney* had ten doel in de maand oktober 2003 een zichtbare en wezenlijke verbetering van de veiligheid en de stabiliteit te bereiken in Al Muthanna. De operatie was door MND(SE) bevolen en moest door het Nederlandse bataljon worden uitgevoerd.

De operatie kende drie fasen. De eerste richtte zich op de diefstal van voertuigen. De tweede fase had ten doel gewapende overvallen terug te dringen en een veilige situatie te creëren voor de invoering van een nieuwe munt op 15 oktober. In deze periode moest ook zicht worden gekregen op de illegale wapenhandel. In de derde fase stond de smokkel met Saoedi-Arabië centraal en het herstel van vertrouwen in de Iraakse veiligheidsorganisaties en het lokale bestuur. Corrupte politiemensen en ambtenaren belemmerden het herstel van dat vertrouwen.

Rapporten wezen op een groei van de wapen- en drugsmokkel in Al Muthanna. Door de provincie liepen verschillende smokkelroutes naar Saoedi-Arabië. Maar de in het begin van september 2003 opgezette operatie Longstreet - door MND(SE) bevolen om greep te krijgen op het verkeer van en naar Saoedi-Arabië - bood nog geen duidelijk beeld van de grensoverschrijdende georganiseerde misdaad en van terrorisme.

Operatie *Sweeney* richtte zich dus vooral op de bestrijding van de criminaliteit. Het bataljon moest in samenwerking met het Iraakse *Civil Defence Corps* de belangrijkste smokkelroutes opsporen in Al Muthanna en langs de grens met Saoedi-Arabië. Allereerst ging het om verzamelen van inlichtingen en vervolgens om het ontregelen van de smokkel en de arrestatie en de overdracht van verdachten aan de Iraakse politie.

De Britse ROE voor operatie *Sweeney* stelden dat nationale voorbehoeden van kracht bleven en de troepenleverende landen deze regels mochten interpreteren op basis van de nationale wetgeving. Nederland had dus het recht de operatie aan een nadere beschouwing te onderwerpen. Een van de Nederlandse caveats betrof de criminaliteitsbestrijding, die Nederland als een taak voor de Iraakse politie zag. Nederlandse militairen mochten hiervoor alleen steun verlenen aan de Iraakse politie. Nadrukkelijk werd in het operatiebevel ook verwezen naar de orders voor de controle op wapens, een taak die als een vorm van *force protection* wel weer binnen het mandaat viel.

6.2.2 Discussie in Den Haag

Al ruim voordat de operatie *Sweeney* begon, was daarover in Den Haag al discussie. Op 2 oktober 2003 vroeg het DCBC om informatie. Vooral formuleringen als “opsporen van smokkelroutes” en “aanhouden van verdachte personen en voertuigen” riepen de vraag op of dat wel in overeenstemming met het mandaat was. Op 8 oktober 2003 liet het DCBC aan de Bataljonscommandant en aan de Contingentscommandant weten dat de Chef Defensiestaf zich ongemakkelijk begon te voelen over de operatie. Uit de in Den Haag beschikbare, fragmentarische informatie werd afgeleid dat mogelijk sprake was van *mission creep*, het sluipenderwijs uitbreiden van de taken, in geval van optreden tegen criminaliteit en smokkel. De Contingentscommandant werd verzocht nadere informatie te verschaffen over de concrete doelen van de operatie, de taken voor het bataljon en de verenigbaarheid met het mandaat. Bovendien leek sprake van Amerikaanse participatie. Dat vormde voor Den Haag een extra complicatie. Gevraagd werd welke ROE de Amerikanen hanteerden. Bovendien wilde Den Haag de operatieorders zien. De betrokkenheid van Amerikanen was evenwel gering: er was geen sprake van bevelsverhoudingen en het ging slechts om inlichtingenmiddelen die mogelijk ook in Al Muthanna zouden worden ingezet.

Het Contingentscommando antwoordde dat operatie *Sweeney* niet buiten het mandaat viel. De operatie beoogde een bijdrage aan een veilige en stabiele omgeving. Dat was in overeenstemming met het MOU en het bataljon voerde de operatie uit. Volgens de Bataljonscommandant was het doel het wegnemen van de dreiging die uitging van smokkel en grootschalige criminaliteit en het verbeteren van de veiligheid en de stabiliteit. Dat was in overeenstemming met de gedachtegang van de Divisiecommandant, die misdaad op grote schaal zag als een bedreiging van de missie met mogelijk strategische gevolgen als ze niet werd bestreden. Er lijkt dus sprake te zijn van een zekere vermenging van bestrijding van criminaliteit en *force protection*. Het verband met *force protection* werd evenwel duidelijker bij de uitvoering van operatie *Greenfield*, die specifiek bedoeld was om de wapensmokkel en –handel aan banden te leggen.

6.2.3 Operatie *Greenfield*: de voorbereidingen

Irak was een gemilitariseerde maatschappij: Ba'ath-partijleden, Koerden, soennieten en sjiieten en zelfs stammen beschikten over zwaardere wapens. Voormalig militair personeel was vaak nog in het bezit van het persoonlijk wapen. Daarom kondigde de CPA aan dat commandanten het recht hadden wapens die zij als een bedreiging van de veiligheid van de Coalitietroepen en de bevolking (*Order 25*) zagen in beslag te nemen. De aanwezigheid van wapens in huizen (uitgelegd als één wapen per huishouden en per bedrijfje) was overigens niet verboden, mits zij niet buiten werden gedragen. In het openbaar mochten alleen vergunninghouders wapens dragen. Wapenmarkten bleven verboden en wapens die op markten te koop werden aangeboden zouden in beslag worden genomen. Individuen in het bezit van dergelijke wapens zouden worden gearresteerd en ter berechting worden overgedragen aan de Iraakse politie.

Een steeds groter aantal wapens vond zijn weg naar Al Muthanna en de voornaamste bron daarvan was de markt in As Samawah. Het was de bedoeling de operatie *Greenfield* te beginnen en de wapenhandelaren te arresteren, zodra voldoende bewijs was vergaard. Op de markt in As Samawah werden wapens steeds openlijker verhandeld. Ter plekke probeerden de klanten de wapens uit en de bevolking stoorde zich daaraan. Het gebeurde bovendien midden in de stad. In eerste instantie was getracht de wapenhandel aan de bron aan te pakken. Dat lukte niet, omdat die ver buiten het eigen gebied bleken te liggen. Vervolgens werd besloten de wapenmarkt te elimineren. Het bataljon begon informatie te verzamelen: wie waren de leiders, wie waren de handlangers, waar kwamen de wapens vandaan, waar ging het geld naar toe en hoe stak het waarschuwingssysteem in elkaar?

Aangezien via normale patrouilles moeilijk viel waar te nemen wat er precies gebeurde, werd besloten het Verkenningspeloton een paar dagen een onopvallende observatiepost (OP) te laten bemannen. Van daaruit probeerde dit peloton de handelaren te identificeren. De kwaliteit van de foto's die voor dat doel werden gemaakt, was echter onvoldoende. Een betere kwaliteit was gewenst. Hierop werden andere digitale camera's aangevraagd en werd de actie uitgesteld. Om nieuwe informatie te verzamelen werd wederom een OP uitgezet. De routine van de wapenhandelaren werd steeds duidelijker; het bleek dat kinderen werden gebruikt om alarm te slaan als er patrouilles in de buurt waren.

De documentatie voor de actie op de markt was omvangrijk en besloeg 67 foto's van verdachten, met een korte omschrijving van hun activiteiten. Van geen van hen was de naam bekend. De verdachten waren onderverdeeld in 22 handelaren in wapens en acht in munitie, vijf kinderen die als handlanger optraden en één persoon die de leiding over deze handlangers had. Drie hoofdverdachten hadden ogenschijnlijk de leiding, maar raakten zelf geen wapen of geld aan. Zij bedienden zich van handlangers die de wapens en munitie verkochten en aan het eind van de dag daarvoor een geldbedrag kregen. Het besluit tot de actie, die gehouden zou worden op 21 oktober 2003, volgde na overleg met de Bataljonscommandant en de juridisch adviseur.

De ligging van de markt eiste afgrenzing met drie ploegen, waarna een ploeg voor het doorzoeken van de markt en een arrestatieploeg aan de slag konden. Voor het gebruik van geweld gold de geweldsinstructiekaart en bij arrestatie mocht indien nodig geweld worden gebruikt, met uitzondering van dodelijk geweld. Over de omgang met de aan te houden personen werden geen specifieke afspraken gemaakt; wel was bepaald dat ze zouden worden geboeid en geblinddoekt. Ter voorbereiding moesten twintig stofbrillen worden afgeplakt en

tachtig tie-rips (boeien) beschikbaar zijn en zestig zakken. Er werd dus rekening gehouden met een groot aantal arrestanten.

De commandant van 11 Infanteriecompagnie leidde de operatie en kreeg daartoe vijftien personen van het MP-peloton onder bevel. De opdracht aan het MP-peloton was de opvang van de arrestanten op de drie politiebureaus te coördineren en de lokale politie nauwlettend bij het onderzoek en de verhoren te volgen. Per politiebureau waren vier marechaussees aangewezen, de overigen hielden zich op de markt op. De eigen order van het MP-peloton bepaalde dat de verdachten vier dagen vast konden blijven zitten voor het verzamelen van de bewijslast. Bij de verhoren moest worden getracht meer informatie te achterhalen om eventueel aansluitend huiszoeking te doen. Het Verkenningspeloton moest belastende informatie aanleveren. De mariniers zouden de in beslaggenomen goederen registreren.

Iraakse politie zou bij de operatie omstanders op een afstand houden en de arrestanten bewaken. De politie was bewust niet tevoren geïnformeerd, omdat een aantal politiefunctionarissen regelmatig op de wapenmarkt was gesignaleerd. Gebruikelijk was om vlak voor een actie de politie op te halen en dan het doel van de actie te vertellen, zodat er geen gelegenheid meer was derden te waarschuwen. Vooraf had de juridisch adviseur de actie met de rechterlijke macht besproken.

Een probleem was het omzeilen van het waarschuwingssysteem; de markt kon moeilijk ongezien worden genaderd. Dat leidde tot het besluit deels met taxi's naar de markt te gaan. Om geheimhouding te waarborgen werden de taxi's in een andere stad gehuurd en verbleven de chauffeurs tijdelijk op het kamp. Als extra camouflage droegen de militairen "shamags" (hoofddoeken die de mannelijke bevolking draagt). Bij het uitstappen werd de sjaal ogenblikkelijk afgegooid om te voorkomen dat de Irakezen de mariniers voor een rivaliserende bende zouden aanzien.

6.2.4 Operatie *Greenfield*: de uitvoering

Toen de militairen uit de taxi's sprongen en de markt afzetten, probeerden handelaren en kopers tevergeefs te vluchten. Bij het terugdringen van de vluchtende menigte vielen enkele klappen. Dat was volgens de compagniescommandant het enige moment dat fysiek geweld werd gebruikt. Bij de operatie deed zich nog wel een schietincident voor, dat de Contingentscommandant aan het DCBC meldde. Toen een aantal gewapende personen wegrende, loste een geweergroep een waarschuwingsschot. De vluchtenden gooiden hun wapens weg en wisten te ontkomen. De wapens werden in beslag genomen.

Nadat de ring om de markt was gesloten, zaten ongeveer 300 personen in de val. Even buiten de markt werden verdachten van onschuldigen gescheiden aan de hand van de foto's. Hierna werden de verdachten geboeid afgevoerd naar de centrale parkeerplaats, waar zij werden gefotografeerd, voorzien van een blinddoek of stofbril en van een nummer ter identificatie. Vervolgens werden gegevens en bezittingen geregistreerd. Daarna werden de verdachten afgevoerd naar de politiebureaus. Na ongeveer drie uur was de hele wapenmarkt doorzocht.

Tijdens de actie bleken twee politiemannen bij de wapenhandel betrokken. Ook zij werden geboeid, maar afzonderlijk afgevoerd, waarna hun collega's stampij begonnen te maken en vertrokken, mogelijk uit angst voor represailles. Zij wilden niet langer deel van de operatie uitmaken, zodat de Nederlanders er alleen voorstonden.

Een rapport van het bataljon aan Den Haag noemde het resultaat van operatie *Greenfield* een “wezenlijke verstoring van de wapenhandel in As Samawah”. Per saldo waren 83 personen gearresteerd. Daags na de actie zaten nog 38 personen vast. Uiteindelijk was er voor 22 man voldoende bewijs voor een rechterlijke veroordeling; voor de overigen was het bewijs onvoldoende. De buit aan wapens was niet bijzonder groot: 26 wapens, twaalf handgranaten en duizenden stuks munitie. De wapenmarkt keerde niet meer terug. De bevolking was tevreden over de actie en complimenteerde de mariniers met het succes. De hoofdcommissaris protesteerde echter bij de Bataljonscommandant tegen de arrestatie van twee van zijn mensen. Maar video-opnamen toonden hun betrokkenheid aan.

Toen de operatie eenmaal was uitgevoerd, werd daarover niet geheimzinnig gedaan. Bezoekende Kamerleden kregen een video over de actie te zien. De *Defensiekrant* van 6 november 2003 besteedde er aandacht aan en de actie werd gemeld in een bericht aan het thuisfront van 24 oktober 2003.

6.2.5 Kritiek van marechassees en mariniers

Nadat de actie was uitgevoerd leidde die bij marechassees en mariniers over en weer tot kritiek. Het marechasseepersoneel wees erop dat aan de hand van het film- en fotomateriaal een schifting moest worden gemaakt. Er moest op het bewijsmateriaal worden gewacht, de mariniers moesten als getuige worden gehoord en alles moest op papier worden gezet. Dat kostte tijd en er waren onschuldigen onder de gearresteerden. Dat zij niettemin waren vastgezet, zag een deel van het MP-peloton als een groot bezwaar van de actie. De bewijslast klopte niet, de mensen waren wel gefilmd en gefotografeerd, maar bleken slecht herkenbaar. Sommigen vonden dat de hoeveelheid in beslag genomen wapens niet in verhouding stond tot de schaal van de actie. Niettemin was de actie als een succes gepresenteerd. In theorie was de operatie goed opgezet, maar het ging volgens de marechassees gepaard met “cowboy-achtige” verschijnselen.

Binnen het MP-peloton leidde de operatie tot heftige reacties. Een van de wachtmeesters meende dat de regels van het internationaal humanitair recht waren geschonden en strafbare feiten waren gepleegd. Hij erkende overigens tegen de Commissie dat de gebruikte zakken waren dubbelgevouwen en het ademen niet belemmerden, al zouden ze te strak hebben gezeten. Er was zijns inziens onfatsoenlijk met mensen omgegaan; daartegen had hij morele bezwaren. De arrestanten waren met te velen in een ruimte opgesloten en ze hadden geen water gekregen. Er was van tevoren sprake geweest van slechts vijftien verdachten die over drie politiebureaus zouden worden verspreid.

De met de leiding belaste compagniescommandant was er niet mee bekend dat er binnen het MP-peloton zelfs discussie was ontstaan over de vraag of de actie wel toelaatbaar was geweest en dat aangifte tegen zijn eenheid was overwogen. Ook de leiding van het MP-peloton wist dat niet. De commandant van het MP-peloton en de verbindingsofficier/KMar hadden de actie op de markt geobserveerd en zeiden geen onrechtmatigheden te hebben waargenomen. De verdachten waren geblinddoekt, maar droegen geen zakken over het hoofd. De mond was steeds vrij geweest. Er waren handboeien gebruikt, maar dat was ook in Nederland gebruikelijk. Voor zover beide officieren hadden kunnen waarnemen, waren die niet te strak aangelegd. Dank zij het ingrijpen van de mariniers was de situatie in de stad verbeterd, zo luidde hun conclusie. De bevolking reageerde positief en zelfs bij de mensen die, onschuldig waren bevonden en vrijgelaten, sommigen pas na twee dagen, zou geen onvrede hebben bestaan.

De Compagniescommandant constateerde dat het aantal arrestanten de marechassees op de politiebureaus verraste; zij wisten zich nauwelijks raad met de situatie. Zij hadden instructie om de Iraakse politie te begeleiden, maar de zaken liepen anders nadat de Iraakse politie medewerking aan de afhandeling van de arrestaties weigerde. Dat leidde tot het besluit de arrestanten maar naar de gevangenis te brengen, waar meer ruimte was dan in de overvolle politiecellen. Ook werd besloten het marechasseepersoneel naar het bewijsmateriaal te laten kijken om te bezien wie mogelijk schuldig was en wie niet.

Door het grote aantal arrestanten waren er te weinig stofbrillen en moesten zakken worden gebruikt. Iedereen was tevoren gewaarschuwd tegen *hooding*. Eenmaal op het politiebureau aangekomen werden de verdachten ontdaan van de blinddoek, maar de handboeien bleven om. Het duurde echter lang voordat de zaken waren afgehandeld. De compagniescommandant gaf tegenover de Commissie toe dat in een aantal gevallen de boeien mogelijk te strak zaten, maar het was het de marechassees niet verboden deze losser te maken. Eigen initiatief was hier op zijn plaats geweest. Hij was na de actie op twee van de drie politiebureaus geweest en had zich gestoord aan het “stuntelig” optreden van het marechasseepersoneel. Al snel na de operatie waren zo’n dertig personen zonder duidelijke grond vrijgelaten. De Bataljonscommandant gaf het MP-peloton de instructie pas op grond van verhoren en getuigenverklaringen personen in vrijheid te stellen.

6.2.6 Toetsing en conclusie

Nederland was geen bezettende mogendheid, maar voerde wel orders uit van een bezettende mogendheid, zij het dat op een aantal punten een voorbehoud was gemaakt. Daarmee kwam de commandant te velde in een spagaat terecht. In de praktijk leidde dat bij de Bataljonscommandant overigens niet tot grote problemen. Voor hem was het mandaat helder: stabiliteit creëren binnen de grenzen van de ROE. Hij achtte het zijn verantwoordelijkheid het mandaat zo te interpreteren dat het paste binnen wat hij zag als zijn belangrijkste doel: handhaven van de stabiliteit. Zowel de Bataljonscommandant als enkele juristen wezen erop dat het een misvatting was te denken dat de Iraakse politie de actie wel had kunnen uitvoeren. Ook de Chef Defensiestaf had uiteindelijk geen problemen met de operatie. De juristen die de Commissie heeft gehoord waren in hun oordeel iets voorzichtiger en genuanceerder dan de operationele commandanten.

De Bevelhebber der Marechasse reageerde in zijn nota van 18 november 2003 verheugd op het bericht in de *Defensiekrant* over deze operatie. Optreden was zijns inziens hard nodig. Hij meende dat aan de operatie een verzoek van de Iraakse politie ten grondslag had gelegen. Dat was overigens niet het geval: het ging om een bevel van de Divisiecommandant. Bij het zelfstandig verrichten van opsporingsactiviteiten naar wapenhandel zouden de grenzen van het mandaat in zicht komen of zelfs worden overschreden. Inzet van marechasseepersoneel bij zulke activiteiten kon nuttig zijn, aldus de Bevelhebber, maar de indruk mocht niet ontstaan dat de inschakeling van marechasse-expertise de operatie een goede juridische basis verleende. Zijn personeel kon operationeel optreden niet legitimeren. De Bevelhebber had geen inzicht in de rechtsgrond voor het op eigen gezag vier dagen vasthouden en ondervragen van door Nederlandse militairen aangehouden burgers. De termijn van vier dagen kwam overigens alleen voor in de orders van de commandant van het MP-peloton en niet in de orders van de mariniers. In ieder geval lijkt er een zekere spanning te hebben bestaan tussen de regels gehanteerd in de Nederlandse context en de Iraakse rechtsregels die immers onder het bezettingsrecht gehandhaafd bleven.

In zijn nota van 26 november 2003 sprak de directeur Juridische Zaken zich er niet over uit of operatie *Sweeney* en operatie *Greenfield* juridisch door de beugel konden. Wel ging hij nader in op de concrete bevoegdheden onder het mandaat. Hij stelde dat het Nederlandse optreden zich diende te beperken tot *force protection* en de uitvoering van opdrachten van concrete, specifieke en in tijd bepaalde opdrachten van de CPA. Algemene opdrachten die door de Nederlandse eenheden in een operatiebevel moesten worden omgezet, voldeden niet. Hierdoor ontstond het risico dat alsnog taken werden uitgevoerd die verbonden waren aan de status van bezettende mogendheid. Optreden door Nederlandse eenheden met ondersteuning van de lokale politie was, anders dan in het kader van *force protection* of specifieke opdrachten van de CPA, niet toegestaan. Bestrijding van criminaliteit met als argument dat die de stabiliteit van het land ondermijnde, waardoor er op termijn een dreiging voor SFIR ontstond, voldeed niet aan het mandaat.

Wel was het mogelijk ter voorkoming van een mogelijke terroristische aanslag controleposten in te richten en voertuigen op wapens en explosieven te doorzoeken en bij een redelijk vermoeden van schuld over te gaan tot huiszoeking, aanhouding van personen en gerichte acties op bepaalde locaties. Nederlandse eenheden hadden daarenboven te allen tijde de zelfstandige bevoegdheid om zichzelf te beschermen. Een gerechtvaardigd beroep op *force protection* vereiste echter een aantoonbaar verband tussen het doel van het optreden en een gerichte dreiging. Bestrijding van criminaliteit met als argument dat die de stabiliteit zou bedreigen, was naar het oordeel van de directeur Juridische Zaken dus niet voldoende.

Het verband tussen *force protection* en operatie *Sweeney* was, behoudens het optreden tegen de wapenhandel, niet steeds helder. Voor het illegaal aftappen van olie en water viel niet een direct verband met *force protection* aan te tonen, maar wel voor de betere controle op het grensverkeer, omdat werd vermoed dat terroristen van de route door Al Muthanna gebruik maakten. In hoeverre de operatie stoelde op een aanwijzing van de CPA, de toetssteen voor de directeur Juridische Zaken, valt zonder nader onderzoek in de archieven van de CPA, de Amerikaanse commandant in Bagdad en de Britse Divisiecommandant niet vast te stellen. Toetsing van de taakstelling bij operatie *Sweeney* aan aanwijzingen van de CPA was voor de Contingentscommandant of de Bataljonscommandant vrijwel onuitvoerbaar en zou een diskwalificatie van de goede trouw van de Divisiecommandant inhouden, die evenals het Detachement Irak optrad als opdrachtnemer van de CPA, zij het dat hij wel deel uitmaakte van de bezettende macht. In ieder geval voldeed operatie *Sweeney* aan de eis van een concrete, specifieke en in tijd bepaalde opdracht.

De Commissie acht de conclusie gerechtvaardigd dat operatie *Greenfield* binnen het mandaat paste, omdat de actie primair was gericht op *force protection*. De Divisiecommandant legde namelijk een verband tussen de handel in wapens op de markt in As Samawah en het gebruik van wapens tegen de Coalitie. Wel moet worden aangetekend dat de actie niet is uitgevoerd ter directe ondersteuning van de Iraakse politie, al is tevoren de rechterlijke macht op de hoogte gesteld. Of hier sprake is geweest van het vragen van toestemming of alleen informeren is niet duidelijk geworden. Dat de Iraakse politie een taak had bij de uitvoering was onvoldoende om te spreken van een operatie binnen het mandaat. De commandant van het MP-peloton trad in de bevoegdheden van de Iraakse politie met de bepaling dat de verdachten zo nodig vier dagen konden worden vastgehouden.

Het beeldmateriaal van de actie laat geen verboden handelingen zien. Waar voor het blinddoeken gebruik was gemaakt van zakken, bleken die zo te zijn opgerold dat ze vrij ademen toestonden. De bevolking keerde zich niet tegen de mariniers. Verzet van de

arrestanten bleek evenmin uit de beelden. Wel was, zoals de compagniescommandant de Commissie informeerde, enig geweld gebruikt om een van de afsluitingen van de markt in stand te houden en vluchten te voorkomen. De regels voor geweldgebruik stonden dat overigens toe. Op de foto's was ook te zien dat een marinier een (gewone) wapenstok hanteerde: te zien was dat hij niet sloeg, maar met de stok een Iraakees dwong te gaan zitten.

De Commissie meent dat bij de uitvoering van operatie *Greenfield* niet in strijd met het internationale recht is gehandeld. Wel plaatst de Commissie kanttekeningen bij de zorgvuldigheid waarmee de operatie is voorbereid en is uitgevoerd, gelet op het onverwacht grote aantal arrestanten, dat problemen bij de afhandeling gaf. Alleen met een beroep op de noodzaak van *force protection* viel te rechtvaardigen dat de Iraakse politie niet tevoren was ingelicht. Ook in dat opzicht schuurde de actie tegen de grenzen van het mandaat aan. Criminaliteitsbestrijding was alleen mogelijk in de vorm van steun aan de Iraakse politie: daarom werden met het passeren van de politie de grenzen van het mandaat overschreden. Dat de Iraakse politie bij de actie tegen de wapenhandel aantoonbaar corrupt bleek, bevestigt eens te meer dat er een grens is tussen een mandaat dat voorafgaande aan de operatie is beklonken en de soms niet te voorziene, harde praktijk te velde. Commandanten moeten daarin voldoende speelruimte houden. De Nederlandse caveats bleken in de praktijk onwerkbaar. Nederland was het enige land binnen MND(SE) dat "law enforcement development activities" beschouwde als een taak voor de Iraakse autoriteiten.

6.3 Het "honkbalknuppelincident"

In juli 2004 werd een matroos, verdacht van het bezit van drugs, gehoord in verband met een ontslagprocedure. Bij deze gelegenheid verklaarde de matroos dat hij in 2003, tijdens zijn plaatsing in Shaibah, in opdracht van een Britse onderofficier Iraakse gevangenen in Britse handen met een honkbalknuppel had moeten mishandelen. Hij verklaarde foto's te hebben die aantoonde dat hij de waarheid sprak. Gezien de ernst van de aantijging besloot de Commandant Zeemacht Nederland een onderzoek in te stellen. Vijf militairen die gelijk met de matroos in Shaibah hadden gediend, werden gehoord. Niemand kon het verhaal van de matroos bevestigen. Ook werd duidelijk dat Nederlandse militairen daar nooit bij het bewaken van gevangenen waren ingeschakeld.

Niettemin werd op 15 september 2004, na overleg met de Bevelhebber der Zeestrijdkrachten en de Commandant van het Korps Mariniers, aangifte gedaan bij de Koninklijke Marechaussee. Op 19 april 2005 liet de officier van Justitie in Arnhem weten geen strafrechtelijk onderzoek in te stellen: het verhaal was verzonnen en de foto's waren aantoonbaar geënceneerd.

6.4 Operatie *Thunderstruck*: een *Knock Talk Search*-operatie

6.4.1 Vraagtekens bij de operatie

Op 24 maart 2004 had de commandant van het MP-peloton van SFIR 2 een gesprek met de Bevelhebber der Marechaussee. Hij vertelde over zijn ervaringen bij de missie, met als doel daaruit lering te trekken voor volgende missies. Naast persoonlijke zaken en zijn verhouding tot de mariniers bracht de pelotonscommandant ter sprake dat de mariniers eigenstandig acties uitvoerden, waarbij burgers met kappen over het hoofd werden opgebracht. De commandant van het MP-peloton had geweigerd bij deze acties en verhoren een rol te spelen, omdat hij ze

onrechtmatig vond. De passage in het verslag dat acties buiten het mandaat zouden zijn uitgevoerd, en dat bij arrestanten gebruik zou zijn gemaakt van kappen, trok de aandacht van de Commissie.

Begin januari 2004 hoorde de MP-commandant van een operatie om personen aan te houden op basis van (criminele) informatie. Half januari ontvingen ondercommandanten een concept-operatiebevel en een briefing. Tijdens de briefing deelde de opvolgend bataljonscommandant mee dat een operatie zou worden uitgevoerd om mensen op te pakken, maar dat het een *Knock Talk Search*-operatie zou worden genoemd om eventuele vragen uit Den Haag te vermijden. Beide marechausseecommandanten (zowel van het MP-peloton als van het met de opsporingsfunctie belaste detachement) hadden gewezen op het gevaar van verkeerd gebruik van bevoegdheden, maar dat werd door de bataljonsleiding ter zijde geschoven.

Een *Knock Talk Search*-operatie was gericht op het doorzoeken van woningen op verboden wapens en de overdracht van verdachten aan de politie. Bij operaties om mensen aan te houden moest er een aanwijsbare dreiging tegen de Coalitietroepen zijn. Er moest documentatie beschikbaar zijn die aangaf welke dreiging er van een persoon uitging; de operatieofficier moest een afweging maken van de mogelijke gevolgen voor lopende operaties en ook de juridisch adviseur moest deze gevolgen beoordelen. Ook moest de Divisie worden ingelicht. Deze voorwaarden golden niet als er een onmiddellijke dreiging was. Opgepakte personen werden aan de bezettende macht overgedragen.

Bij de actie werden personen uit hun huizen gehaald en aangehouden. Vervolgens werden de woningen doorzocht: er werden inderdaad wapens gevonden. Alle aangehouden personen werden overgebracht naar As Samawah. Een aantal van hen zou daar zijn gearriveerd met zakken over het hoofd en zou onder toezicht van de juridisch adviseur provisorisch zijn gedetineerd. Hoewel het MP-peloton had geweigerd aan de actie deel te nemen, maakte het peloton wel dossiers op, zodat de gevangenen aan de lokale politie konden worden overgedragen. Zes personen werden in vrijheid gesteld wegens gebrek aan bewijs.

Daags na de actie had de MP-commandant foto's ervan gezien, waarop half geklede mannen te zien waren met zakken over hun hoofd. Eén foto betrof een geknielde man met een zak over het hoofd en de loop van een geweer tegen het hoofd, terwijl op de achtergrond duidelijk overstuur zijnde vrouwen te zien zijn. Het beeld kwam over als een executietafereel. Tijdens de debriefing was het punt van de zakken aan de orde geweest en had de juridisch adviseur gesteld dat zoiets in strijd was met het internationaal humanitair recht. Ook kwam ter sprake dat er foto's van waren gemaakt, waarna de opvolgend Bataljonscommandant opdracht gaf dat materiaal te verzamelen en bij hem in te leveren.

Volgens de MP-pelotonscommandant zou de toenmalige plaatsvervangend Bevelhebber der Marechaussee bekend zijn geweest met dergelijke foto's. Navraag door de Commissie naar het bestaan van foto's bij de toenmalige gezagsdragers leidde slechts tot de ontkenning dat zij ooit zulke foto's hadden gezien.

6.4.2 Kanttekeningen van de Commissie

De operatie betrof een *Knock Talk Search*-operatie uitgevoerd in de ochtend van 31 januari 2004. De operatie was bedoeld om de dreiging van personen en wapens tegen de Coalitie te neutraliseren of te verminderen en daardoor bij te dragen aan een veilige en stabiele omgeving. Het MP-peloton kreeg tot taak contact te zoeken met de Iraakse politie zodra bewijs van criminele activiteit was gevonden en vervolgens verdachten over te dragen.

De operatie was gelijktijdig op vijf objecten gericht, met als doel enkele verdachte personen aan te houden en wapens, springstoffen en munitie in beslag te nemen. Na afloop waren nog twee objecten doorzocht. Er was geen schot gelost. Er werden 25 wapens, een raketwerper met drie antitankkraketten en vijf handgranaten aangetroffen. 22 personen werden aangehouden, van wie twee werden overgedragen aan het Verenigd Koninkrijk en twee op vrije voeten werden gesteld. Naar de overigen werd onderzoek gedaan. De gouverneur van Al Muthanna zou blij hebben gegeven van “(gespeelde) ontevredenheid”, omdat de Iraakse politie niet bij de planning voor de operatie was betrokken, maar alleen bij de afhandeling.

Waarom de operatie toch een *Knock Talk Search*-operatie is genoemd, wordt niet helemaal duidelijk. Mogelijk is niet aan alle voorwaarden voor een aanhoudingsoperatie voldaan. Uitgaande van de gegevens in de operatieorder en de rapportage lijken er geen redenen te zijn om te veronderstellen dat deze niet binnen het mandaat paste. De operatie was er een in een serie die primair ten doel had de dreiging tegen de Coalitie te verminderen. Ook tijdens een operatie op 19 januari 2004 waren vier verdachten gearresteerd, die allen aan het Verenigd Koninkrijk werden overgedragen. 47 wapens waren in beslaggenomen, waaronder één raketwerper, computers, plaatsbepalings- en nachtzichtapparatuur en een veelheid aan communicatiemiddelen. De Iraakse politie was niet vooraf gewaarschuwd, maar dat was bij een dreiging tegen de Coalitie geen vereiste.

De Contingentscommandant moest beoordelen of een voorgenomen operatie al dan niet binnen het mandaat viel. Of er tijdens de operatie zaken zijn voorgevallen die niet door de beugel konden, zoals het gebruik van *hooding*, heeft de Commissie door het ontbreken van beeldmateriaal niet kunnen vaststellen. Ook het beeldmateriaal dat in juni 2004 onder het personeel van SFIR 1 en SFIR 2 is verzameld en foto's die door de Commissie zijn bekeken, brachten geen onoorbare zaken aan het licht. Voor zover de Commissie heeft kunnen vaststellen heeft de Koninklijke Marechaussee geen nader onderzoek naar deze operatie verricht. De Commissie ziet ook geen reden voor een nader onderzoek.

6.5 Operatie *Kyodo*

Op 5 september 2004, ten tijde van SFIR 4, voerde een compagnie van het Landmachtbataljon de operatie *Kyodo* uit. Op twee locaties in Ar Rumaytha werd een inval gedaan op grond van informatie van een betrouwbaar geachte bron. Er zouden zich hier personen ophouden die betrokken waren geweest bij aanvallen op Nederlandse eenheden in Ar Rumaytah op 14/15 augustus 2004, waarbij zes Nederlandse militairen gewond raakten, van wie één dodelijk. Voor de toedracht wordt verwezen naar het rapport van luitenant-generaal b.d. C.J.M. de Veer, *Ar Rumaytah 14-15 augustus 2004, Reconstructie van gebeurtenissen*, van 16 november 2004.

In Ar Rumaytah bestond weinig vertrouwen in de Iraakse politie. Volgens lokale bronnen zou 70 procent van het politiekorps corrupt zijn. De Koninklijke Marechaussee bracht een en ander in kaart en gaf de politie advies over vervangingsprocedures. De situatie in de plaats was rustig, maar gespannen. 's Nachts werd de stad gemedend en de gespannen situatie duurde ook in de dagen daarna voort. De bevolking leek zich tegen de eigen autoriteiten te keren en begon zich af te vragen waarom aanhangers van het Leger van de Mahdi van de sji'ietische geestelijke Muqtada al Sadr, zich nog vrij in de stad konden bewegen. Het bataljon was intussen druk bezig om inlichtingen over mogelijke daders van de eerdere aanslag zo

nauwkeurig mogelijk in kaart te brengen om, zodra het beeld voldoende duidelijk was, een succesvolle actie te kunnen uitvoeren. De gouverneur had daartegen geen bezwaar.

Het situatierapport van het Contingentscommando van 5 september 2004 vermeldt over de operatie:

De operatie van vandaag is bijzonder professioneel uitgevoerd. Met een UK Chinook is men dicht nabij het eerste object geland om vervolgens snel naar binnen te gaan. Vervolgens zijn drie man aangehouden en in bewaring gesteld. Het doorzoeken is overgedragen aan een subeenheid van de Bcie. De Chinook is met de doorzoekingen doorgevlogen naar het tweede object, waar minder dan 10 minuten na het eerste object is geland en binnengegaan. Op beide objecten waren de verdachten volledig verrast. Er is vrijwel geen verzet gepleegd bij de aanhouding. Er zijn wapens gevonden, patroonhouders, munitie en documenten. Het materiaal is in beslag genomen en zal nader worden onderzocht.

De gehele uitvoering verliep voorspoedig. Er is geen gebruik gemaakt van geweld op welke manier dan ook. Er zijn geen gewonden, zowel aan NL als Iraakse zijde.

Vanuit de bevolking hebben mij signalen bereikt dat deze actie hun sympathie en goedkeuring krijgt. De gouverneur heeft inmiddels ook zijn instemming laten blijken. De aangehouden personen worden na verhoor bij ons voor verder onderzoek overgedragen aan de MND vanwege de verdenking van anti-MNF activiteiten. Nader onderzoek zal moeten uitwijzen in hoeverre zij daadwerkelijk bij de aanvallen een rol hebben gespeeld.

In het kader van de nasleep was een persverklaring voorbereid voor openbaarmaking in Nederland. Tot mijn genoegen is dit ook gebeurd, waarmee we voorkomen hebben dat Kyodo nieuws [een Japans persbureau] mogelijk eerder zou publiceren. Voorts is een statement voor de lokale TV opgenomen om duidelijk te maken waarom deze operatie heeft plaatsgevonden. In Ar Rumaytah zijn flyers uitgegeven met tekst en uitleg over de operatie. Ook in de rest van de provincie zullen deze nog verspreid worden.¹⁷

Acht Irakezen werden met Nederlandse helikopters overgebracht naar Basra en overgedragen aan het Verenigd Koninkrijk. De bevolking reageerde over het algemeen positief op de operatie en er kwamen zelfs mensen informatie aanbieden. In het *Provincial Security Committee* sprak de gouverneur van een goede actie en over positieve reacties bij de bevolking. Het feit dat het een snelle en efficiënte actie was geweest, waarbij het bataljon zijn macht had getoond en bovendien geen bijkomende schade had veroorzaakt, achtte hij van belang. De actie was verder belangrijk geweest omdat eerder, na de aanval in Ar Rumaytah, geen actie van de Iraakse politie of van het bataljon zichtbaar was geweest.

Foto's van het betreffende Landmachtbataljon die in november 2006 ter kennis van het Defensie Operatie Centrum zijn gebracht en ter beschikking van de Commissie zijn gesteld, tonen een vrij grimmige gevechtsoperatie, ondersteund door Apache gevechtshelikopters en pantservoertuigen. In zeker drie gevallen is onmiskenbaar gebruik gemaakt van *hooding*. Dit was in strijd met een dienstvoorschrift, namelijk Annex B to HQ MND(SE) SOI 390 van 30 september 2003 die ook voor het bataljon gold en die *hooding* verbod.

6.6 Tot slot

Bij de participatie aan de operatie *Sweeney* kwamen de grenzen van het mandaat in zicht. De discussie in Den Haag wees daar al op. Tegelijkertijd onderstreepten beide operaties hoe moeilijk het in het naoorlogse Irak kon zijn onderscheid te maken tussen de taken van een bezettende en die van een niet-bezettende mogendheid. De oorlog was beëindigd, maar werd met andere middelen voortgezet.

¹⁷ MvD, DOC. CD Mail SFIR, NL Contco Irak, Sitrep 249/2004, 05/09/04.

Nederland kon zich niet afzijdig houden van de criminaliteitsbestrijding in Irak, al was dat specifiek een taak voor een bezettende mogendheid. Criminaliteitsbestrijding was ook in het belang van de Nederlandse eenheden. Meermalen kwam het tot schermutselingen met criminelen en de scheidslijn tussen *force protection* en criminaliteitsbestrijding was dan vaag. Met het Verenigd Koninkrijk was overeengekomen dat Nederland een bijdrage zou leveren aan een “veilige en stabiele omgeving” en de *operational control* over het bataljon was overgedragen aan de Britse Divisiecommandant. Bovendien was de Iraakse politie niet op haar taak berekend en toonde ze tekenen van corruptie. De afhandeling van de actie op de wapenmarkt werd bemoeilijkt door de dienstweigering van de Iraakse politie. Als de Nederlandse militairen op dat moment hadden besloten dat rechtshandhaving geen taak voor hen was – zij waren immers militairen van een niet-bezettende mogendheid – dan hadden zij de verdachten meteen moeten vrijlaten, met alle verlies aan geloofwaardigheid van dien. De Commissie concludeert dat bij de uitvoering van de operatie kanttekeningen te plaatsen zijn.

De Koninklijke Marine heeft het “honkbalknuppelincident” dadelijk onderzocht en aan het OM gemeld. Het bleek een weinig kiese encensering van geweldgebruik te zijn geweest.

Van de operatie *Thunderstruck* is verslag gedaan in zowel een situatierapport aan het DCBC als een afzonderlijke commandantenmelding. Of zich bij de uitvoering van deze operatie misstanden hebben voorgedaan, valt op grond van het beschikbare archiefmateriaal niet vast te stellen. De Staf van de Koninklijke Marechaussee was door toedoen van de commandant van het MP-peloton op de hoogte van het gebeurde en van mogelijke misstanden, maar zag kennelijk geen reden nader onderzoek doen of het OM daarover te informeren.

Inzake de operatie *Kyodo* heeft de Commissie, eveneens op basis van het beschikbare archiefmateriaal, geen schending van het internationaal humanitair recht geconstateerd. De Commissie heeft geen aanwijzingen dat hier buiten het mandaat is geopereerd. De operatie was het gevolg van een aanslag op de eigen troepen en richtte zich tegen personen die een dreiging tegen de Coalitie vormden en die in aanmerking kwamen voor ondervraging en internering door de Britten. Wel is in strijd met een dienstvoorschrift gebruik gemaakt van een verboden wijze van blinddoeken.

HOOFDSTUK 7 BEVINDINGEN, CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

7.1 Bevindingen

Het mandaat

De juridische grondslag voor de uitzending van de Nederlandse troepen lag in Resolutie 1483 van de VN-Veilighedsraad. Deze resolutie bood Nederland de mogelijkheid als niet-bezettende mogendheid bij te dragen aan de wederopbouw van Irak, door het creëren van een veilige en stabiele omgeving. Specifieke taken van de Nederlandse eenheden waren: het herstel en de handhaving van de veiligheid en de stabiliteit en de handhaving van de openbare orde.

Nederland was geen bezettende mogendheid en had daarom een aantal caveats (voorbehouden) gemaakt. Deze hielden onder meer in dat de Nederlandse troepen geen personen mochten interneren. Ze mochten evenmin zelfstandig criminaliteit bestrijden. Nederland moest aangehouden personen overdragen aan de Britten of aan de Iraakse politie, of vrijlaten. De overdracht aan de Britten diende zo spoedig mogelijk te geschieden, maar niet later dan vier dagen. In de tussentijd mochten uit het oogpunt van *force protection* met de gedetineerden “gesprekken” worden gevoerd, zonder enige vorm van dwang of dreiging.

Juist de genoemde taken maakten het in de praktijk voor de Nederlandse militairen lastig om binnen de grenzen van het mandaat te blijven. De veiligheidssituatie in Irak vereiste alert optreden voor de bescherming van de eigen eenheden en die van de gehele Coalitie: ook in het betrekkelijk rustige Al Muthanna bestond gevaar voor een aanslag tegen Coalitietroepen of voor een terroristische actie. Binnen het ministerie werd algemeen erkend dat het mandaat en de Nederlandse voorbehouden strikte grenzen stelden aan de mogelijkheden verdachte personen op te pakken en te spreken. Deze beperkingen stonden op gespannen voet met wat uit operationele overwegingen was vereist. Deze discrepantie is onvoldoende onderkend.

Korte voorbereidingstijd

Tussen het kabinetsbesluit op 6 juni 2003 en het vertrek van de militairen op 11 juli lag iets meer dan een maand. De praktische voorbereiding kon pas begin juni voluit ter hand worden genomen. Een deel van de uit te zenden eenheden werd pas laat aangewezen en miste mede daardoor de belangrijke eindoefening voor SFIR 1. Hiermee werd een kans gemist om mogelijke problemen tijdig op het spoor te komen.

De bevelsstructuur

Eenhoofdige leiding is een eerste voorwaarde voor een militaire operatie, zeker in de omstandigheden waaronder SFIR in Irak moest werken. Vanuit dat oogpunt was de bevelsstructuur van SFIR niet optimaal. De Koninklijke Marechaussee vaardigde voor de “groene” marechaussee een Operationele Aanwijzing uit die op onderdelen afweek van de Operatieaanwijzing van de CDS voor het gehele SFIR detachement. Die Operationele Aanwijzing was bij de Contingentscommandant en de Bataljonscommandant niet bekend. De Bataljonscommandant had geen zeggenschap over de militairen van de MIVD in Irak.

Nederland was voor zijn inlichtingen afhankelijk van de samenwerking met bondgenoten. Die kwam in Irak slechts moeizaam op gang, zodat de inlichtingenpositie van SFIR 1 te wensen overliet. Binnen SFIR 1 werd de samenwerking op inlichtingengebied bemoeilijkt door de

eigen rapportagelijnen van de MIVD. Het inlichtingenwerk van de MIVD, zeker op het gebied van contra-inlichtingen, stelt bijzondere geheimhoudingseisen. Maar die geheimhouding werd in Irak ook betracht waar dat niet nodig of zelfs contraproductief was. In Irak vergaarde inlichtingen gingen naar Den Haag, waar ze met andere informatie in een bredere analyse werden samengevoegd. Die inlichtingen bereikten de commandant vaak met vertraging, of in het geheel niet.

Met betrekking tot de MIVD heeft de Onderzoeksgroep Inlichtingen en Veiligheid Defensie belangwekkende aanbevelingen gedaan in zijn rapport *Inlichtingen en Veiligheid Defensie: Kwaliteit, Capaciteit en Samenwerking*.

Cultuurverschillen

Cultuurverschillen – op zichzelf geen verontrustend verschijnsel in de krijgsmacht – waren in SFIR zo groot, dat ze nadelig uitwerkten op de samenwerking en de communicatie in het detachement. Dit bereikte zijn culminatiepunt ten tijde van SFIR 2 rond de zaak tegen Eric O. Naar aanleiding hiervan heeft de Commissie evaluatie toepassing militair strafprocesrecht bij uitzendingen (de Commissie-Borghouts) in haar gelijknamige rapport een aantal aanbevelingen gedaan.

Het voeren van gesprekken

Volgens het mandaat mochten de Nederlandse militairen geen personen interneren. In de voorbereiding van de operatie was geen rekening gehouden met aanhouding van personen. Toen dat in Irak wel noodzakelijk bleek moest daarvoor ter plaatse een regeling worden getroffen. Verdachten van het voorbereiden van een aanslag tegen de Coalitietroepen en verdachten van oorlogsmisdrijven moesten zo spoedig mogelijk worden overgedragen aan de Britten. In de tussentijd mochten zij wel worden gehoord, maar niet verhoord, om inzicht te krijgen in hun intenties. Het CIV-team van de MIVD werd met deze gesprekken belast, hoewel het daarvoor niet was opgeleid. Nadat de MIVD vanuit Den Haag toestemming kreeg om de juridisch adviseur van het bataljon bij deze gesprekken te weren, en als gevolg daarvan de Bataljonscommandant elke verantwoordelijkheid voor de gesprekken afwees, voerde het CIV-team deze taak zonder enig toezicht uit.

De behandeling van gedetineerden aan het recht getoetst

Het onderzoek van de Commissie heeft geleid tot de vaststelling dat de gedetineerden tijdens hun verblijf in het CPA-huis werden blootgesteld aan *white noise*. Dit gebeurde – zoals de Commissie aanneemt op grond van de tegenover haar afgelegde verklaringen - *niet* om de gedetineerden onder druk te zetten, maar om te voorkomen dat zij in het cellenblok met elkaar zouden kunnen communiceren of zouden kunnen horen wat in de naast de cellen gelegen *Opsroom* werd gezegd. Ook heeft de Commissie vastgesteld dat de gedetineerden tijdens de ondervragingen door het CIV-team in de regel geboeid waren en vaak ook geblinddoekt. Het boeien geschiedde uit veiligheidsoverwegingen, het blinddoeken om herkenning van de ondervragers en de (lokale) tolken te voorkomen. Ook staat vast dat tijdens de ondervragingen in enkele gevallen gebruik is gemaakt van koud water. Dit geschiedde – zoals uit de tegenover de Commissie afgelegde verklaringen blijkt – om de gedetineerden tijdens de ondervragingen wakker of bij de les te houden.

De Saoediër had tegenover zijn Britse ondervragers ook geklaagd over het gebruik van elektroden. Hoewel de Britse *Captain* geen geloof hechtte aan dit onderdeel van zijn klacht, besprak ze dit wel met de Nederlandse ondervragers, die dit lachend ontkenden. Dit werd doorgegeven aan zowel de Bataljonscommandant als zijn juridisch adviseur. De Commissie

acht het niet juist dat de Bataljonscommandant dit niet doorgaf aan Den Haag en dat hij en zijn juridisch adviseur de elektroden niet noemden in hun verklaringen afgelegd bij de Koninklijke Marechaussee. Hadden zij dat wél gedaan, dan had dit onderdeel van de klacht toen ook deel uit kunnen maken van het onderzoek.

Bij het bataljon waren - dit blijkt uit de tegenover de Commissie afgelegde verklaringen - enkele elektrische wapenstokken aanwezig. Eén van deze wapenstokken hing voor ieder bereikbaar aan de muur in de *Opsroom* in het CPA-huis. Bijna alle door de Commissie gehoorde personen hebben de vraag of tijdens de ondervragingen door het CIV-team van de wapenstok gebruik is gemaakt of daarmee is gedreigd, ontkennend beantwoord. Tegenover deze ontkenningen staat echter de verklaring van een Nederlandse militair, dat hij - op het terras bij het CPA-gebouw gezeten - tijdens het gesprek met de Saoediër het geluid van de wapenstok hoorde waarna hij een lid van het CIV-team met de wapenstok in de hand naar buiten zag komen. Ten slotte verdient vermelding dat één van de door de Commissie gehoorde personen heeft verklaard dat het gerucht ging dat de elektrische wapenstok jegens een gedetineerde was gebruikt.

De Commissie heeft niet kunnen vaststellen dat een elektrische wapenstok is gebruikt tegen een gedetineerde, of dat daarmee is gedreigd. Maar de Commissie kan dat ook niet uitsluiten. Het geheel aan verklaringen die tegenover haar zijn afgelegd, heeft de Commissie ertoe gebracht haar bevindingen met betrekking tot de elektrische wapenstok te melden aan de hoofdofficier van Justitie in Arnhem.

De Commissie komt op grond van de vastgestelde feiten die in hoofdstuk 5 zijn beschreven tot de conclusie, dat niet kan worden gezegd dat Nederlandse militairen zich in 2003 in Irak bij het ondervragen van gedetineerden aan marteling hebben schuldig gemaakt. Het gebruik van koud water en van *white noise* op een wijze zoals in de verklaringen voor de Commissie naar voren kwam, kan naar haar oordeel niet worden gekwalificeerd als het opzettelijk veroorzaken van *ernstige* pijn of *ernstig* lijden; dit ook niet wanneer wordt meegewogen dat de gedetineerden de ondervragingen veelal geboeid en geblinddoekt ondergingen. Als niet van marteling kan worden gesproken, is ook geen sprake van foltering. Foltering is immers marteling met een bepaald oogmerk, van overheidswege gepleegd.

Artikel 3 EVRM verbiedt niet alleen marteling, maar ook onmenselijke of vernederende behandeling. Dit verbod is naar algemene opvatting - zie bijv. EHRM 28 juli 1999 (*Selmouni v. Frankrijk*) - absoluut. Onmenselijke behandeling houdt in het veroorzaken - door handelen of nalaten - van ernstig mentaal of fysiek lijden. Ook het plegen van een ernstige aanslag op de menselijke waardigheid valt onder het begrip. Om van *vernederende* behandeling te kunnen spreken, is nodig dat de behandeling ten doel heeft het slachtoffer te vernederen, in zijn waarde aan te tasten. Aldus opgevat kan naar het oordeel van de Commissie in redelijkheid niet worden gesteld dat het gebruik van water en *white noise* op een wijze als in de verklaringen weergegeven binnen de grenzen valt van onmenselijke of vernederende behandeling als bedoeld in artikel 3 EVRM.

Naar het oordeel van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens is in elk geval sprake van handelen in strijd met artikel 3 EVRM, wanneer ten aanzien van een persoon die van zijn vrijheid is beroofd, fysiek geweld wordt toegepast dat niet noodzakelijk is gemaakt door het gedrag van de persoon. Gelet op dit standpunt rijst de vraag of het tijdens het ondervragen in de regel geboeid en geblinddoekt houden van de gedetineerden kan worden gezien als het toepassen van fysiek geweld dat niet noodzakelijk is gemaakt door het gedrag van de persoon.

Naar het oordeel van de Commissie dient deze vraag ontkennend te worden beantwoord. In de eerste plaats werden de gedetineerden geboeid en geblinddoekt om de hiervoor vermelde en naar het oordeel van de Commissie aanvaardbare redenen. In de tweede plaats kunnen naar het oordeel van de Commissie het boeien en het blinddoeken onder de geschetste omstandigheden niet worden gekwalificeerd als het toepassen van fysiek geweld.

Wel is de Commissie van oordeel dat bij de ondervraging van de Saoediër grenzen zijn overschreden. Hij is in korte tijd drie maal uit zijn cel gehaald, ook 's nachts, en door het CIV-team ondervraagd. Tijdens de ondervragingen bleef de Saoediër waarschijnlijk geboeid en geblinddoekt. Ook is enkele malen water gebruikt, niet alleen om hem wakker te houden, maar ook bij wijze van sanctie, zoals de Commissie aanneemt op grond van een weging van de tegenover haar afgelegde, soms uiteenlopende verklaringen. Naar het oordeel van de Commissie kan deze behandeling – indien zij als één geheel wordt gezien – worden aangemerkt als een vernederende behandeling in de zin van artikel 3 EVRM. De Commissie verwijst in dit verband naar EHRM 2 juni 2005 (*Novoselov v. Rusland*).

Ook binnen de MIVD gold als uitgangspunt dat met de gedetineerden slechts op basis van vrijwilligheid gesprekken mochten worden gevoerd. De praktijk was echter anders. De gedetineerden werden op een willekeurig tijdstip uit hun cel gehaald en geboeid en geblinddoekt in de verhooruimte op een stoel gezet. Vervolgens werden aan hen door een team van twee personen, bijgestaan door een tolk, vragen gesteld die verder gingen dan het vaststellen van de identiteit en die in overwegende mate verband hielden met de veiligheid van de Coalitietroepen. Soms werd hierbij, zoals in hoofdstuk 5 valt te lezen, op de gedetineerde enige druk uitgeoefend.

Voor het antwoord op de vraag of deze handelwijze wel of niet in strijd is met het internationaal humanitair recht, dienen in de eerste plaats de bepalingen uit het vierde Verdrag van Genève die zien op de bescherming van de inwoners van bezet gebied te worden geraadpleegd. Deze bepalingen verbieden ten aanzien van deze inwoners lichamelijke of morele dwang uit te oefenen met het doel inlichtingen te verkrijgen. Voor zover tijdens de ondervragingen enige dwang is uitgeoefend, is naar het oordeel van de Commissie inderdaad sprake van strijd met vierde Verdrag. Het gaat om een niet-ernstige inbreuk, strafbaar gesteld in artikel 7 Wet Internationale Misdrijven.

Voor het antwoord op de vraag of sprake is van strijd met het internationaal humanitair recht dienen ook de regels vervat in het derde Verdrag van Genève te worden geraadpleegd. Dit Verdrag beoogt bescherming te bieden aan krijgsgevangenen. Weliswaar bezaten de gedetineerden niet de hoedanigheid van krijgsgevangene, maar van Nederlandse zijde was bepaald dat zij ten minste volgens de standaarden van het derde Verdrag zouden worden behandeld. Met betrekking tot het ondervragen van krijgsgevangenen bepaalt dit Verdrag dat elke krijgsgevangene slechts gehouden is mededeling te doen van zijn naam, rang, geboortedatum en registratienummer, met de toevoeging dat geen lichamelijke of geestelijke dwang mag worden toegepast om van hem nadere inlichtingen te verkrijgen.

Naar het oordeel van de Commissie is bij het ondervragen van de gedetineerden niet steeds in overeenstemming met de strekking van deze bepaling gehandeld. Dit betekent *niet* dat in strijd is gehandeld met het derde Verdrag. De gedetineerden bezaten immers niet de status van krijgsgevangene. Wel is sprake van strijd met de (als een dienstvoorschrift aan te merken) bepaling dat de gedetineerden ten minste als krijgsgevangene dienden te worden behandeld.

Communicatie binnen het ministerie en met de Tweede Kamer

Zoals eerder rond Srebrenica is ook inzake SFIR in de media de term “doofpotcultuur” gebruikt. In de afhandeling van de melding van mogelijke misstanden bij gesprekken met gedetineerden in Irak heeft de Commissie geen grond gevonden voor deze kwalificatie. Bij het eerste vermoeden van handelingen in strijd met de regelgeving is de zaak gemeld aan het ministerie van Defensie en vervolgens in handen gegeven van de Koninklijke Marechaussee en het OM. De Bataljonscommandant kreeg opdracht aangifte te doen. Daarmee waren voor het ministerie de belangrijkste stappen genomen en was het oordeel aan het OM. Toen de directeur Juridische Zaken in maart 2004 het dossier “Verhoormethoden Irak” onder ogen kreeg, concludeerde hij dat de MIVD een aanzienlijk ruimere invulling aan zijn bevoegdheden had gegeven dan bedoeld. Deze conclusie werd niet doorgegeven aan de minister, waardoor de minister verstoken bleef van informatie die voor hem en voor de Tweede Kamer relevant was.

Openbaar Ministerie

Naar het oordeel van de Commissie voldeed het onderzoek van de Koninklijke Marechaussee kwalitatief niet aan de eisen. Dit onderzoek had uitgebreider en met meer diepgang moeten zijn uitgevoerd. De Commissie heeft geconstateerd dat het OM eind 2003/begin 2004 uitsluitend is afgegaan op de rapportage en het afdoeningsadvies van de Koninklijke Marechaussee. Het zou wenselijk zijn geweest als het OM het ministerie had geïnformeerd over de afdoening van het proces-verbaal.

7.2 Conclusies

1. De keuze voor de status van niet-bezettende mogendheid en de wijze waarop die in Nederlandse voorbeholden werd vertaald, leidde tot fricties bij de uitvoering van de taken van SFIR 1. (paragraaf 7.1)
2. Nederland bezat in Irak niet de status van bezettende mogendheid. Op de Nederlandse troepen was in de eerste plaats de Nederlandse strafwet van toepassing en voorts het internationaal humanitair recht, zij het – omdat Nederland niet de status van bezettende mogendheid bezat - niet in volle omvang. Naast het internationaal humanitair recht was ook het EVRM van toepassing. (paragraaf 3.2)
3. Een grootschalige en complexe operatie van een samengestelde eenheid zoals SFIR 1 vergt een gedegen voorbereiding. Daarvoor was de tijd tussen 6 juni en 11 juli te kort. Daardoor miste een deel van de militairen de eindoefening, waardoor een mogelijkheid om tijdig problemen te signaleren verviel. (paragraaf 2.2)
4. De eigen operationele aanwijzingen waarmee de “groene” marechaussees deelnamen aan SFIR vormden een inbreuk op het beginsel van eenhoofdige leiding. Dit kwam de duidelijkheid in de aansturing niet ten goede. (paragraaf 2.4)
5. De inlichtingenstructuur in SFIR was complex en verbrokkeld. Dat droeg niet bij tot een goede inlichtingenpositie en bemoeilijkte de samenwerking binnen het Nederlandse detachement, in het bijzonder tussen het bataljon en het CIV-team. (paragraaf 2.5)

6. Het bataljon was niet voorbereid op de behandeling van gedetineerden. Dit resulteerde erin dat het CIV-team ter plaatse werd belast met de ondervraging van gedetineerden, hoewel het daarvoor niet was opgeleid. Het hoofd van het CIV-team oefende geen toezicht uit op de gesprekken. (paragraaf 2.5/5.2)
7. Ten onrechte heeft Den Haag ingestemd met het weren van de juridisch adviseur bij de door het CIV-team gevoerde gesprekken en met de consequenties die de Bataljonscommandant daaraan verbond. Een en ander had tot gevolg dat op het proces van ondervraging van gedetineerden geen controle werd uitgeoefend. (paragraaf 3.5.3)
8. De wijze waarop de gedetineerden door de Nederlandse militairen zijn behandeld was niet in overeenstemming met de Nederlandse bepaling dat aangehouden personen ten minste als krijgsgevangenen zouden worden behandeld. (paragraaf 3.2.1)
9. De Commissie kwalificeert de wijze waarop koud water en *white noise* zijn gebruikt niet als marteling. Ten aanzien van één gedetineerde constateert de Commissie dat de gehele behandeling (zie blz. 73) wel kan worden aangemerkt als vernederende behandeling in de zin van artikel 3 EVRM. (paragraaf 7.1)
10. De Commissie heeft niet kunnen vaststellen of een elektrische wapenstok is gebruikt jegens een gedetineerde, of dat daarmee is bedreigd. Maar het geheel van de voor haar afgelegde verklaringen brengt de Commissie tot de conclusie dat het gebruik of de dreiging daarmee ook niet kan worden uitgesloten. Dat was voor de Commissie aanleiding de hoofdofficier van Justitie in te lichten. (paragraaf 5.4.2)
11. Het bericht omtrent mogelijke misstanden bij gesprekken met gedetineerden is snel doorgegeven aan het Defensie Crisisbeheersingscentrum. Vervolgens zijn de minister en het Openbaar Ministerie adequaat geïnformeerd. (paragraaf 4.3)
12. De Commissie heeft geen aanwijzingen dat de minister informatie voor de Tweede Kamer heeft achtergehouden. De Commissie heeft wel geconstateerd dat de minister ten minste op één punt verstoken is gebleven van informatie die voor hem en voor de Kamer relevant was. Dat betrof het oordeel van de directeur Juridische Zaken van eind maart 2004, dat de MIVD aanzienlijk ruimere invulling aan zijn bevoegdheden tot het houden van gesprekken had gegeven dan bedoeld. (paragraaf 4.5)

7.3 Aanbevelingen

1. Bij de bepaling van het mandaat voor een crisisbeheersingsoperatie moeten de consequenties voor de militaire taakuitvoering vanaf het begin en integraal in de besluitvorming worden meegewogen. Dit lijkt volstrekt vanzelfsprekend, maar voor de stabilisatiemacht gebeurde dit onvoldoende. Het mandaat moet de militairen voldoende ruimte bieden om hun operationele taak te kunnen uitvoeren.
2. Militaire deelname aan een crisisbeheersingsoperatie vergt een gedegen voorbereiding, zeker als het een omvangrijke, complexe en met de nodige risico's omgeven operatie is. Gaat het om het begin van een uitzending, dan kan de praktische voorbereiding pas voluit beginnen nadat de Kamer is geïnformeerd over het kabinetsbesluit. Ook als de

internationale en nationale politieke voorbereiding veel tijd vergt, blijft een zorgvuldige militaire voorbereiding van onverminderd belang om de eenheden goed voor te bereiden. Daarmee moet rekening worden gehouden bij het bepalen van het moment van uitzending.

3. Met behoud van de bijzondere inbedding van de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst moet worden overwogen of de vergaring en verwerking van tactische inlichtingen onder de Defensiestaf kan worden geplaatst, zodat de resultaten rechtstreeks ten dienste van de commandant kunnen komen.
4. De oprichting van een *Joint Intelligence Cell* als onderdeel van een operationele eenheid, die de capaciteiten van de MIVD en van militairen belast met inlichtingenvergaring bundelt, is een initiatief dat krachtige ondersteuning en spoedige uitvoering verdient.
5. Artikel 38 van het Wetboek van Militair Strafrecht dient te worden aangepast. In de eerste bepaling van het artikel dienen de woorden *in tijd van oorlog* te worden geschrapt. Zo wordt op eenvoudige wijze bereikt dat op de in het artikel vervatte strafuitsluitingsgrond – in overeenstemming met de bedoeling van de wetgever – een beroep kan worden gedaan in alle gevallen waarin oorlogsrecht van toepassing is. De tweede bepaling – dat niet strafbaar is hij wiens bestraffing strijdig zou zijn met een verdrag, geldend tussen Nederland en de Mogendheid waarmee Nederland in oorlog is – kan worden geschrapt. Zij heeft geen zelfstandige betekenis meer.
6. Als uitvloeisel van het NIOD-rapport over Srebrenica is besloten om archieven die betrekking hebben op crisisbeheersingsoperaties niet voor vernietiging in aanmerking te laten komen, maar integraal te bewaren. Daarom verdient het aanbeveling vroegtijdig tot inventarisatie te komen. Dat kan het onderzoek naar kwesties die met dergelijke operaties verband houden bespoedigen. Ook moet worden gegarandeerd dat archiefmateriaal dat aan aflossende eenheden wordt overgedragen na beëindiging van een uitzending alsnog terugkeert in het archief van de oorspronkelijke archiefvormer.

BIJLAGE 1
INSTELLINGSBESLUIT

-MINISTERIE VAN DEFENSIE

**Besluit van de minister van Defensie
in overeenstemming met
de minister van Justitie**

nummer D2006...., Den Haag d.d. 23 november 2006

**houdende de instelling van de commissie van onderzoek naar de betrokkenheid van
Nederlandse militairen bij mogelijke misstanden bij gesprekken met gedetineerden in
Irak.**

De minister van Defensie in overeenstemming met de minister van Justitie

Besluit:

Artikel 1.

Ingesteld wordt de commissie van onderzoek naar de betrokkenheid van Nederlandse militairen bij mogelijke misstanden bij gesprekken met gedetineerden in Irak (hierna te noemen: de commissie).

Artikel 2.

De commissie bestaat uit de volgende leden:

- a. Dr. J.T. van den Berg, voorzitter
- b. Schout-bij-nacht b.d. Prof. Mr. G.L. Coolen, lid
- c. Luitenant-generaal b.d. C.J.M. de Veer, lid
- d. de heer E.H. Schuyer, lid.

Artikel 3.

De minister van Defensie verschaft de commissie alle benodigde facilitaire ondersteuning.

Artikel 4.

- a. De commissie heeft als taak een onderzoek te verrichten en een rapport met conclusies en aanbevelingen uit te brengen op basis van de volgende onderzoeksvragen:

- 1) Wat zijn de feiten en omstandigheden inzake de betrokkenheid van Nederlandse militairen bij mogelijke misstanden bij gesprekken met gedetineerden in Irak in 2003?
 - 2) Welke handelingen zijn verricht door defensiepersoneel naar aanleiding van de melding van deze mogelijke misstanden, de contacten met het Openbaar Ministerie daaronder begrepen?
- b. De commissie is ten behoeve van deze taak bevoegd om aanvullend onderzoek te verrichten voor zover noodzakelijk om een volledig beeld te verkrijgen inzake de feiten met betrekking tot de betrokkenheid van Nederlandse militairen bij de mogelijke misstanden.

Artikel 5.

- a. Personen die in dienst zijn van de Ministeries van Defensie en van Justitie verstrekken de commissie - met inbegrip van haar secretariaat – de inlichtingen die de commissie redelijkerwijs voor de uitvoering van haar taak nodig heeft.
- b. De commissie is gerechtigd in het kader van haar onderzoek kennis te nemen van gegevens die berusten bij het Ministerie van Defensie, ongeacht de merking of rubricering. Een geheimhoudingsplicht terzake, rustend op personen in dienst van het Ministerie van Defensie vindt in dat geval ten overstaan van de commissie geen toepassing.
- c. Op de commissie rust een geheimhoudingsplicht met betrekking tot gemerkte en gerubriceerde gegevens als bedoeld sub b.
- d. De verplichting medewerking te verlenen houdt tevens in dat de commissie toegang wordt verleend tot direct of indirect bij het voorval betrokken gebouwen, terreinen en materieel van Defensie.

Artikel 6

- a. Indien de commissie constateert dat er sprake is van het vermoeden van het plegen van een strafbaar feit zal de commissie dat melden aan het Openbaar Ministerie.
- b. De commissie treedt in overleg met de commissie van toezicht betreffende de inlichtingen - en veiligheidsdiensten, in geval die commissie van toezicht een onderzoek instelt ex artikel 64 van de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2002.

Artikel 7

- a. De leden van de commissie worden bezoldigd op basis van het Vacatiegeldenbesluit 1988, waarbij geldt dat het een zware commissie is als bedoeld in artikel 1 van de Regeling maximumbedragen vacatiegeld 2004.
- b. De voorzitter ontvangt met toepassing van artikel 4 van de Regeling maximumbedragen vacatiegeld 2004 een bedrag van € 260,00 (tweehonderd en zestig euro) per vergadering.
- c. De leden ontvangen een bedrag van € 200,00 (tweehonderd euro) per

vergadering.

- d. De leden hebben daarnaast recht op een vergoeding wegens reiskosten en verblijfkosten overeenkomstig het Besluit dienstreizen Defensie.

Artikel 8.

De archiefbescheiden van de commissie worden na haar opheffing of, zo de omstandigheden daartoe eerder aanleiding geven, zoveel eerder, overgebracht naar het archief van het Ministerie van Defensie.

Artikel 9.

Dit besluit treedt in werking met ingang van 23 november 2006 en vervalt met ingang van een door de minister van Defensie te bepalen tijdstip.

Artikel 10.

Dit besluit wordt aangehaald als: Besluit instelling Commissie van onderzoek naar de betrokkenheid van Nederlandse militairen bij mogelijke misstanden bij gesprekken met gedetineerden in Irak.

Dit besluit zal in de Staatscourant worden geplaatst.

DE MINISTER VAN DEFENSIE

H.G.J. Kamp

BIJLAGE 2

LIJST VAN GEINTERVIEWDE PERSONEN

Personen staan op alfabetische volgorde vermeld met rang en functie ten tijde van SFIR 1

SFIR 1

Anoniem	kapitein der mariniers	Commandant Field Liaison Team
Anoniem	sergeant-majoor der mariniers	Field Liaison Team
Anoniem	sergeant-majoor der mariniers	Field Liaison Team
Anoniem	sergeant der mariniers	Field Liaison Team
Anoniem	sergeant der mariniers	Field Liaison Team
Anoniem	korporaal der mariniers	Field Liaison Team
Anoniem	korporaal der mariniers	Field Liaison Team
Anoniem	luitenant-kolonel	Hoofd Contra-Inlichtingen en Veiligheidsteam MIVD
Anoniem	opperwachtmeester	Contra-Inlichtingen en Veiligheidsteam
Anoniem	sergeant-majoor	Contra-Inlichtingen en Veiligheidsteam
Anoniem	sergeant KL	Tolk Contra-Inlichtingen- en Veiligheidsteam
Argam M.A.	wachtmeester KMar	Detachement KMar
Geeratz M.F.M.	majoor KL / mr.	Juridisch adviseur Bataljonsstaf
Hardenbol F.A.	luitenant-kolonel der mariniers	Stafofficier MND(SE)
Hoogeland F.W.	kolonel der mariniers	Contingentscommandant
Jansen F.N.J.	luitenant ter zee / mr.	Juridisch adviseur Contingentscommando
Klein C.D.	kapitein KMar	Liaisonofficier KMar
Rosema A.	kapitein KMar	Detachementscommandant KMar
Schellens C.C.J.	majoor der mariniers	Compagniescommandant 11 INFCIE
Stad J.M.	majoor KL / mr.	Juridisch adviseur MND(SE)
Swijgman D.A.	luitenant-kolonel der mariniers	Bataljonscommandant
Warrink H.	opperwachtmeester KMar	Groepscommandant KMar
Witteveen M.I.	eerste luitenant KMar	Commandant MP-peloton KMar

SFIR 2

Swinkels S.Th.J.	tweede luitenant KMar	Commandant MP-peloton KMar
------------------	-----------------------	----------------------------

Ministerie van Defensie

Anoniem	kolonel	Hoofd Afdeling Contra-Inlichtingen en Veiligheid MIVD
Anoniem	luitenant-kolonel	Hoofd Current Intelligence Unit MIVD
Anoniem	burger	Hoofd Irak Team MIVD
Boddens Hosang J.F.R.	drs.	Hoofd Internationale en Juridische Aangelegenheden DJZ

Casteleijn L.F.F.	drs.	Directeur Algemene Beleidszaken
Cobelens P.W.C.M.	commodore / drs.	Souschef Operatiën DCBC
Dedden B.	generaal-majoor	Directeur MIVD
Dorenbos R.	luitenant-kolonel	Deskofficer Irak DCBC
Duurling J.S. van	luitenant-kolonel / mr.	Jurist DCBC
Ede A.C. van	kolonel	J3 DCBC
Godderij J.	luitenant-generaal	Plaatsvervangend Chef Defensiestaf
Kamp H.G.J.		Minister van Defensie
Kroon L.	luitenant-admiraal	Chef Defensiestaf
Neisingh C.N.J.	generaal-majoor	Bevelhebber der Marechaussee
Noort D.	luitenant-kolonel	Commandant Centrum Justitiële Dienst
Vlaming J.	brigade-generaal	Plaatsvervangend Bevelhebber der Marechaussee
Ybema S.B.	dr.	Directeur Juridische Zaken
Zalm C. van	majoor	Hoofd sectie Politiedienst en Beveiliging Staf Koninklijke Marechaussee
<i>Openbaar Ministerie te Arnhem</i>		
Weerkamp W.	mr.	Officier van Justitie / Hoofd Afdeling Militaire Zaken
Bosch G.L.C. van den	luitenant-kolonel / mr.	Verbindingsofficier Krijgsmacht
<i>Verenigd Koninkrijk</i>		
Mobbs, Mrs. A.	<i>Captain</i>	Officer Commanding Joint Forward Interrogation Team

BIJLAGE 3

OVERZICHT VAN DE BELANGRIJKSTE REGELINGEN VOOR SFIR 1

22 mei 2003 - Veiligheidsraad Resolutie 1483

De grondslag voor de operatie SFIR en ook voor de Nederlandse deelname daaraan is gelegen in Resolutie 1483 van de VN Veiligheidsraad. Naar aanleiding van een Amerikaans-Brits verzoek erkende de Veiligheidsraad hun status van bezettende mogendheid, en verwelkomde hij de inzet van overige staten om, onder leiding van de *Coalition Provisional Authority*, bij te dragen aan de stabilisatie van Irak.

8 juni 2003 – OpO 005/03 Establishment of MND South East

Deze *Operation Order* is afkomstig van het Hoofdkwartier van de Britse divisie. De order geeft een overzicht van de taken en opbouw van de MND South East.

27 juni 2003 - Operatieaanwijzing nr. 100 (Stabilisatiemacht Irak) van CDS

Dit document bevat de opzet van de operatie, de opbouw van de eenheden en een uiteenzetting van de bevelsstructuren van de CDS over de Nederlandse troepen.

4 juli 2003 - Memorandum of Understanding (MOU)

In navolging van het mandaat van de Veiligheidsraad vormt het MOU de overeenkomst tussen het Verenigd Koninkrijk en de overige staten waarin de samenwerking in de *Multinational Division (South East)* (MND (SE)) geregeld is. Het MOU bevat regelingen met betrekking tot de bevelsverhoudingen en daaraan gerelateerde zaken. In de annexen zijn de nationale caveats toegevoegd, alsmede een regeling voor de overdracht van *detainees* en *internees* en de *Rules of Engagement*. Het MOU is op 8 juli 2003 namens de minister van Defensie voor Nederland ondertekend.

Rules of Engagement (ROE)

De ROE bevatten regelingen voor het gebruik van geweld en de bevoegdheid tot detineren en interneren van personen. De ROE verwijzen naar het Verdragen van Den Haag (bezettingsrecht) en de Verdragen van Genève. In de ROE staat de bescherming van de troepen centraal. De fragiele situatie van de CPA en de Iraqi Interim Administration (IIA) vereist dat de Commandant van de MND(SE) de gedelegeerde bevoegdheid heeft om onmiddellijk te reageren op bedreigingen, zodat de bescherming van de troepen verzekerd is. Van de ROE mag volgens MOU 14.2 afgeweken worden, maar alleen wanneer dit vooraf gecommuniceerd wordt aan de juridisch adviseur van de Commandant MND (SE), en op voorwaarde dat de afwijking geen bevoegdheid creëert die ruimer is dan de ROE zelf. De ROE vormen tevens intergraal onderdeel van de uitgereikte Operatieaanwijzing nr. 100 (Stabilisatiemacht Irak) van de Chef Defensiestaf, het *Concept of Operations* van de commandant MND(SE) en daardoor van de op deze documenten gebaseerde *Operational Order* van de Nederlandse Bataljonscommandant.

27 juli 2003 - FragO No 004/03 NLDET IRAQ DETAINMENT PROCEDURES

Deze *Fragmentation Order*, die afkomstig was van de Bataljonscommandant, zette het MOU en de ROE om in een bevel voor de Nederlandse troepenmacht. Deze FragO bevatte bepalingen over wie gedetineerd mochten worden, en welke procedures golden bij het detineren van personen. De uiteindelijke versie van de FragO 004/03 was een gecorrigeerde versie van een eerder uitgegeven FragO 004/03. Deze laatste versie had als titel 'NLDET IRAQ INTERNMENT PROCEDURES', die op verzoek van de jurist van het Contingentscommando werd gewijzigd in 'NL DET IRAQ DETAINMENT PROCEDURES'.

30 september 2003 - SOI 390: Policy for Apprehending, Handling and Processing of Detainees and Internees

Deze *Standing Operating Instruction* is afkomstig van HQ MND (SE) en is in het bijzonder gericht aan het bataljonsniveau. De SOI 390 bevat uitgebreide bepalingen met betrekking tot de behandeling van gedetineerden, en vult daarmee aan op de veel minder uitgebreide bepalingen in FragO 005 tot en met OpO 03/03, welke documenten zij vervangt. De SOI treedt in werking op 30 september 2003.

1 oktober 2003 - Aanvulling op het Protocol overdracht detainees, ook wel “ het 10-puntenlijstje”

Een aanvulling in tien punten afkomstig van het DCBC, waarin uiteengezet wordt welke personen vastgenomen mogen worden, en welke procedures gelden bij aanhouding. In dit document wordt bovendien vastgesteld dat er geen bezwaar bestaat tegen gesprek van een vertegenwoordiger van de MIVD met de in detentie gehouden persoon. Bovendien wordt gesteld dat de MIVD bepaalt wie er bij dit gesprek aanwezig zijn, en dat zij verantwoordelijk is voor alle inhoudelijke zaken tijdens het gesprek.

16 oktober 2003 - Veiligheidsraad Resolutie 1511

Deze Resolutie bevestigt de voorgaande resoluties met betrekking tot Irak, inclusief Resolutie 1483 en autoriseert de multinationale troepenmacht onder *unified command* om gebruik te maken van *all necessary means* om de veiligheid en stabiliteit van Irak in stand te houden. De woorden *all necessary means* doelen op het gebruik van geweld.

BIJLAGE 4

OVERZICHT VAN GEDETINEERDEN MET WIE HET CIV-TEAM SPRAK TIJDENS SFIR 1

Het contra-inlichtingen en veiligheidsteam voerde met tenminste acht gedetineerden gesprekken. Deze personen werden door de Iraakse politie of door het Field Liaison Team gearresteerd wegens het vormen van een bedreiging voor de coalitietroepen. Het FLT stelde over iedere gedetineerde een dossier samen dat met de gedetineerde werd overgedragen aan het Britse *Joint Forward Interrogation Team* (JFIT). Dit dossier bevatte de argumenten voor arrestatie, de medische keuring, verslag van gesprekken en datum van overdracht.

07-08-2003: K.A.J. werd gearresteerd door de Iraakse politie wegens opvallende belangstelling voor de Nederlandse eenheden en in een lokaal politiebureau gedetineerd. Het CIV-team sprak met hem op het politiebureau op 7 augustus om 13:00 uur.

05-09-2003: A.A.U., voormalig kapitein in het Iraakse leger, werd om 11.00 uur 's ochtends gearresteerd in As Samawah wegens het verspreiden van anti-coalitie pamfletten. Het CIV-team sprak met hem op 6 september om 16.00 uur. De volgende dag is de verdachte aan het JFIT overgedragen. Op 5 oktober ontving de Bataljonscommandant de order om hem op te halen en vrij te laten. Dit is het enige gesprek waarbij de juridisch adviseur van het bataljon aanwezig was.

08-09-2003: K.J.S. werd om 23.54 uur door het FLT gearresteerd voor betrokkenheid als luitenant-kolonel bij de Mukhabarat, de geheime dienst onder het regime van Saddam Hoessein, en het plannen van aanslagen tegen de coalitietroepen. Het CIV-team sprak met hem op 9 september 2003 van 02:43 tot 05:10 uur waarna hij nog dezelfde dag is overgebracht naar het JFIT. K.J.S. werd op 23 december 2003 vrijgelaten.

18-09-2003: B.K., A.A. en A.J. werden om 09:00 uur door de lokale politie gearresteerd en aan het FLT overgedragen voor het plannen van acties tegen de coalitietroepen. Het CIV-team sprak met hen afzonderlijk op 19 en 20 september 2003. De Bataljonscommandant verzocht de Britten om toestemming voor uitstel van overdracht, zodat de gesprekken van het CIV-team konden doorgaan. Tijdens het gesprek met B.K. dat 's nachts plaatsvond, gebruikte het CIV-team water. De verdachten zijn op 21 september om 06.30 uur naar het JFIT overgebracht. B.K. werd vrijgelaten op 1 mei 2004 en A.A. op 10 juni 2004. Van A.J. is de datum van vrijlating onbekend.

04-10-2003: O.al Q. werd om 16:00 uur door de Iraakse politie gearresteerd en aan het FLT overgedragen. Al Q. werd verdacht van het voorbereiden van een aanslag in As Samawah en het opbouwen van een Al Qaida netwerk. Op 5 oktober om 12:00 uur droeg het FLT hem aan het CIV-team over en begon het eerste van de in totaal drie gesprekken. Dezelfde dag nog geeft het JFIT de Bataljonscommandant toestemming hem 24 uur langer vast te houden om meer informatie in te winnen. Al Q. is 6 oktober 2003 om 16:30 overgebracht naar het JFIT en werd op 18 november 2003 vrijgelaten.

23-10-2003: R.A. werd door de Iraakse politie gearresteerd op verdenking van het voorbereiden van bomaanslagen in Al Khidr. Het CIV-team had een kort gesprek met hem op het politiebureau.

BIJLAGE 5

TIJDBALK GEBEURTENISSEN 20 OKTOBER – 5 DECEMBER 2003

- 20 oktober 2003 Het hoofd van het CIV-team, zijn medewerkers en een lid van het FLT bezochten de Britse *Captain* van het *Joint Forward Interrogation Team* te Umm Qasr. Zij vroeg hen naar het gebruik van elektroden, water en *white noise* waarover de Saoediër had geklaagd.
- 22 oktober 2003 De Nederlandse stafofficier MND (SE) te Basra informeerde de Bataljonscommandant over het gerucht dat gedetineerden onzorgvuldig behandeld waren gedurende hun verblijf in het CPA-huis te As Samawah. Hij sprak over het gebruik van *white noise* in de cellen, het wakker houden van gedetineerden met water en het gebruik van zakken als blinddoek.
- Vervolgens sprak de Bataljonscommandant met het hoofd van het CIV-team. Deze weerlegde, na overleg met zijn medewerkers, het gebruik van zakken om gedetineerden te blinddoeken, maar bevestigde het gebruik van *white noise* en water.
- 's Avonds ontving de Bataljonscommandant zijn juridisch adviseur die hem meedeelde dat hij van de *Deputy Commander Legal MND(SE)* hetzelfde verhaal had gehoord. Volgens de juridisch adviseur was het gebruik van *white noise* te rechtvaardigen. Maar met het gebruik van water, om detainees wakker te houden, begaf de MIVD zich in een grijs gebied. Gezien de omstandigheden was dit te billijken.
- 23 oktober 2003 De Bataljonscommandant deed navraag bij het hoofd en een medewerker van het FLT. Zij bevestigden het gebruik van *white noise*, maar van het gebruik van zakken om gedetineerden te blinddoeken zou nimmer sprake zijn geweest. Het hoofd van het FLT bevestigde het gebruik van water om gedetineerden wakker te houden.
- 24 oktober 2003 De Bataljonscommandant en zijn juridisch adviseur ontvingen mailberichten met aanvullende informatie. Medewerkers van het CIV-team zouden tijdens het gesprek met de Britse *Captain* hebben verklaard dat zij tijdens het verhoor van de Saoediër water hadden gebruikt omdat zij hem ervan verdachten leugens te vertellen. *White noise* was gebruikt om hem onder druk te zetten. Ook had de Saoediër geklaagd over het gebruik van elektroden. De Britse *Captain* hechtte hieraan geen geloof.
- 25 oktober 2003 De Bataljonscommandant lichtte de Souchef Operatiën van het DCBC telefonisch in over de klacht van de Saoediër en zijn twijfel over de verschillende verklaringen. Hij beperkte zich hierbij tot de elementen water, *white noise* en kappen.

- 27 oktober 2003 De Bataljonscommandant rapporteerde de melding schriftelijk aan het DCBC in Den Haag. Zijn melding werd doorgeleid naar de plaatsvervangend Chef Defensiestaf.
- 28 t/m 30 oktober 2003 Werkbezoek van leden van de vaste Kamercommissies voor Defensie en Buitenlandse Zaken aan Irak. De leden van de delegatie werden tijdens hun bezoek onder meer geïnformeerd over de actie tegen de wapenhandel op de Schapenmarkt in As Samawah.
- 29 oktober 2003 De plaatsvervangend Chef Defensiestaf sprak met de directeur MIVD over de melding van de Bataljonscommandant. De plaatsvervangend Chef Defensiestaf besloot, na overleg met de directeur Juridische Zaken, om de Bataljonscommandant te instrueren aangifte te doen bij de Koninklijke Marechaussee. Direct daarna kreeg het hoofd van het CIV-team telefonisch de opdracht voortaan de juridisch adviseur aanwezig te laten zijn bij gesprekken met gedetineerden.
- 31 oktober 2003 De Chef Defensiestaf stuurde een nota aan de minister en de staatssecretaris over de melding van de Bataljonscommandant. In de nota stond het advies van de directeur Juridische Zaken om de bevindingen aan de Koninklijke Marechaussee te melden, zodat in overleg met het Openbaar Ministerie mogelijk tot een strafrechtelijk onderzoek kon worden besloten.
- 3 november 2003 De Bevelhebber der Marechaussee stuurde een fax aan de Chef Defensiestaf waarin hij stelde: '(..) acht ik het noodzakelijk, gelet op het gerapporteerde, dat hiervan onverwijld aangifte gedaan dient te worden bij de Koninklijke Marechaussee, als dat nog niet gebeurd is.' Tevens deelde de BDM het hoofd centrale justitiële dienst mede dat een melding was ontvangen.
- Een medewerker van de DJZ stelde een intern memorandum op naar aanleiding van de nota van de CDS aan de minister van 31 oktober 2003. In dit memorandum stond dat de militair jurist in het DCBC had voorgesteld een militair jurist aanwezig te laten zijn bij gesprekken tussen gedetineerden en het CIV-team. Dit advies was niet overgenomen, omdat de inhoud van de gesprekken en de rubricering daarvan zich niet zou verdragen met de aanwezigheid van niet-MIVD personeel.
- 4 november 2003 De Bataljonscommandant ontving de opdracht aangifte te doen bij de Koninklijke Marechaussee.
- 7 november 2003 Het hoofd van de Centrale Justitiële Dienst van de Koninklijke Marechaussee deelde de detachementscommandant van de politiedienst mee dat een melding was ontvangen over de behandeling van aangehouden personen in Irak.
- 11 november 2003 De detachementscommandant van de politiedienst startte in opdracht van het Openbaar Ministerie het feitenonderzoek.

- 12 november 2003 De plaatsvervangend Bevelhebber der Marechaussee informeerde de plaatsvervangend Chef Defensiestaf in een nota dat het Openbaar Ministerie opdracht had gegeven een feitenonderzoek in te stellen. Het onderzoek zou zich richten op het verkrijgen van meer informatie en zou bestaan uit het horen als getuige van betrokkenen.
- 13 en 14 november 2003 De detachementscommandant van de politiedienst stelde het proces-verbaal op van de verklaringen van acht betrokkenen over het gebruik van zakken, *white noise* en water tijdens de gesprekken.
- 15 november 2003 Start van SFIR 2.
- 18 november 2003 De Bevelhebber der Marechaussee informeerde de Chef Defensiestaf in drie nota's over zijn bevindingen tijdens het werkbezoek aan SFIR 1.
- 19 november 2003 De Britse *Captain* van het Joint Forward Interrogation Team informeerde de detachementscommandant van de politiedienst dat de Saoediër geen officiële klacht had ingediend.
- 20 november 2003 Het proces-verbaal van bevindingen was voltooid.
- 26 november 2003 De directeur Juridische Zaken stuurde een nota aan de Bevelhebber der Marechaussee over het juridische kader van het optreden van SFIR 1. Hij verzocht de BDM de nota ter beschikking te stellen van het Openbaar Ministerie te Arnhem.
- 5 december 2003 De Koninklijke Marechaussee bood het proces-verbaal aan aan het Openbaar Ministerie.

BIJLAGE 6

VERANTWOORDING BRONNEN

Geraadpleegde archieven

Het archief van SFIR 1, dat zowel het Contingentscommando als het Detachement Irak omvat, bestaat uit een papieren deel met een omvang van 34 dozen en een elektronisch deel op vijftien CD-ROMs. Het heeft enige tijd gekost voordat beide delen bij het Centraal Archiefdepot waren gelokaliseerd, waarna zij in hun geheel zijn geraadpleegd. Nadat duidelijk was geworden dat de Bataljonscommandant de opdracht gaf zorgvuldig een logboek bij te houden over de omgang met gedetineerden, vanaf het moment dat zij onder Nederlandse hoede kwamen tot en met het moment van overdracht, is in een later stadium alsnog het archief van SFIR 2 geraadpleegd in de hoop dat het logboek zou zijn overgedragen aan de aflossende eenheid. Dat zoeken bleef zonder resultaat. Documenten van het Field Liaison Team zijn overigens in geen van beide archieven aangetroffen. Ook is aanvullend een deel van het SFIR 4 archief gelicht ten behoeve van een (beperkt) onderzoek naar de Operatie *Kyodo*.

Telefoongesprekken met het toenmalige Defensie Crisisbeheersingcentrum (DCBC) van de Defensiestaf, de voorloper van het Defensie Operatie Centrum (DOC), zijn op de band opgenomen. Dat betrof zowel de inkomende als de uitgaande gesprekken. Het bleek echter dat andere apparatuur in gebruik is genomen, waardoor de in 2003 opgenomen gesprekken niet op korte termijn afluisterbaar waren. Toen dat wel het geval was, bleek een band te zijn beschadigd, juist van de periode waarin gesprekken over gedetineerden hebben plaatsgevonden. Het is niet mogelijk gebleken deze band te repareren. Ook bleken enkele gesprekken gedurende het weekend buiten het DCBC om te zijn gevoerd.

Email verkeer tussen het DCBC en het missiegebied was nog beschikbaar. Dit omvatte 34.906 berichten voor de gehele SFIR-periode. Dit elektronische berichtenverkeer is doorzocht, voor zover het de onderzoeksperiode betrof en leverde in enkele gevallen enige aanvullende informatie op die niet in het archief van SFIR 1 was aangetroffen.

Bij de MIVD is het archief doorzocht op basis van een bestaande inventaris en een selectie van mogelijk relevante dossiers. Daarnaast is het dataverkeer tussen de MIVD-onderdelen in Irak en Den Haag doorzocht op gegevens die nader licht konden werpen op de algemene situatie in de provincie Al Muthanna en op materiaal over gedetineerden. De medewerking van zijde van de MIVD was voorbeeldig en het archiefmateriaal was er beter geordend dan op andere plaatsen binnen Defensie. Bij de MIVD is ook het omvangrijke fotoarchief van ingezameld beeldmateriaal doorzocht.

Ook is de Inspecteur Militair Geneeskundige Dienst verzocht na te gaan of er zich in het medisch archief van het Field Dressing Station te As Samawah, dat verantwoordelijk was voor het medisch onderzoek van gedetineerden, nog dossiers bevonden die licht konden werpen op de behandeling van gedetineerden. Voor SFIR 2 zijn kopieën van zogenaamde patiëntenkaarten bewaard gebleven, voor SFIR 1 bleek dat niet het geval te zijn. Patiëntenkaarten bleken gelijktijdig met de gedetineerden te zijn overgedragen aan het Verenigd Koninkrijk.

Onderzoek van het archief van het OM in Arnhem bracht nauwelijks zaken aan het licht die niet reeds uit Defensiearchieven bekend waren. Een nadere zoektocht naar mogelijk relevante stukken bij onderdelen van het ministerie van Defensie, zoals de hoofddirectie Algemene Beleidszaken en de directie Juridische Zaken, leverde evenmin aanvullend materiaal op. Persoonlijke dossiers van betrokken beleidsambtenaren, met mogelijk daarin notities of persoonlijke aantekeningen, waren nauwelijks meer voorhanden.

BIJLAGE 7

LIJST VAN AFKORTINGEN

AM	Aide mémoire
Contco	Contingentscommando
CDS	Chef Defensiestaf
CIMIC	Civil-Military Cooperation
CIV	Contra-Inlichtingen en Veiligheid
CPA	Coalition Provisional Authority
DCBC	Defensie Crisisbeheersingscentrum
Det	Detachement
DOC	Defensie Operatie Centrum
DJZ	Directeur Juridische Zaken
EVRM	Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens
FLT	Field Liaison Team
FragO	Fragmentation/Fragmentary Order
GI	Geweldsinstructie
HQ	Headquarters
IIA	Iraqi Interim Administration
ISTAR	Intelligence, Surveillance, Target Acquisition and Reconnaissance
JFIT	Joint Forward Interrogation Team
KMar	Koninklijke marechaussee
LSO	Liaison Officer
MIVD	Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
MND(SE)	Multinational Division South East
MNF	Multi National Force
MOU	Memorandum of Understanding
MP-peloton	Peloton Militaire Politie (KMar)
MvD	Ministerie van Defensie
NL DET	Nederlands Detachement
OM	Openbaar Ministerie
OP	Observatiepost
OpO	Operation Order
Opsroom	Operatiekamer (FLT)
ROE	Rules of Engagement

S2	Stafofficier Inlichtingen
SFIR	Stabilisation Force in Iraq
SOI	Standing Operating Instructions
USS	United States Ship
VN	Verenigde Naties
WIM	Wet Internationale Misdrijven
WvMS	Wetboek van Militair Strafrecht
WvS	Wetboek van Strafrecht